

ВНЗ «УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ВЧЕНА РАДА Д 26.130.01
ВНЗ «УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

СУГАК ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 65.012.8 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ
СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВ ГІРНИЧО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

**Спеціальність: 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської
діяльності**

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

_____ Т. О. Сугак

Науковий керівник: Белоусова І. А.,

доктор економічних наук, професор

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Сугак Т.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності». – ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ, 2018.

Зміст анотації

Дисертаційна робота присвячена комплексному дослідженню теоретико-методологічних та практичних аспектів системи ЕБП. Здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає у розробленні нових науково-методичних підходів і наданні практичних рекомендацій щодо удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів та прикладних рекомендацій щодо удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств з використанням облікового інструментарію. Найбільш суттєві здобутки, які відображають новизну дисертаційного дослідження, полягають у наступному:

вперше:

- розроблено модель інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств для оптимізації взаємодії між зацікавленими сторонами та суб'єктом господарювання щодо задоволення інформаційних потреб користувачів, що сприяє їх забезпеченню достовірною фінансовою інформацією за рахунок зменшення ризику суттєвого викривлення фінансової звітності;

- розроблено алгоритм удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств, який передбачає поетапну реалізацію визначених дій щодо ідентифікації факторів впливу середовища на економічну безпеку підприємства, визначення чинників для обрання способів, прийомів, технологій обліку; розроблення, ранжування, оцінку ефективності системи заходів з інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до формування інформаційно-аналітичного забезпечення, який базується на поєднанні функції обліку з елементами планування, прогнозування, економічного аналізу, ціноутворення, контролю. Це сприяє, на відміну від існуючих підходів, з одного боку, підвищенню ефективності управлінських рішень шляхом моделювання фахівцями служби економічної безпеки прогнозних сценаріїв на основі даних обліку, а з другого боку - зменшенню інформаційних ризиків, що позитивно впливатиме на імідж підприємства;

- методичний інструментарій діагностування стану фінансової безпеки підприємства для покращення якості управління, який, на відміну від існуючих методичних рекомендацій, полягає у застосуванні методу проектування процесів DMADV концепції «Шість сигм», передбачає попередження ризиків надання інформації стороннім особам на основі дотримання внутрішньофірмових стандартів нормативно-правового забезпечення економічної безпеки і створення багаторівневої перевірки інформаційного потоку;

- процес оцінки загроз економічній безпеці в розрізі таких базових функціональних складових системи ЕБП, як: фінансова, бізнес-процесів, кадрова, інтерфейсна. Застосування такого підходу, на відміну від існуючих підходів, забезпечить можливість контролювати та своєчасно впливати на

рівень економічної безпеки за кожною складовою, використовуючи принципи, способи й методи обліку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони дозволяють упровадити на підприємствах комплексну систему заходів з удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП, направлену на нейтралізацію впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, що дозволить знизити підприємницькі ризики: небезпеку помилкового рішення в системі обліку і зменшити можливі негативні наслідки небажаного розвитку подій; підвищити відповідальність персоналу й зберегти активи підприємства. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані для оцінювання рівня ЕБП, а також у процесі підготовки фахівців з питань безпеки.

Наукові рекомендації були використані для оцінки загроз економічній безпеці та розроблення внутрішньофірмових стандартів нормативно-правового забезпечення економічної безпеки в частині захисту бухгалтерської інформації від прояву впливу внутрішніх та зовнішніх загроз ТОВ «МЕТСО (Україна)» (акт № 11 від 19 січня 2016 року). Результати дисертаційної роботи в частині розробки алгоритму організації облікового процесу для забезпечення інформаційних потреб функціонування системи ЕБП, що спирається на систему заходів, направлених на нейтралізацію загроз, прийнято до впровадження ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М» (акт № 8 від 4 лютого 2016 року). Запропонований методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки надає можливість визначити стратегічні напрямки вдосконалення системи економічної безпеки ПАТ «ІНГЗК» (акт № 3 від 11 січня 2017 року). Окремі висновки та положення роботи можуть бути застосовані при викладанні навчальної дисципліни «Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємств» (модуль «Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки на підприємстві») ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

(довідка №8/11 від 8 листопада 2016 року).

У процесі дослідження охарактеризовано економічну природу, сутність і зміст поняття «економічна безпека», розглянуто структуру і складові системи ЕБП, теоретичні аспекти та методичні підходи до оцінювання ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової. Автором запропоновано власне визначення поняття «економічна безпека» як результат функціонування системи управління підприємством, яка передбачає ефективне використання наявних ресурсів для його стабільної ефективності діяльності та подальшого розвитку, що забезпечує нейтралізацію впливу негативних зовнішніх і внутрішніх факторів на всіх стадіях господарювання. Розвинено структурний склад системи економічної безпеки, який сформовано з таких функціональних складових: фінансова, інформаційна, бізнес-процесів, ринкова, кадрова, техніко-технологічна, інтерфейсна, політико-правова, екологічна, силова, які найбільш повно розкривають методологічне, інформаційно-аналітичне, технічне та організаційне забезпечення. Досліджено, що фінансові ресурси дозволяють забезпечити стабільний фінансовий стан підприємства, фінансову незалежність і стійкість та є обмежувачами щодо функціонування інших складових, тому фінансова складова системи ЕБП є домінантною.

У контексті проведених досліджень з'ясовано, що істотним ресурсом інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової є своєчасна, достовірна, облікова інформація як база для аналізу, підстава для надання вихідної інформації, ідентифікації деструктивних чинників впливу на ЕБП. Водночас зазначено, що облікова інформація за певних обставин сама може нести суттєві ризики для фінансової складової, тому зростає необхідність в оцінюванні її достовірності й захищеності.

Обґрунтовано, що у сучасних умовах забезпечення фінансової безпеки підприємства всі її складові (і кредитно-грошова, і бюджетно-податкова та адміністративна політика, інше) знаходять своє відображення в одній із форм обліку, що передбачає не лише захист змісту інформації, але

й засобів і технологій її отримання. Саме тому ці види інформаційно-аналітичного забезпечення актуалізують необхідність розробки методичних і організаційних засад із застосуванням методичного підходу, заснованого на комплексності та системності. З урахуванням домінуючого впливу фінансової складової системи ЕБП для вирішення завдань управління в будь-якій сфері підприємства доведено необхідність виокремлення її інформаційно-аналітичного забезпечення.

Практика використання облікового інструментарію засвідчила невідповідність його застосування як чинника у забезпеченні економічної безпеки. З метою задоволення потреб користувачів інформаційних даних для прийняття ними обґрунтованих та своєчасних управлінських рішень, для доповнення регуляторного базису системи економічної безпеки підприємства обґрунтовано необхідність дотримання положень (стандартів) бухгалтерського обліку з урахуванням визнання міжнародних стандартів фінансової звітності.

У процесі дослідження питання впливу загроз на економічну безпеку підприємства визначено та структуровано за ознаками зовнішні та внутрішні загрози ЕБП. Результат аналізу дозволив стверджувати, що визначення чіткого переліку складових системи ЕБП уможливить проведення достовірної оцінки її рівня шляхом урахування найбільш впливових чинників, незважаючи на різну структуру системи ЕБП та бухгалтерського обліку, сукупність облікових даних, фінансової звітності виступає базою інформаційно-аналітичного забезпечення, потребує врахування якості інформації, оскільки впливає на значення індикаторів фінансової безпеки. Аналіз взаємовпливу чинників на систему обліку і стан ЕБП представників мікропідприємництва, малого та великого підприємництва Дніпропетровської області дозволив доповнити класифікацію загроз на рівні організації облікового процесу, а саме аутсорсингу бухгалтерського обліку, що дозволяє впровадити на підприємствах додаткові заходи, які пов'язані з захистом, збереженням та

достовірністю даних про фінансові потоки, їх джерела, клієнтську базу, активи та зобов'язання для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Обґрунтовано, що впровадження інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП потребує врахування якості інформації, представленої обліковою системою, оскільки впливає на здатність готувати надійну фінансову та управлінську звітність, плани та прогнози, якісні та кількісні значення індикаторів фінансової безпеки. Запропоновано у процесі формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП, у рамках формування удосконаленого аналітичного інструментарію, використання сучасних методик пошуку й виключення причин помилок або дефектів у бізнес-процесах, чіткого використання фактів, даних і статистико-аналітичних методів; ефективного управління, розвитку і вдосконалення бізнес-процесів як засобу формування релевантної інформації для прийняття управлінських рішень.

Надано практичні рекомендації для мінімізації інформаційних ризиків у системі ЕБП, впливу деструктивних чинників і загроз ЕБП та технології оцінки її рівня. На основі проведеного ранжування складових системи ЕБП запропоновано методичний підхід до оцінки її стану, який поєднує елементи традиційних та альтернативних методик діагностики в розрізі таких базових функціональних складових системи ЕБП, як: фінансова, бізнес-процесів, кадрова, маркетингова. Представлено результат розрахунку комплексного показника економічної безпеки ПАТ «ІНГЗК». Застосування такого підходу, на відміну від існуючих, сприяє об'єктивній оцінці кожного окремого напрямку та визначенню комплексного показника безпеки, враховуючи узгодженість внутрішніх і зовнішніх факторів впливу, зв'язок фінансових та нефінансових показників, історичний і перспективний аспекти діяльності підприємства, використовуючи способи й методи бухгалтерського обліку, аудиту та альтернативні процедури забезпечення безпеки.

Проведені розрахунки дали підставу зробити висновок, що об'єктивне визначення рівня ЕБП є результатом ефективного впровадження інформаційно-аналітичного забезпечення саме фінансової складової системи ЕБП, що сприяє здійсненню об'єктивної оцінки рівня економічної безпеки підприємства загалом.

У роботі визначено необхідність формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової, охоплюючи основні ризики і невизначеності діяльності за участю всіх структурних підрозділів для вибору альтернативних методів, процедур, для достовірного й повного відображення стану активів і зобов'язань, а також перспективного розвитку підприємства. Запропоновано модель інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу, що визначає структуру, властивості її елементів і причинно-наслідкові зв'язки, властиві системі та суттєві для досягнення мети, яка уможливить зменшення ризику суттєвого викривлення фінансової звітності. Обґрунтовано необхідність застосування комплексного підходу до формування нормативно-правової бази інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП в умовах євроінтеграції, який базується на поєднанні різних функцій управління, враховуючи єдність цілей, завдань, змісту, методів та форм впливу і взаємодії, що створить інформаційні умови для здійснення процесу виявлення й протидії різним загрозам, захисту інформації й достовірному відображенню у фінансовій звітності.

Ключові слова: економічна безпека, інформаційно-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки, фінансова складова системи економічної безпеки, загрози, методи, обліковий інструментарій, оцінка рівня економічної безпеки підприємства.

ANNOTATION

T.A. Sugak. Information and analytical support of the financial system of economic security of enterprises of the mining and industrial complex . – The manuscript.

Thesis for the obtaining of PhD scientific degree on the 21.04.02 «Economic Security of the Economic Entities». – «KROK» University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kiev, 2018.

The scientific novelty of the results is to substantiate the scientific methodological approaches and to develop practical recommendations for improving the organization of accounting and the use of accounting tools aimed at ensuring the information needs of the operation of the company's economic security system. The most significant achievements that reflect the novelty of the scientific results of the dissertation study are the following:

for the first time:

- the model of informational and analytical provision of the financial component of the system of economic security of enterprises is developed for optimization of interaction between the parties and the subject of management in order to meet the information needs of users, which helps them to provide reliable financial information by reducing the risk of material misstatement of financial reporting;

- an algorithm for improving the information and analytical provision of the financial component of the system of economic security of enterprises is developed, which provides for the phased implementation of certain actions regarding the identification of environmental factors on the economic security of the enterprise, determination of factors for the selection of methods, techniques, accounting technologies; development, ranking, evaluation of the effectiveness of the system of measures for information and analytical support of the financial component of the system of economic security of enterprises.

The practical significance of the results obtained is that the dissertation results scientific and methodical approach to the formation of information and

analytical support, which is based on a combination of accounting functions with elements of planning, forecasting, economic analysis, pricing, control. This contributes, unlike the existing approaches, on the one hand, to improving the efficiency of management decisions by modeling by experts of the economic security service of forecasting scenarios on the basis of accounting data, and on the other hand, reducing information risks, which will positively affect the image of the enterprise;

- methodical tool for diagnosing the state of financial security of an enterprise for improving the quality of management, which, in contrast to the existing methodological recommendations, consists of applying the method of designing the processes of the DMADV concept of the Six Sigma, provides for the prevention of the risks of providing information to third parties on the basis of compliance with the internal standards of regulatory compliance economic security and creation of a multi-level check of information flow.

The thesis is devoted to complex research of theoretical and practical aspects of methodological and economical security companies. Formulated the conceptual approaches to economic security, the functional components defined in economic security. In the course of the research the economic nature, the essence and content of the concept "economic security" are described, the structure and components of the system of the EBU are considered, theoretical aspects and methodical approaches to the evaluation of the effectiveness of the information and analytical support of the financial component.

The structural structure of the system of economic security is developed, which is formed from the following functional components: financial, information, business processes, market, personnel, technical and technological, interface, political, legal, ecological, power, which most fully reveal the methodological, informational and analytical, technical and organizational support.

It is researched that financial resources allow to provide stable financial condition of the enterprise, financial independence and stability and restrict the

functioning of other components, therefore the financial component of the system of the EBP is dominant.

In the context of the conducted researches it was determined that the essential resource of informational and analytical support of the financial component is timely, reliable, accounting information as the basis for analysis, the basis for providing initial information, identification of destructive factors of influence on the EBP. At the same time, it is noted that accounting information under certain circumstances itself can bear significant risks for a financial component, therefore, the need for assessing its reliability and security is increasing.

It is substantiated that in today's conditions of ensuring financial security of the enterprise all its components (both monetary, and fiscal, administrative and other policies) are reflected in one form of accounting, which involves not only the protection of the content of information, but also the means and the technologies of its receipt. That is why these types of informational and analytical support update the need for the development of methodological and organizational principles, using a methodological approach based on complexity and systemicity.

In the process of research, the issue of the impact of threats on the economic security of the enterprise is determined and structured on the basis of external and internal threats of the EBP. The result of the analysis has allowed to assert that the definition of a precise list of components of the system of the EBU will make it possible to carry out a reliable assessment of its level, taking into account the most influential factors, despite the different structure of the system of accounting and accounting, the set of accounting data, the financial reporting serves as the basis of information and analytical support, information, since it affects the values of financial security indicators.

The analysis of the mutual influence of factors on the accounting system and the state of the EBP of representatives of microenterprises, small and large enterprises of the Dnipropetrovsk region allowed to supplement the classification

of threats at the level of organization of the accounting process, namely outsourcing of accounting, which allows to introduce at enterprises additional measures that are related to protection, conservation and the reliability of data on financial flows, their sources, customer base, assets and liabilities to ensure the economic security of the enterprise.

A functional model of the system of economic security of business entities by highlighting its accounting and analytical component. Identified factors influencing the environment in the system of economic safety of managing subjects, investigated the mechanism of the effect of accounting policies to ensure the economic security of enterprises. A methodical approach to the evaluation of the economic security of the example of Public company «Ingulets Mining and Processing Plant». An algorithm for improving the economic security economic entity, based on effective application of policies which should be formed as an element enterprise management system, taking into account the requirements of legislation and normative documents for internal and external users to make informed management decisions, which will give an opportunity to form an integrated system security.

Keywords: economic security, informational and analytical support of the system of economic security, financial component of the economic security system, threats, methods, accounting tools, assessment of the level of economic security of the enterprise.

Список публікацій здобувача, в яких містяться основні наукові результати дисертації:

У монографіях:

1. Сугак Т. О. Бухгалтерський облік як інструмент інформаційної системи економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Кол. монографія «Інвестиційно-інноваційні аспекти економічної безпеки на різних ієрархічних рівнях національного господарства» / [В. В. Лойко, М.

І. Скрипник, М. М. Чеховська, Т. Е. Беялов та ін.]; за ред. В. В. Лойко. – К. : КНУТД, 2015. – С. 137 - 146.

Статті у наукових фахових виданнях та виданнях, що включені до міжнародних баз цитування:

2. Сугак Т. О. Теоретико-методичні аспекти організації бухгалтерського обліку в системі інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК», 2014. – Вип. 37. – С. 111-118.

3. Сугак Т. О. Використання інструментарію облікової політики з метою забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК», 2015. — Вип. 40. – С. 68-75.

4. Сугак Т. О. Оптимізація механізму управління обліковою інформацією в системі економічної безпеки промислових підприємств / Т. О. Сугак // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, 2015. — Т. 20. – Вип. 6. – С. 129-132.

5. Сугак Т. О. Удосконалення організації процесу бухгалтерського обліку у забезпеченні економічної безпеки промислових підприємств / Т. О. Сугак // Науковий вісник ОНЕУ, 2016. – Вип.1 (233). — С. 147-162.

6. Сугак Т. О. Облікова інформація в системі управління економічною безпекою підприємства / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК», 2015. – Вип. 41. — С. 104-111.

7. Сугак Т. О. Роль організації бухгалтерського обліку в забезпеченні економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК», 2017. – Вип. 46 – С. 131-138.

8. Сугак Т. О. Особливості інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК», 2018. – Вип. 51.– С. 52-59.

Список публікацій здобувача, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Сугак Т. О. Бухгалтерський облік в системі економічної безпеки підприємств / Т. О. Сугак // Актуальні проблеми сучасної наукової думки : матеріали наук.-практ. конф. молодих учених, 14 листопада 2014 р. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2014. – С. 129-131.

10. Сугак Т. О. Актуальні підходи до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства / Т.О. Сугак // Інвестиційно-інноваційна складова фінансово-економічної безпеки на національному, регіональному та мікрорівні в контексті сталого розвитку : матеріали Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф., 20 березня 2015 р. – К. : Київський національний університет технологій та дизайну, 2015. – С. 259-261.

11. Сугак Т. О. Облікова інформація в системі управління економічною безпекою підприємства / Т. О. Сугак // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 18 вересня 2015 р. – Одеса : Одеський національний економічний університет, 2015. – С. 256-257.

12. Сугак Т. О. Обліково-економічна складова в забезпеченні безпеки суб'єктів господарювання в умовах євроінтеграції / Т. О. Сугак // Еволюція наукової думки в контексті європейського вибору України : матеріали наук.-практ. конф. молодих учених, 21 листопада 2015 р. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2015. – С. 133-135.

13. Сугак Т. О. Застосування ключових показників ефективності в оцінюванні рівня економічної безпеки промислових підприємств / Т. О. Сугак // Методичні та практичні підходи до вдосконалення результативності політики економічного зростання : матеріали Міжн. н.-практ. конф., 25-26 грудня 2015 р. – К. : ГО «Київський економічний науковий центр», 2015. – Ч.11. - С. 38-40.

14. Сугак Т. О. Обліково-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки як фактор впливу на зменшення підприємницьких

ризиків підприємств / Т.О. Сугак // Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 лютого 2016 р. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2016. – С. 128-130.

15. *Сугак Т. О.* Управлінські інновації організації системи бухгалтерського обліку в інформаційно-аналітичному забезпеченні економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики : матеріали V Ювілейної міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю кафедри економіки підприємства ОНЕУ, 15-16 вересня 2016 р. – Одеса : Одеський національний економічний університет, 2016. – С. 171-172.

16. *Сугак Т. О.* Використання комплексного підходу в формуванні облікової політики з метою забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання / Т. О. Сугак // Українські перспективи у світовому розвитку : матеріали наук.-практ. конф. молод учених, 4 листопада 2016 р. – К. : ВНЗ Університет економіки та права «КРОК», 2016. – С. 258-259.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ	32
1.1. Фінансова складова системи економічної безпеки підприємства та її вплив на діяльність підприємств.....	32
1.2. Теоретичні аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств.....	47
1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності інформаційно- аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу.....	74
РОЗДІЛ II. ДІАГНОСТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ГІРНИЧО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	88
2.1. Ідентифікація інформаційних потреб зацікавлених сторін підприємств гірничо-промислового комплексу	88
2.2. Технології обліку як інструмент управління ризиками якості інформації в системі економічної безпеки підприємств гірничо- промислового комплексу	100
2.3. Оцінка ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств гірничо- промислового комплексу	122
РОЗДІЛ III. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ГІРНИЧО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	152

3.1. Модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової підприємств гірничо-промислового комплексу.....	152
3.2. Організаційні компоненти формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу	166
3.3. Удосконалення обліково-аналітичного інструментарію діагностування стану фінансової безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу.....	174
ВИСНОВКИ.....	202
Список використаних джерел	206
Додаток А.....	235
Додаток Б	236
Додаток В.....	237
Додаток Г	238
Додаток Д.....	244
Додаток Ж	246
Додаток З.....	248
Додаток К.....	249
Додаток Л.....	251
Додаток М	257
Додаток Н.....	264
Додаток П Список публікацій здобувача за темою дисертації	269

ВСТУП

Актуальність теми. Економічна безпека діяльності підприємства в сучасних умовах є одним із актуальних напрямів досліджень економічної науки.

Зростання інтересу до економічної безпеки суб'єктів підприємництва привертає увагу вчених, представників влади, фахівців-практиків і підприємців. Актуальність проблеми викликана визнанням вагової ролі економічної складової в забезпеченні безпеки суб'єктів господарювання як складової національної безпеки держави.

Особливої зацікавленості це питання набрало, коли Україна підписала Угоду про Асоціацію з ЄС. Наголошуючи на важливості та своєчасності цієї події, слід зазначити, що держава стоїть перед вирішенням багатоаспектних проблем, у тому числі формування дієвого механізму забезпечення економічної безпеки України. Розмаїття питань економічної безпеки, складність вибору оптимального варіанту її гарантування і викликають потребу пошуку комплексного підходу вирішення завдання.

У сучасних умовах діяльність вітчизняних підприємств характеризується загостренням протиріч у сфері економіки, які знижують ефективність їх діяльності. Посилення впливу дестабілізуючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на економічну безпеку підприємств, які виявляються у розкраданні майна, корупції, шахрайстві, кіберзлочинності, недостовірних даних фінансової звітності, зниженні інвестиційної привабливості та платіжного обороту, потребують розробки відповідної системи захисту підприємств. За даними Державної аудиторської служби України, протягом 2013 - 2017 років виявлено порушення, які призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів на загальну суму понад 0,3 млрд. грн. у 2013 році, 0,7 млрд. грн. у 2014 році, 1,8 млрд. грн. у 2015 році, 2,6 млрд. грн. – у 2016 році, 2,3 млрд. грн. - 2017 році, у т. ч. від 0,2 до 1,8 млрд. грн. незаконних і не за цільовим

призначенням проведених витрат та недостач матеріальних і фінансових ресурсів. Питома вага об'єктів, на яких виявлено фінансові порушення зростає з 82,9% у 2015 р. до 88,3% у 2017 р., а сума виявлених витрат ресурсів за останні три роки у середньому на один перевірений об'єкт контролю – понад 1,2 млн. грн. [160].

Виявлені фінансові порушення свідчать про необхідність удосконалення системи економічної безпеки підприємств (ЕБП) через її фінансову складову шляхом формування інформаційно-аналітичного забезпечення для ефективного здійснення процесу виявлення і протидії різним загрозам. Фінансова складова є основною, тому що фінансові ресурси підприємства визначають стратегічні цілі його господарської діяльності, конкурентоспроможність продукції.

З огляду на те, що інформаційним ресурсом забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства (ЕБП) є саме облікова система, то виникає потреба у використанні та удосконаленні облікового інструментарію і технологій обліку в модернізації фінансової складової системи ЕБП. Облікова система з цієї позиції трактується як інструмент управління підприємством, тобто як побудова, функція, процес, система.

Обґрунтовується це тим, що саме облік створює інформаційні умови для ефективного здійснення процесу виявлення і протидії різним загрозам, пов'язаним з використанням активів підприємства, виготовленням конкурентоспроможної продукції, застосуванням новітніх технологій у виробництві й управлінні підприємством, підвищенням достовірності, надійності та захисту облікової інформації, що є інформаційним ресурсом забезпечення економічної безпеки підприємства.

У структурі української економіки та експорту продукції гірничо-металургійний комплекс посідає одне з найважливіших місць (19,7%), тому створення безпечних умов діяльності для підприємств цієї галузі є стратегічним завданням. Українцям необхідним на сьогодні є пошук шляхів зниження собівартості виробництва за рахунок упровадження нових

технологій, економії паливно-енергетичних ресурсів, модернізації і поновлення обладнання, реконструкції діючих об'єктів. Зростаюча конкуренція на ринках збуту висуває нові вимоги до підвищення якості продукції за умови зменшення ціни. Для прийняття рішення необхідно оцінити можливі альтернативні варіанти розвитку, що потребує інформаційного забезпечення, яке сформовано на основі прогнозних даних щодо оптимальної технології виробництва, номенклатури продукції, ринків збуту тощо.

Серед чинників, які негативно впливають на функціонування суб'єктів господарювання, а саме високий рівень інфляції та зовнішнього боргу, недостатність кредитних ресурсів, низькі показники капіталізації фондового ринку, зниження інвестиційної привабливості та платіжного обороту, зростання числа збиткових підприємств, слід зазначити нестабільність і невідповідність регуляторного законодавства.

Інтеграція економіки України у світовий економічний простір, поступове зближення із законодавством Євросоюзу, що є черговим кроком до створення сприятливого бізнес-клімату в Україні, оскільки наблизить діяльність українських підприємств до світових стандартів, обумовлюють необхідність застосування комплексного підходу до формування нормативно-правової бази в інформаційно-аналітичному забезпеченні фінансової складової системи економічної безпеки підприємства.

Процеси глобалізації економічних відносин, нові форми підприємництва потребують динамічної інформаційної системи управління суб'єкта господарювання. Запровадження оновленого нормативного регулювання процесу бухгалтерського обліку як інструментарію інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства буде ефективно впливати на економічне зростання суб'єктів підприємництва і їх інвестиційну привабливість та перехід на більш високий цивілізаційний рівень розвитку економіки держави загалом.

Висококонкурентне бізнес-середовище, орієнтація оподаткування на бухгалтерський фінансовий результат вимагає підпорядкування облікової інформації загальним принципам системи безпеки підприємства, яка потребує певних динамічних реагувань у процесі управління господарською діяльністю, складання та подання фінансової звітності для забезпечення потреб користувачів.

Відсутність досконалої системи управління економічною безпекою підприємства та потреби захисту практичної діяльності суб'єктів господарювання в умовах ринкових відносин обумовили необхідність розробки в комплексі організаційних механізмів управління економічною безпекою підприємства.

У країнах з розвинутою ринковою економікою накопичено вагомий досвід у забезпеченні економічної безпеки як транснаціональних компаній, так і підприємств середнього і малого бізнесу. Зокрема, як критерії безпеки діють надійні умови захисту власності, певні гарантії для діяльності господарюючих суб'єктів їх здатності до саморозвитку та самоорганізації, існує досконалий процес розробки стандартів обліку, забезпечення якості та прозорості звітності як складової фінансової інформації шляхом запровадження на законодавчому рівні певних суворих вимог до публічних компаній відносно розширеного обсягу інформації, що розкривається у фінансовій звітності, визначено персональну відповідальність керівництва за достовірність фінансової звітності компаній.

Тому для вирішення проблеми обґрунтування і реалізації ефективної національної стратегії розвитку у відповідності до міжнародних критеріїв та для захисту інтересів підприємницької діяльності господарюючих суб'єктів необхідне формування норм економічної стратегії та динамічного механізму управління діяльністю суб'єктів підприємництва. Перспективи відновлення економічного зростання і становлення на шлях сталого розвитку нерозривно пов'язані зі створенням сучасного організаційно-економічного механізму управління підприємством, здатного ефективно

протидіяти загрозам економічній безпеці господарської діяльності. Вихідним елементом такої модернізації має стати запровадження обліково-аналітичних інновацій у забезпеченні інформаційних потреб системи економічної безпеки підприємства.

Проблемам економічної безпеки суб'єктів господарювання присвячено праці вітчизняних і зарубіжних дослідників: В. Алькеми, І. Бланка, І. Белоусової, Є. Боброва, Л. Гнилицької, В. Грушка, О. Захарова, Г. Козаченко, В. Крутова, С. Лаптева, І. Мігус, В. Рокочої, І. Петрової, В. Сідака, В. Терехова, В. Токаря, В. Ярочкіна. Дослідженню наукових і практичних аспектів обліку та облікової політики підприємств присвячено праці таких вітчизняних науковців, як: М. Білуха, Ф. Бутинець, С. Голов, П. Житний, Л. Кіндрацька, Є. Мних, М. Пушкар, В. Сопко, М. Чумаченко, М. Щирба, а також зарубіжних авторів: Я. Соколова, А. Шеремета та інших.

Незважаючи на отримані вагомі результати в сфері функціонування, діагностування та забезпечення ЕБП, слід зазначити, що забезпечення фінансової складової системи ЕБП інформаційним ресурсом, з огляду на те, що саме фінанси підприємства визначають стратегічні цілі його господарської діяльності, розглядається як другорядний процес, що на практиці призводить до результатів, які спотворюють реальний стан небезпеки та застосування неефективних заходів щодо забезпечення безпечних умов діяльності. Питання методології та організації облікової системи в інформаційному забезпеченні системи економічної безпеки у дослідженнях розглядаються досить стисло та не забезпечують чітке визначення шляхів подальшого її розвитку.

Реформація бухгалтерського обліку та запровадження Національних положень (стандартів) обліку, що базується на Міжнародних стандартах фінансової звітності відіграла значну роль на етапі перехідного періоду до ринкової економіки. Проте протягом останніх років суспільство, виробничі процеси та економічні відносини перейшли в інший формат відносин. Держава шляхом застосування нормативних документів, стандартів обліку

здійснює організацію та методичне керівництво системою бухгалтерського обліку на підприємстві. Але розробка прийомів, методів відображення господарських операцій в обліку для безпечного функціонування підприємства залежить як від держави, так і від суб'єкта підприємництва. Тому перед державою, підприємцями, науковцями стоїть завдання зі створення удосконаленої системи нормативно-правового регулювання обліку в Україні, яка сприятиме ефективності управління підприємством. Особливої уваги заслуговує те, що на даний час в Україні не побудовано комплексної системи облікової політики, яка б дозволила застосовувати в практичній діяльності механізм концептуального підходу в формуванні та застосуванні облікової політики в інформаційно-аналітичному забезпеченні фінансової складової системи економічної безпеки підприємства.

Економісти визнають, що основною перешкодою для оцінки рівня безпеки є відсутність достатньої та достовірної інформації. В умовах невизначеності діяльності стара парадигма бухгалтерського обліку, яка передбачала збір, обробку та узагальнення інформації, потребує переосмислення. Традиційна методика обліку, на жаль, не дозволяє надати дані для прийняття стратегічних рішень, а головне гарантувати їх надійність. З огляду на це, основним проблемним питанням повинні бути розробка процедур перевірки та підтвердження інформації, забезпечення ефективності роботи облікової служби для зниження впливу негативних чинників на діяльність підприємства. Найважливіший напрям формування системи економічної безпеки, зокрема і підприємства, це створення дієвого механізму безпеки, елементом якого є бухгалтерський облік. Обґрунтовується це тим, що саме бухгалтерський облік створює інформаційні умови для здійснення контролю за доцільністю і законністю використання ресурсів у превентивному, поточному і наступному режимах, сприяє запобіганню реалізації загроз, які зменшують економічну стійкість підприємств [45, 53, 178].

Вагомість питання впливу фінансової інформації, методичного забезпечення фінансової складової з урахуванням визнання міжнародних стандартів фінансової звітності та обліку на забезпечення системи ЕБП, визначає актуальність дослідження, вибір теми дисертації, її об'єкт і предмет, мету і завдання.

Вказані аспекти обумовлюють актуальність дослідження, вибір теми дисертації, її об'єкт і предмет; визначають наукову доцільність та практичну корисність постановки і вирішення **наукового завдання** – розроблення науково-методичних підходів і надання практичних рекомендацій щодо удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри управління фінансово-економічною безпекою ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» за темою «Забезпечення захисту економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності в умовах євроінтеграції України» (номер державної реєстрації 011400U6338), в межах якої здобувачем запропоновано алгоритм удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в удосконаленні інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств шляхом розроблення науково-методичних підходів і надання практичних рекомендацій з урахуванням облікових аспектів. Досягнення поставленої мети вимагає виконання таких основних завдань:

- дослідити домінуючу роль фінансової складової системи економічної безпеки підприємств;
- розкрити теоретичні аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП;

- проаналізувати методичні підходи до оцінювання ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової;
- ідентифікувати дестабілізуючі чинники зовнішнього та внутрішнього середовища за їхнім впливом на стан інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств;
- дослідити вплив облікової політики на фінансову складову системи економічної безпеки підприємств у процесі забезпечення інформаційних потреб функціонування такої системи;
- удосконалити методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємств;
- обґрунтувати необхідність запровадження комплексного підходу до формування нормативно-правової бази інформаційно-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки підприємств в умовах євроінтеграції;
- запропонувати модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств;
- розробити алгоритм удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств, виділити основні етапи та особливості цього процесу.

Об'єктом дослідження є процес інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу.

Методи дослідження. Для виконання поставленої мети й завдань у дисертації використано низку загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, історичний, метод формальної логіки, метод

аналізу, синтезу і групування, індукції та дедукції - при дослідженні сучасного стану функціонування й тенденцій розвитку системи ЕБП та організації облікової системи підприємства (розділ 1, п.1.1, п.1.2)., обґрунтуванні необхідності запровадження комплексного підходу до формування нормативно-правової бази інформаційно-аналітичного забезпечення системи ЕБП (розділ 3, п.3.1). Історичний метод - для дослідження еволюції концепцій класифікації загроз економічній безпеці підприємств та зовнішніх і внутрішніх загроз (розділ 2, п.2.1). При розробці моделі інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП й алгоритму вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової застосовувався метод формалізації шляхом графічного відображення описуваних процесів (розділ 3, п.3.1, п.3.2). Метод інтерпретації, змістовно-семантичний аналіз, метод порівняння - при дослідженні теоретико-методичного базису, визначення структури і змісту елементів, умов організації облікового процесу підприємства (розділ 1, п.1.2, п.1.3); статичний аналіз, анкетування, метод експертних оцінок, економічний аналіз - при дослідженні організації системи ЕБП з позиції впливу зовнішніх та внутрішніх загроз (розділ 1, п.1.2; розділ 2, п.2.1, п.2.2, розділ 3); метод парного порівняння, балансовий метод - при дослідженні впливу системи обліку, облікової політики на забезпечення економічної безпеки підприємства (розділ 2, п.2.1, п.2.2, п.2.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів та прикладних рекомендацій щодо вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств з використанням облікового інструментарію. Найбільш суттєві здобутки, які відображають новизну дисертаційного дослідження, полягають у наступному:

вперше:

- розроблено модель інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств для

оптимізації взаємодії між зацікавленими сторонами та суб'єктом господарювання щодо задоволення інформаційних потреб користувачів, що сприяє їх забезпеченню достовірною фінансовою інформацією за рахунок зменшення ризику суттєвого викривлення фінансової звітності;

- розроблено алгоритм удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств, який передбачає поетапну реалізацію визначених дій щодо ідентифікації факторів впливу середовища на економічну безпеку підприємства, визначення чинників для обрання способів, прийомів, технологій обліку; розроблення, ранжування, оцінку ефективності системи заходів з інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до формування інформаційно-аналітичного забезпечення, який базується на поєднанні функції обліку з елементами планування, прогнозування, економічного аналізу, ціноутворення, контролю. Це сприяє, на відміну від існуючих підходів, з одного боку, підвищенню ефективності управлінських рішень шляхом моделювання фахівцями служби економічної безпеки прогнозних сценаріїв на основі даних обліку, а з другого боку – зменшенню інформаційних ризиків, що позитивно впливатиме на імідж підприємства;

- методичний інструментарій діагностування стану фінансової безпеки підприємства для покращення якості управління, який, на відміну від існуючих методичних рекомендацій, полягає у застосуванні методу проектування процесів DMADV концепції «Шість сигм», передбачає попередження ризиків надання інформації стороннім особам на основі дотримання внутрішньофірмових стандартів нормативно-правового забезпечення економічної безпеки і створення багаторівневої перевірки інформаційного потоку;

- процес оцінки загроз економічній безпеці в розрізі таких базових функціональних складових системи ЕБП, як: фінансова, бізнес-процесів, кадрова, інтерфейсна. Застосування такого підходу, на відміну від існуючих підходів, забезпечить можливість контролювати та своєчасно впливати на рівень економічної безпеки за кожною складовою, використовуючи принципи, способи й методи обліку;

набули подальшого розвитку:

- підходи до класифікації зовнішніх (витік інформації, кіберзлочинність, зміни законодавства, які негативно впливають на господарську діяльність підприємства, аутсорсинг бухгалтерського обліку) та внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства (неефективна кредитно-грошова, бюджетно-податкова та адміністративна політика, порушення вимог законодавства при формуванні фінансової звітності, недотримання правил збереження фінансової інформації);

- комплексний підхід до формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП, що базується на поєднанні різних функцій управлінського процесу, враховуючи єдність цілей, завдань, змісту, методів та форм впливу і взаємодії. Інтеграція облікового інструментарію з методами та процедурами, які застосовуються фахівцями служби ЕБП, забезпечить необхідні умови для здійснення процесу виявлення і протидії різним загрозам щодо використання активів, збереження майна, що сприятиме зменшенню інформаційної невизначеності фахівців з економічної безпеки та захисту інформації та забезпечить оптимальний рівень ЕБП;

- механізм реалізації інформаційно-аналітичного забезпечення шляхом активізації заходів щодо дотримання методологічних та методичних положень на рівні складання фінансової звітності з урахуванням Міжнародних стандартів обліку (МСБО) й Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ);

- підхід до формування системи ЕБП, який базується на виділенні провідної ролі фінансової складової, з огляду на те, що управління сучасним підприємством здійснюється насамперед фінансовими інструментами з метою покращення його фінансових характеристик.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони дозволяють упровадити на підприємствах комплексну систему заходів з удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП, направлених на нейтралізацію впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, що дозволить знизити підприємницькі ризики: небезпеку помилкового рішення в системі обліку і зменшити можливі негативні наслідки небажаного розвитку подій; підвищити відповідальність персоналу й зберегти активи підприємства. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані для оцінювання рівня ЕБП, а також у процесі підготовки фахівців з питань безпеки.

Наукові рекомендації були використані для оцінки загроз економічній безпеці та розроблення внутрішньофірмових стандартів нормативно-правового забезпечення економічної безпеки від прояву впливу внутрішніх і зовнішніх загроз ТОВ «МЕТСО (Україна)» (акт № 11 від 19 січня 2016 року). Результати дисертаційної роботи в частині розробки алгоритму інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП, що спирається на систему заходів, направлених на нейтралізацію загроз, прийнято до впровадження ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М» (акт № 8 від 4 лютого 2016 року). Запропонований методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки надає можливість визначити стратегічні напрямки вдосконалення системи економічної безпеки ПАТ «ІНГЗК» (акт № 3 від 11 січня 2017 року). Окремі висновки та положення роботи можуть бути застосовані при викладанні навчальної дисципліни «Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємств» (модуль «Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної

безпеки на підприємстві») ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» (довідка №8/11 від 8 листопада 2016 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійним науковим дослідженням автора. Публікації за тематикою дисертаційної роботи підготовлені особисто автором.

Апробація результатів дисертації. Результати наукового дослідження пройшли апробацію на 8 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: Науково-практичній конференції молодих учених «Актуальні проблеми сучасної наукової думки» (Київ, листопад 2014 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Інвестиційно-інноваційна складова фінансово-економічної безпеки на національному, регіональному та мікрорівні в контексті сталого розвитку» (Київ, березень 2015 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (Одеса, вересень 2015 р.); Науково-практичній конференції молодих учених «Еволюція наукової думки в контексті європейського вибору України» (Київ, листопад 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Методичні та практичні підходи до вдосконалення результативності політики економічного зростання» (Київ, грудень 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації» (Одеса, лютий 2016 р.); V Ювілейній міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 50-річчю кафедри економіки підприємства ОНЕУ (Одеса, 15-16 вересня 2016 р.); Науково-практичній конференції молодих учених «Українські перспективи у світовому розвитку» (Київ, листопад 2016 р.).

Публікації. За матеріалами дисертаційного дослідження автором особисто підготовлено та опубліковано 16 наукових праць загальним обсягом 5,42 д.а. З них 1 стаття – в колективній монографії (0,46 д.а.), 7 статей опубліковано в наукових фахових виданнях, у тому числі 2 статті – у

виданнях, що включені до міжнародних баз цитування (3,92 д.а.), 8 тез доповідей – у матеріалах наукових конференцій (1,04 д.а.).

Структура дисертації та її обсяг. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (9 підрозділів), висновків, списку використаних джерел, що враховує 227 найменувань. Обсяг основного тексту становить 205 сторінок. Дисертаційна робота містить 21 рисунок, 22 таблиці, 12 додатків.

.

РОЗДІЛ І.

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ**

1.1. Фінансова складова системи економічної безпеки та її вплив на діяльність підприємств

У сучасних умовах інтеграції економіки України в Європейське Співтовариство важливого значення набувають дослідження розвитку функціонування підприємств різних форм власності, напрямів ефективного використання ними своїх ресурсів. У зв'язку з цим виникає необхідність побудови організаційно-економічного механізму управління підприємством, здатного запровадити успішну діяльність, сталий розвиток, ефективно протидіяти загрозам та викликам безпеці суб'єктів господарської діяльності.

За даними Державної служби статистики, в Україну протягом 2017 р. загалом надійшло 1,9 млрд. дол. США прямих інвестицій нерезидентів (акціонерного капіталу) [142].

Аналіз динаміки надходжень прямих іноземних інвестицій в Україну з 2001 по 2016 роки (табл. 1.1) свідчить про несприятливість інвестиційного клімату в країні.

Таблиця 1.1.

**Динаміка надходження прямих іноземних інвестицій в Україну з
2001 по 2016 роки (млн. дол. США)**

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
За рік	4406,2	5339,0	6657,6	8353,9	16375,2	21186,0	29489,4	35723,4
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
За рік	40026,8	44708,0	49362,3	54462,4	58156,9	45916,0	43371,4	4405,8

Джерело: [142]

В 2017 році показник надходження прямих інвестицій знизився та становить один із найнижчих показників за всю історію незалежності України.

Вказана ситуація демонструє зниження зацікавленості іноземних інвесторів стосовно вкладання капіталу в економіку України. Вищевказане підтверджується даними Європейської Бізнес Асоціації, за якими індекс інвестиційної привабливості України станом на кінець 2014 р. складав 2,5 балів, а оцінка інвестиційного клімату в Україні – 1,9 балів, що інтерпретується як імовірно несприятливий для інвестування. При цьому, на думку 82 керівників компаній-членів Європейської Бізнес-Асоціації, негативні зміни в інвестиційному кліматі України відбулись унаслідок таких причин [80]:

- девальвації національної валюти, фінансової нестабільності та непрозорої політики НБУ (27% респондентів);
- відсутності реальних економічних реформ у країні (17%);
- військових дій у Луганській та Донецькій областях, російської агресії (16%);
- непрофесійних та непрозорих дій Кабінету Міністрів України (14%);
- корупції (10%);
- адміністративного тиску (5%).

За даними Державного комітету статистики України, індекс інфляції протягом 1992-2015 років характеризується такою динамікою (табл. 1.2):

Таблиця 1.2.

Динаміка інфляції в Україні з 1992 по 2015 роки

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
За рік	2100	10256	501	281,7	139,7	110,1	120,0	119,2	125,8	106,1	99,4	108,2
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
За рік	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3

Джерело: [142]

У 2015 році темп інфляції пришвидшився і становив 143,3%, що призвело до зростання споживчих цін на 43,3%. Індекс споживчих цін за 2016 р. становив 112,4%, а в 2017 р. – 113,7% [142].

Недостатність бази державної політики протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, посилення конкуренції на ринку, обмеженість фінансових ресурсів для підтримання ліквідності господарської діяльності, велика кількість збиткових і збанкрутілих підприємств та низка інших чинників ведуть до того, що управління підприємством стає відповідальнішим та складнішим. Зважаючи на вищезазначене, дедалі більшої актуальності набуває проблема економічної безпеки суб'єктів господарювання, створення систем управління нею.

У країнах Західної Європи концепція економічної безпеки формувалася на базі усвідомлення поняття «безпека», яке з'явилося наприкінці XII століття і трактувалося як стан відсутності або нейтралізації загроз, небезпеки, а також створення умов та соціальних інститутів, що його забезпечують. Історичним документом, який засвідчує вживання цього терміна, є словник Робера, який датується 1190 роком. У цьому документі безпека розумілась як «спокійний стан духу людини, захищеність від будь-якої небезпеки». Вперше термін "економічна безпека" був застосований Ф. Рузвельтом у програмах виходу з Великої депресії 1933—1937 років, «економічна безпека» (economic security) у 30-х роках XX ст. пов'язувалася насамперед із безпекою окремих осіб від погіршення їх фінансового стану, причиною чого насамперед є безробіття. Тому й не дивно, що основною функцією створеного Ф. Рузвельтом Федерального комітету економічної безпеки було забезпечення економічної безпеки громадян, яке зводилося до боротьби з безробіттям. У дослідженнях західних учених, роботи яких присвячено питанням економічної безпеки як запоруки сталого розвитку народного господарства, приділяється увага визначенню сутності економічної безпеки, її різних рівнів, складовим, що формують економічну безпеку, і показникам, за якими можна оцінити її стан.

Термін «економічна безпека» офіційно визначений у 1985 році, коли на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було прийнято резолюцію «Міжнародна економічна безпека». Ця резолюція визначає, що світовому співтовариству необхідно сприяти забезпеченню міжнародної економічної безпеки з метою соціально-економічного розвитку і прогресу кожної країни. Пізніше 42-га сесія Генеральної Асамблеї ООН прийняла Концепцію міжнародної економічної безпеки.

В Україні проблеми економічної безпеки на різних рівнях ієрархії управління економікою (держави, регіону, галузі, підприємства) науковці почали досліджувати теж наприкінці XX століття.

У 1998 р. було ухвалено Концепцію економічної безпеки України, де її суть визначено як «... спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих варіантів розвитку подій, та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз» [99].

«Опорою національної економіки та економічного розвитку регіонів є високорозвинені, конкурентоспроможні виробничі структури, які спроможні виконати місію та досягти цілей» [180].

На мікрорівні, тобто на рівні підприємства, економічна безпека проявляється в забезпеченості стабільної діяльності та стійкого розвитку підприємства в умовах дестабілізуючих факторів, у попередженні та нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз.

У науковій літературі існують декілька підходів до пояснення та побудови безпеки. Серед них є філософський, економічний, ресурсно-функціональний, соціологічний, адміністративний, організаційно-правовий, стійкісний та інші підходи [4, 7, 12, 14, 17, 25, 30, 37, 45, 56, 73, 74, 86, 94, 98, 134, 138, 144, 173, 205, 211, 222]. Безперечно, кожен з цих

підходів має право на існування, але і свідчить про відмінність думок відносно суті цього поняття.

Наявність різних підходів призводить до різноманітних тлумачень науковцями поняття економічної безпеки підприємства. Для з'ясування сутнісних характеристик та змісту поняття «економічна безпека підприємства» проаналізуємо першоджерела та думку науковців, виходячи із загальнонаукових методів пізнання та термінологічного принципу розробки й уточнення понять. За допомогою методів термінологічного аналізу та операціоналізації понять з'ясуємо зміст, обсяг, взаємозв'язок понять, їх місце в понятійно-категорійному апараті теорії економічної безпеки.

Здійснивши аналіз існуючих поглядів провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців (табл.1.3), можемо виділити декілька підходів до розуміння сутності та змісту поняття «економічна безпека підприємства». Кожен із виділених підходів характеризується окремими відмінними й водночас спільними параметрами. Цей поділ досить умовний та здійснюється з метою всебічної характеристики поняття «економічна безпека підприємства».

Таблиця 1.3.

Зміст підходів до визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства»

Автор	Характеристика визначення поняття «економічна безпека підприємства»
Алькема В. [4]	Економічна безпека логістичного утворення є багатоаспектним поняттям, яке відображає певний стан та можливості системного об'єкта, який функціонує на засадах концепції логістики. Під об'єктом розглядається структурована економічна система, а під безпекою – властивість утворень цієї системи.

Продовження таблиці 1.3.

Ковальов Д., Сухорукова Т. [94]	Економічна безпека підприємства - це захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються негативно на його діяльності.
Брендиков М. [14]	Економічна безпека підприємства (господарчого суб'єкта) - це захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз.
Олійников Є. [138]	Економічна безпека підприємства – стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стійкого функціонування підприємства найближчим часом і в майбутньому.
Власюк О.С. [30, с. 36-37]	Економічна безпека може бути визначена як вертикально-інтегрована (національний, регіональний рівень та місцеве самоврядування) система з розвинутими горизонтальними зв'язками (на кожному з зазначених рівнів), яка характеризується самодостатністю системи, забезпечує стійкість економіки від негативних зовнішніх і внутрішніх дій і сприяє її поступальному розвитку.
Капустін Н. [86]	Економічна безпека підприємства – це сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів.
Белоусова І. [12]	Економічна безпека підприємства передбачає стійкий (тобто збалансований, безупинний та сталий) розвиток, що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні і в майбутньому.
Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. [211]	Економічна безпека підприємства характеризує протягом періоду його життєвого циклу: (1) виконання місії та досягнення цілей підприємства; (2) доступ до ринків та ресурсів; (3) належну фінансово-економічну ефективність діяльності; (4) здатність до розвитку; (5) захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз.
Ортинський В. Л. [137]	Економічна безпека – це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноваріантні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності.
Грушко В. І., Лаптев С. М., Кошембар Л. О. [31, с. 11-12]	Економічна безпека – це такий стан розвитку господарюючого суб'єкта, який характеризується стабільністю економічного й фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів та протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності

Шемаєва Л. Г. [221, с. 12]	Економічна безпека суб'єкта господарювання – здатність СГ реалізувати власні стратегічні економічні інтереси при певних зовнішніх умовах завдяки захисту від існуючих і потенційних загроз та використанню можливостей, що надає зовнішнє середовище
-------------------------------	--

Джерело: сформовано автором на підставі [12, 14, 30, 31, 86, 94, 137, 138, 211, 221].

М. Брендіков приділяє увагу захищеності підприємства від активних та пасивних загроз. Н. Капустін передбачає певну сукупність чинників, які забезпечують здатність до прогресу підприємства. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. розглядають економічну безпеку для виконання місії та досягнення цілей підприємства за належній фінансово-економічної ефективності діяльності протягом життєвого циклу.

Одним з найбільш досліджених у науковій літературі виступає ресурсно-функціональний підхід, який передбачає розгляд економічної безпеки підприємства як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів від негативних впливів зовнішнього середовища. Всі процеси, які відбуваються на підприємстві, з урахуванням їх взаємозв'язків, становлять єдину групу з погляду їхньої функціональної ролі в забезпеченні економічної безпеки підприємства. Основними напрямками економічної безпеки підприємства в контексті даного підходу розрізняють такі функціональні складові: фінансова (ефективне використання корпоративних ресурсів); інтелектуальна та кадрова складова (використання інтелектуального і кадрового потенціалу підприємства); техніко-технологічна складова (ефективність застосування технологій); політико-правова складова (правове забезпечення діяльності підприємства); інформаційна складова (інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підприємства); екологічна складова (мінімізація забруднення навколишнього середовища); силова складова (забезпечення фізичної безпеки працівників підприємства і збереження його майна) [146, с. 89].

Певна кількість науковців - Ковальов Д., Сухорукова Т., Шемаєва Л. [94, 221] – розглядають економічну безпеку з позиції захисту підприємства від негативного впливу зовнішнього середовища.

Прихильники стійкісного підходу - Грушко В., Лаптев С., Кошембар Л. [37] – розглядають економічну безпеку підприємства через її властивості зберігати рівновагу і стійкість в умовах негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

Власюк О. [30, с. 35] виділяє два концептуальних підходи до визначення категорії «економічна безпека»: по-перше, економічна безпека – це найважливіша характеристика економіки, яка виступає одним з її проявів, тому метою розвитку економіки є забезпечення її безпеки; по-друге, економічна безпека – це мінімально необхідна умова стійкого прогресивного розвитку будь-якої економічної системи, поряд з її забезпеченістю матеріально-технічними, кадровими, інформаційними та іншими ресурсами. На думку О. С. Власюка, «економічна безпека може бути визначена як вертикально-інтегрована (національний, регіональний рівень та місцеве самоврядування) система з розвинутими горизонтальними зв'язками (на кожному з зазначених рівнів), яка характеризується самодостатністю системи, забезпечує стійкість економіки до негативних зовнішніх і внутрішніх дій та сприяє її поступальному розвитку [30, с. 36-37].

Проаналізувавши праці науковців, у тому числі і вищезгаданих авторів, можна виділити такі спільні риси в трактуваннях економічної безпеки на мікрорівні:

- економічна безпека підприємств передбачає захист від внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність прогнозування майбутніх ризиків;
- від рівня економічної безпеки залежить ефективність використання потенціалу підприємства і ринкових можливостей;
- забезпечення стабільного функціонування і розвитку суб'єктів бізнесу формує підтримання певного рівня економічної безпеки;

- наявність конкурентних переваг;
- стан управлінської системи;
- властивість системи.

Незважаючи на різні підходи до економічної безпеки, їх об'єднує залежність від однієї складової – економічної, а в ній - фінансової компоненти.

Багатогранність та складність проблеми економічної безпеки визначають багато факторів матеріального, інформаційного, фінансового характеру. Вирішення цієї проблеми можливе тільки за умови комплексного й системного підходу.

Отже, виходячи з окреслених міркувань, з позиції комплексного та системного підходу, автор вважає, що економічна безпека підприємства - це результат системи управління підприємством, яка передбачає ефективне використання наявних ресурсів діяльності підприємства для його стабільного функціонування та подальшого розвитку, забезпечивши нейтралізацію впливу негативних зовнішніх і внутрішніх факторів на всіх стадіях господарювання.

Авторське розуміння сутнісно-змістової характеристики «системи економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності» схематично представлено в додатку А.

Сучасні вітчизняні підприємства за умов економічної самостійності та в межах правового поля самі визначають свою економічну й облікову політику, організовують процес виробництва і реалізації продукції. Для забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання власники та керівництво мають побудувати стратегію безпеки й вживати певні заходи, тобто визначити механізм управління економічною безпекою підприємства.

В основі розробки комплексної системи забезпечення економічної безпеки діяльності підприємства повинна лежати певна концепція, яка включає мету, завдання, принципи діяльності, об'єкт і суб'єкт, стратегію й тактику. Мета цієї системи – мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз

економічному стану суб'єкта підприємництва, у тому числі його фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсам. У процесі досягнення поставленої мети здійснюється вирішення конкретних завдань, які об'єднують усі напрямки забезпечення безпеки [96]:

- виявлення, аналіз і оцінка реальних загроз;
- діагностика можливих загроз (превентивні заходи);
- аналіз, синтез інформації, заходи протидії;
- прогнозування можливих загроз економічній безпеці;
- вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Об'єктом системи економічної безпеки виступають ресурси: фінансові, матеріальні, інформаційні, кадрові.

Суб'єктом системи економічної безпеки виступають власники, інвестори, керівництво, персонал.

Стратегія – це довгостроковий підхід до досягнення мети. Для забезпечення економічної безпеки підприємства застосовуються механізми управління економічною безпекою, що передбачає певні засоби, способи та прийоми для попередження й нейтралізації загроз через виконання регулярної роботи всіх підрозділів підприємства, враховуючи внутрішні та зовнішні чинники з перевірки контрагентів, аналізу угод, експертизи документів, контролю за дотриманням правил роботи з конфіденційною інформацією.

Каламбет С. під механізмом управління економічною безпекою підприємства розуміє сукупність загальних і спеціальних методів, засобів, важелів організаційної, управлінської, економічної діяльності підприємства на основі дотримання нормативно-правових актів та використання необхідної інформації з метою забезпечення економічної безпеки підприємства [82, с. 106].

Як будь-яке ціле, система має певні частини. Система економічної безпеки підприємства теж не є цілісністю, а складається з частин. Проте

щодо виділення даних складових елементів економічної безпеки існують різні наукові погляди.

При дослідженні складових системи економічної безпеки науковці І. А. Дмитрієв та А. О. Близнюк [47] виділяють три підходи до визначення складових економічної безпеки підприємства: системний, ресурсний та функціональний.

У рамках системного підходу економічна безпека підприємства складається з технологічної, ресурсної, фінансової, інформаційно-аналітичної та соціальної складових.

Згідно з ресурсним підходом економічна безпека підприємства має такі складові: безпека капіталу, безпека персоналу, безпека інформації та технології, безпека техніки та обладнання і безпека прав.

Функціональний підхід передбачає такі складові економічної безпеки підприємства: фінансову, інтелектуально-кадрову, техніко-технологічну, політико-правову, інформаційну, екологічну та силову.

Значна кількість науковців, зокрема В. Г. Алькема [4], І. А. Белоусова [12], Т. Г. Васильців [211], О. І. Захаров [70], О. А. Кириченко [156], при дослідженні проблеми економічної безпеки підприємства виходять з позицій системного підходу, згідно з яким економічна безпека розглядається як комплекс взаємопов'язаних підсистем, а саме: фінансова, інформаційно-аналітична, ресурсна, техніко-технологічна, соціальна (рис.1.1).

Щоб забезпечити стійкий та динамічний розвиток підприємств, менеджери застосовують механізми швидкого реагування до сучасних умов господарювання в рамках системного підходу. Стан підприємства, фінансова незалежність та стійкість і є обмежуючими щодо функціонування інших складових. Захищеність життєво важливих інтересів, забезпечення стабільного розвитку, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація існуючих та потенційних загроз економічним інтересам визначає фінансово безпечне підприємство. Це пояснюється тим, що керування сучасною

економікою здійснюється фінансовими інструментами і з метою покращення фінансових характеристик суб'єктів господарювання. На думку автора, серед функціональних складових системи ЕБП фінансова складова є визначальною.

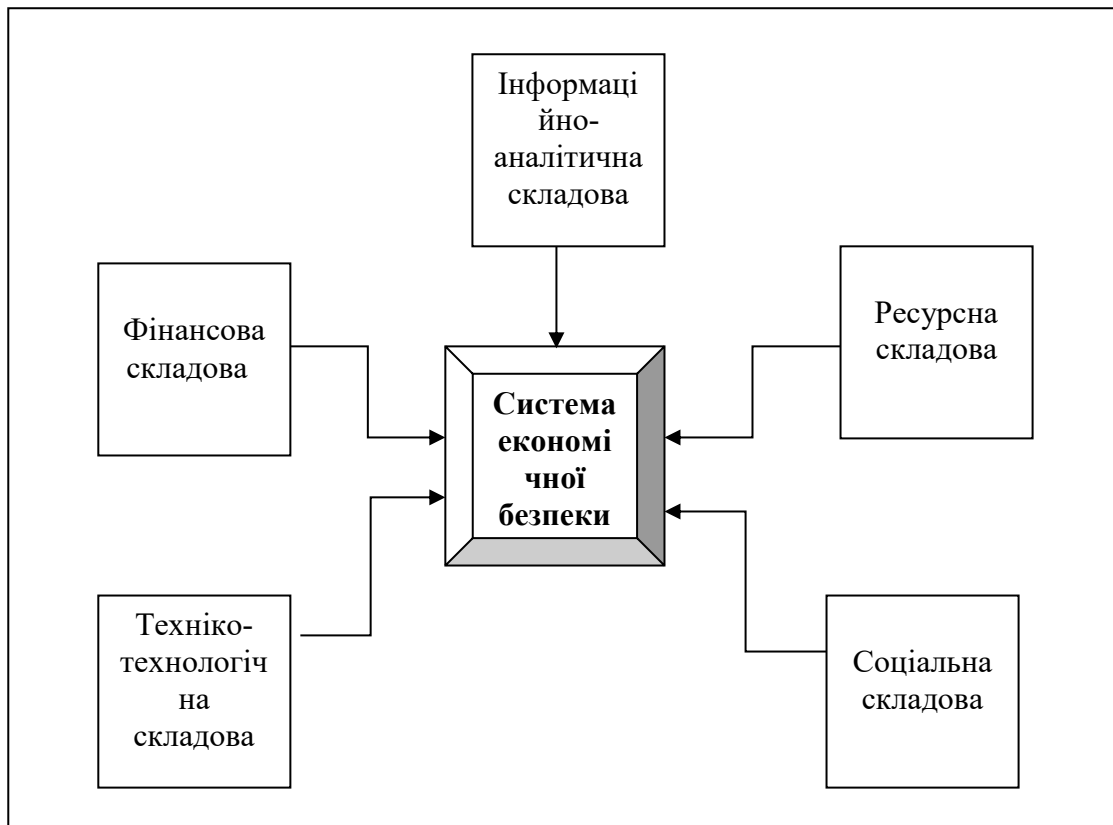

Рис. 1.1. Складові системи економічної безпеки підприємства

Джерело: сформовано автором на підставі [1, 4, 12, 30, 37, 47, 48, 70, 146].

Виявлено, що для забезпечення ЕБП необхідно сформувати механізм функціонування її фінансової складової, який включає організаційні, фінансові та правові засоби впливу. Фінансові інструменти (платіжні, кредитні, депозитні, інвестиційні, страхові), методи (техніко-економічні розрахунки, балансовий, економіко-статистичний, економіко-математичний, експертних оцінок), принципи (дисконтованої вартості, амортизації активів, аудиту, оптимізації оподаткування), засоби і важелі (система «взаємозв'язок витрат, об'єму реалізації та прибутку»,

операційний та фінансовий леверидж, планування необхідного обсягу та визначення джерел формування фінансових ресурсів, система стимулів і заохочень персоналу, система санкцій), інформаційно-аналітичне забезпечення (облік, планування, аналіз, контроль, бюджетування) виступають елементами механізму функціонування фінансової складової ЕБП. Ключовими функціями управління фінансовою складовою є планування, облік, моніторинг, діагностика, оцінка та контроль.

З'ясовано, що для функціонування фінансової складової системи ЕБП необхідне ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення, істотним ресурсом якого є облікова інформація. Ідентифікувати деструктивні чинники впливу на ЕБП та визначити ризики виникнення цих загроз можливо саме завдяки обліковій інформації. Як відомо, достовірність є головною якісною характеристикою облікової інформації. Своєчасна, достовірна, доречна інформація облікової системи дозволить уникати таких негативних факторів, як незадовільний стан розрахунків з контрагентами, несплата податків, порушення платіжної і касової дисципліни, недостовірна фінансова звітність, втрата активів тощо.

Проте, облікова інформація, виступаючи внутрішнім ресурсом забезпечення, за певних обставин сама може нести суттєві ризики фінансовій складовій системи ЕБП. З огляду на те, що більшість підприємств на теперішній час залишаються технологічно відсталими, енергоємними, із слабкою диверсифікацією продуктів і ринків, процес виробництва та конкурентоздатність продукції цих підприємств знаходяться на низькому рівні. Як відомо, на конкурентоздатність і рівень прибутковості підприємства впливає рівень витрат. Отже, здатність управлінського персоналу своєчасно відреагувати на загрози уможливило передбачити кризовий стан виробництва та розробити шляхи виходу з нього.

Досліджено, що для оцінки майбутніх подій необхідне інформаційно-аналітичне забезпечення, сформоване на основі прогнозних даних щодо

оптимальної технології виробництва, номенклатури продукції, ринків збуту тощо. Для прийняття рішення необхідно оцінити можливі альтернативні варіанти розвитку діяльності. С. Ф. Легенчук наголошує, що для здійснення ефективного управління необхідним є забезпечення користувачів інформацією про зовнішнє середовище системи підприємства. Виходячи з цього, можливими є такі шляхи подальшого розвитку системи обліку: 1) формування управлінської інформаційної системи вищого порядку, в складі якої буде міститися традиційна система бухгалтерського обліку; 2) формування спеціальних методологій, заснованих на маркетингових інформаційних системах, які забезпечуватимуть надання необхідної інформації користувачам про зовнішнє середовище системи підприємства; 3) трансформація системи бухгалтерського обліку шляхом розширення його предмету через включення до його складу активу і капіталу зовнішнього середовища [108, с. 20].

Враховуючи стратегічні підходи до забезпечення ЕБП, обліково-аналітичне забезпечення потребує відповідного сутнісного наповнення, що уможливить формування інформації для тактичних та стратегічних управлінських рішень.

Аналіз інформації, яка розкривається у фінансовій звітності, доводить тісний зв'язок та взаємовплив складових системи ЕБП. Ця інформація необхідна, насамперед широкому загалу зовнішніх користувачів для прийняття управлінських рішень у сфері економічної безпеки щодо співпраці з окремими контрагентами. Використовуючи якісні характеристики інформації (достовірність, надійність), підприємство демонструє потенційним інвесторам надійність і прозорість для інвестування, тим самим має можливість підвищити рівень техніко-технологічної складової безпеки. Зростання рівня рентабельності активів та власного капіталу підприємства збільшить його ринкову вартість. Рівень інтерфейсної складової економічної безпеки також тісно пов'язаний з якісною характеристикою фінансової та нефінансової інформації, яка

розкривається у звіті про управління, таксономії фінансової звітності. Така інформація може бути використана підприємством для формування іміджу відповідальності, надійності, стабільності.

Оцінка поточного рівня забезпечення фінансової складової економічної безпеки здійснюється за даними управлінської та фінансової звітності, показники якої є індикаторами, що дають можливість визначити фінансово-економічний стан і зміни у господарській діяльності підприємства.

Відповідно до результатів аналізу теоретико-методичних положень щодо потреби суб'єкта господарювання в обліковій інформації як суттєвому чиннику функціонування фінансової складової системи ЕБП обґрунтовано, що сучасні вимоги до процедури вибору оптимального варіанту на тій або іншій ділянці обліку, розкриття інформації у фінансовій звітності потребують відступу від традиційних прийомів і техніки ведення обліку та складання звітності. Необхідним є застосування підходу, що ґрунтується на принципі доцільності вибору методики, технології та організації обліку, яка дає змогу використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя, доповнить регуляторний базис економічної безпеки підприємств. В своїй сукупності створить умови для ефективного здійснення процесу виявлення і протидії різним загрозам, пов'язаним з використанням активів підприємства, забезпечить контроль та збереження майна власників, сприятиме збереженню й захисту інформації, зниженню інформаційного ризику для користувачів та забезпечить достовірне відображення інформації про певні параметри господарської діяльності в ретроспективному та перспективному розрізах. Це уможливить, з одного боку, підвищення точності управлінських рішень шляхом моделювання фахівцями служби економічної безпеки на основі даних обліку прогнозних сценаріїв розвитку подій з високим ступенем достовірності та своєчасний вплив на фінансовий результат. З другого боку, сприяє захисту, корисності,

надійності облікової інформації та достовірності фінансової звітності; позитивно вплине на імідж підприємства.

Таким чином, формування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання має базуватися на виділенні провідної ролі фінансової складової. Для ефективного функціонування фінансової складової системи ЕБП, оцінки впливу зовнішніх факторів загроз потрібна розробка інформаційно-аналітичного забезпечення підприємства шляхом розширення наявного підходу до дієвості облікових систем.

1.2. Теоретичні аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств

Аналіз теоретичних положень і практики господарювання в умовах фінансово-економічного кризового стану переконують нас у тому, що до основних функціональних завдань системи економічної безпеки суб'єкта господарювання потрібно віднести: забезпечення високої ефективності використання фінансових ресурсів, фінансової стабільності й незалежності підприємства; високий інтелектуальний потенціал та рівень кваліфікації робітників, забезпечення незалежності технології й досягнення значної конкурентоспроможності технічного потенціалу підприємства; правове забезпечення діяльності, ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства, дотримання чинного законодавства і захист інформаційної системи; чітку організацію безпеки капіталу і виробничих ресурсів підприємства; забезпечення фізичної безпеки робітників, дотримання встановлених екологічних норм.

Як зазначає І. Белоусова, «управління економічною безпекою суб'єкта господарської діяльності слід розглядати як систему, що складається з безлічі підсистем – функцій управління. Основними серед них є: управління майном; управління активами; управління запасами; управління витратами; управління фінансами; управління трудовим колективом; управління

якістю; управління ліквідністю; управління конфліктами в колективі; управління інвестиціями; управління оздоровленням довкілля» [12, с. 53].

У процесі управління економічною безпекою важливим елементом її забезпечення є своєчасне реагування власників та менеджменту підприємства на одержану інформацію.

Під забезпеченням економічної безпеки підприємства слід розуміти сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих внутрішніх та зовнішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки, що мають загальні цілі, ресурси, технології, форми й методи протидії реальним і потенційним небезпекам та загрозам внутрішнього й зовнішнього середовища. В основу обґрунтування цього погляду на сутнісне наповнення категорії «забезпечення економічної безпеки» покладено діяльнісний підхід до розуміння економічної безпеки [33].

З урахуванням системного підходу складові системи економічної безпеки найбільш повно розкривають методологічне, технічне та організаційне підґрунтя функціонування системи економічної безпеки підприємства, серед яких: інформаційне, обліково-аналітичне, фінансове, спеціальне, техніко-технологічне, кадрове, психологічне, організаційне, правове забезпечення [92].

Виступаючи частиною загальної інформаційної системи управління підприємством, інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової є інтегрованою системою, яка складається: з сукупності даних облікової системи і звітності; галузевих показників діяльності підприємств-аналогів; планів і прогнозів, аналізу, контролю й бюджетування; оцінки загроз фінансовій безпеці, методів, засобів і технологій її отримання, аналітичної оцінки. Тобто, комплекс взаємопов'язаних елементів, об'єднаних у процесі одержання, обробки інформації та спрямованих на задоволення інформаційних потреб користувачів.

Серед функціональних компонентів інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової (інформаційного, організаційного,

науково-правового, методологічного, технологічного) центральне місце належить інформаційному компоненту. Організація процесу його формування передбачає, що вхідний масив інформації за допомогою аналітичних методик обробляється та узагальнюється у фінансових, статистичних та внутрішніх звітах, є базою для аналізу та синтезу. Згрупована аналітична інформація є основою для прийняття управлінських рішень щодо стану та рівня економічної безпеки, ефективності діяльності та прогнозування заходів захисту від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Для оцінювання поточного рівня економічної безпеки підприємства використовують показники, що характеризують результати діяльності підприємства: фінансово-економічну стійкість, стабільність та безперервність виробничої діяльності, ефективність використання ресурсів підприємства [140]. При цьому необхідно враховувати всі вимоги до: конфіденційності інформації, формування системи показників, вибору комплексу методів та індикаторів економічної безпеки підприємства.

Взаємозв'язок та взаємообумовленість функціональних компонентів інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства схематично представлено на рис.1.2. Важливим фактом є те, що інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки складають два взаємопов'язані елементи – інформаційний, тобто стосовно самостійної діяльності спеціально підготовлених фахівців, зайнятих пошуком, відбором, обробкою, накопиченням, узагальненням і збереженням інформаційних одиниць (перший етап процесу інформаційно-аналітичного забезпечення у системі управління будь-якого механізму); аналітичний, який є похідним, другим етапом процесу інформаційно-аналітичного забезпечення у системі управління будь-якого механізму (виробництво спеціально підготовленими фахівцями на підставі наявних інформаційних одиниць і складних розумових процесів нового знання щодо явища або події, що вивчається) [215].

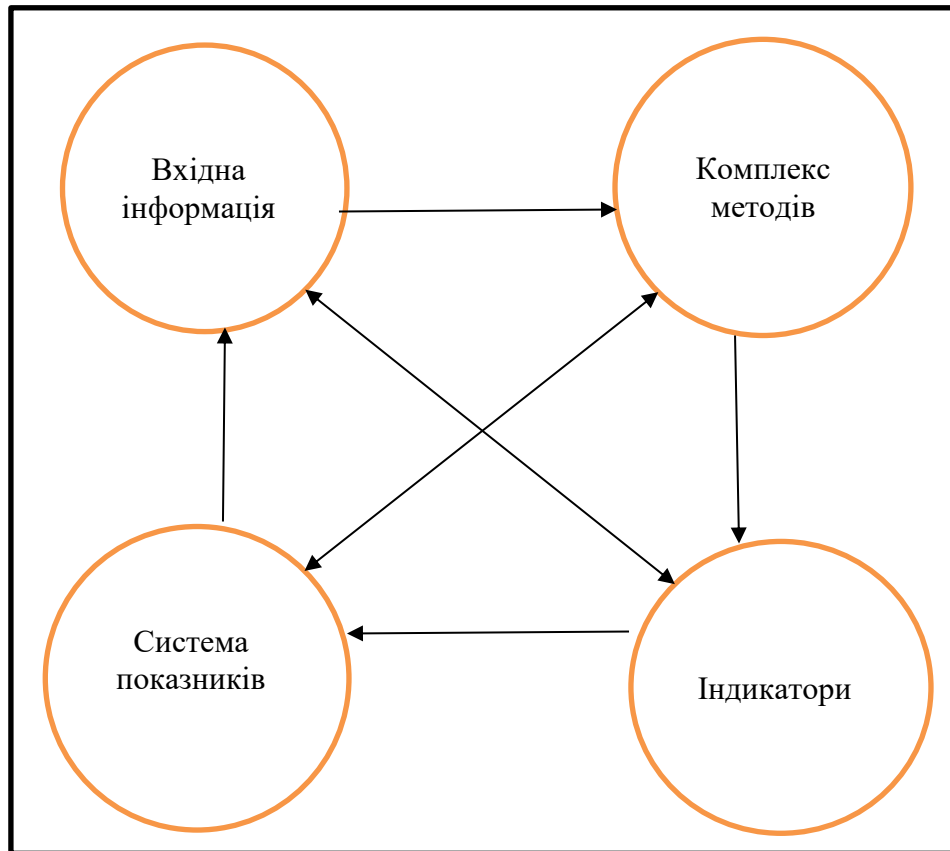

Рис.1.2. Взаємозв'язок та взаємообумовленість елементів інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємства
Джерело: сформовано автором на підставі [140].

Як зазначає О. Захаров, інформаційно-аналітичний підрозділ служби безпеки є «мозковим центром підприємства і до його завдань належать:

- збір, обробка та аналіз інформації про процеси, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства;
- вивчення конкурентів, їхніх прагнень і методів конкурентної боротьби;
- вивчення криміногенної ситуації в регіоні, місті, районі;
- вивчення партнерів та клієнтів;
- вивчення та прогнозування розвитку подій у сегменті ринку, де здійснює діяльність підприємство;

- своєчасне інформування керівництва про події (їх можливий розвиток), що відбуваються у світовій та вітчизняній економіці, науці, техніці, політиці та в суспільстві.

Якість інформації для прийняття рішень у системі економічної безпеки підприємства залежить від таких її характеристик, як своєчасність, достовірність, актуальність, важливість, повнота [69].

Досліджуючи проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки, науковці наголошують, що в інформаційній системі підприємства більшість інформації припадає на обліково-аналітичну [32, 33, 45, 53, 92, 95, 96, 178].

Гнилицька Л. В. зазначає, що обліково-аналітична інформація є інформаційним ресурсом управління системою безпеки підприємства, вона утворюється в процесі реалізації трьох функцій управління: обліку, аналізу та синтезу. При цьому облік є базою для аналізу, а результати аналізу, в свою чергу, є підставою для проведення синтезу та надання відомостей потенційному користувачеві цієї інформації [33, с. 57].

Аналіз останніх публікацій доводить, що головною метою інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової є надання достовірної та релевантної інформації для управління економічними процесами підприємства при виборі напрямів підтримання безпеки й стійкого розвитку підприємства.

Проведені дослідження дозволили визначити, що на забезпечення якості управлінських рішень впливають способи і методи обробки інформації, вірогідність, періодичність поновлення, повнота й автоматизація інформаційно-аналітичного забезпечення. Результати проведення аналітичних досліджень з перевірки дотримання технологій виробництва, взаємовідносин з контрагентами, аналізу угод, експертизи документів, контролю за дотриманням правил роботи з конфіденційною інформацією прямо залежать від якості інформації, яка використовується. Тому для ефективного функціонування фінансової складової системи

економічної безпеки підприємства зростає необхідність запровадження належного забезпечення. Це потребує комплексного підходу до його формування, а саме: встановлення та виконання певних вимог до збору, обробки, збереження, захисту, конфіденційності інформації; формування системи показників, вибору методів та індикаторів економічної безпеки підприємства відповідно до галузевої належності.

Слово «інформація» походить від латинського *informatio*, що означає викладення, роз'яснення якогось факту, події, явища. За видами діяльності, в якій її використовують, інформацію розрізняють як наукову, технічну, виробничу, управлінську, економічну, соціальну, правову тощо.

Під економічною інформацією звичайно розуміють сукупність відомостей, пов'язаних з функціонуванням та управлінням економікою, тобто з плануванням, обліком, контролем, регулюванням на економічних об'єктах, які можна фіксувати, передавати, перетворювати і зберігати. Найважливішими властивостями економічної інформації, на думку Г. А. Титоренко, є: достовірність і повнота, цінність та актуальність, ясність і зрозумілість [202, с. 12].

Ядром економічної інформації є дані з системи оперативного, управлінського, бухгалтерського обліку. «Базою економічної інформації підприємства є облікова інформація як «мова бізнесу». Це пов'язано з тим, що вона повніша, точніша й оперативніша, всебічніша і достовірніша за будь-яку іншу. Вона моделює як зв'язки підприємства з навколишнім середовищем, так і його внутрішню структуру, дає можливість розподіляти права виконавців та їхню відповідальність за економічну ефективність. При цьому облікова інформація відповідає таким принципам: багатократність використання; концентрація, тобто обираються тільки суттєві ознаки; штучність - інформацію створюють люди (облікові працівники), вона не виникає природно, тобто сама по собі; цілеспрямованість, тобто інформація відповідає визначеним завданням; аналітичність, тобто здатність надавати

не лише зафіксовані в документах дані, а й підсумкові, розрахункові, додаткові» [174, с. 383].

Для того, щоб облікова інформація була корисною, вона має бути достовірною і значущою. Достовірність показує, що інформація повністю відображає господарські процеси на підприємстві, легко перевіряється і служить інтересам конкретної особи. Значущість облікової інформації полягає в тому, що вона має бути корисною для складання планів, ґрунтуватися на зворотньому зв'язку і надходити до користувача в потрібний час [109, 162, 174, 212, 226].

З огляду на необхідність забезпечення узгодженості інформаційних інтересів різних груп користувачів, багатоцільова система обліку повинна генерувати достовірну, своєчасну, необхідну інформацію. Підґрунтям такої організації обліку мають стати прийоми фінансового, управлінського (внутрішнього) та стратегічного обліку, які в своїй сукупності сприятимуть зниженню інформаційного ризику для користувачів та забезпечуватимуть достовірне відображення інформації про окремі параметри господарської діяльності в ретроспективному та перспективному розрізах [92].

Постійний моніторинг дотримання вимог до облікової системи та її удосконалення дасть можливість підвищити ефективність прийняття рішень фахівцями з економічної безпеки стосовно діяльності підприємства в умовах нестійкого зовнішнього середовища та внутрішніх процесів підприємства. Сучасний підхід до характеристики бухгалтерського обліку має дві характерні риси: необхідність обліку для інформаційного забезпечення управлінських рішень; системний підхід до розуміння поняття обліку.

Найбільш яскраво розуміння бухгалтерського обліку як знаряддя управління підприємством проявилось в американській обліковій думці. Арман Лабар (1951) зазначав, що в США *мета бухгалтерії - надання даних для управління підприємством тепер і в майбутньому, тобто промисловий облік з цієї позиції трактується як інструмент управління, а не як засіб*

реєстрації фактів господарського життя. Адміністративні служби мають спиратися на дані бухгалтерського обліку, без цього вони не можуть управляти [174, с. 353].

У сучасних умовах глобалізації ринкових відносин облік перетворюється в істотну частину інформаційної технології бізнес-процесів як на мікрорівні, так і на рівні держави. Процес обліку надає можливість управлінцям контролювати раціональність поточної діяльності, своєчасно впливати на фінансовий результат, прогнозувати та планувати діяльність у перспективі.

Згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», який визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні, дається таке визначення: «Бухгалтерський облік - процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень» [65, ст. 1]. Метою ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності вважається «...надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства» [65, ст. 3].

Переважає більшість науковців бухгалтерський облік визначає як інформаційну систему, що має властивості системи - наявність зв'язків (у тому числі зворотніх), поділ на частини, наявність структури (упорядкованих елементів). Згідно з теорією систем інформаційна система призначена для збору, зберігання, обробки та пошуку інформації, необхідної для управління підприємством або іншою організацією, проектування навчального процесу тощо, для задоволення потреб індивідуального споживача інформації [200, с. 283].

Для виконання завдання та забезпечення ведення обліку підприємство застосовує комплекс заходів, які є упорядкуванням усіх елементів системи бухгалтерського обліку, налагодженням і удосконаленням його процесу; самостійно обирає форми його організації, методика, технологію і техніку ведення бухгалтерського обліку (рис. 1.3).

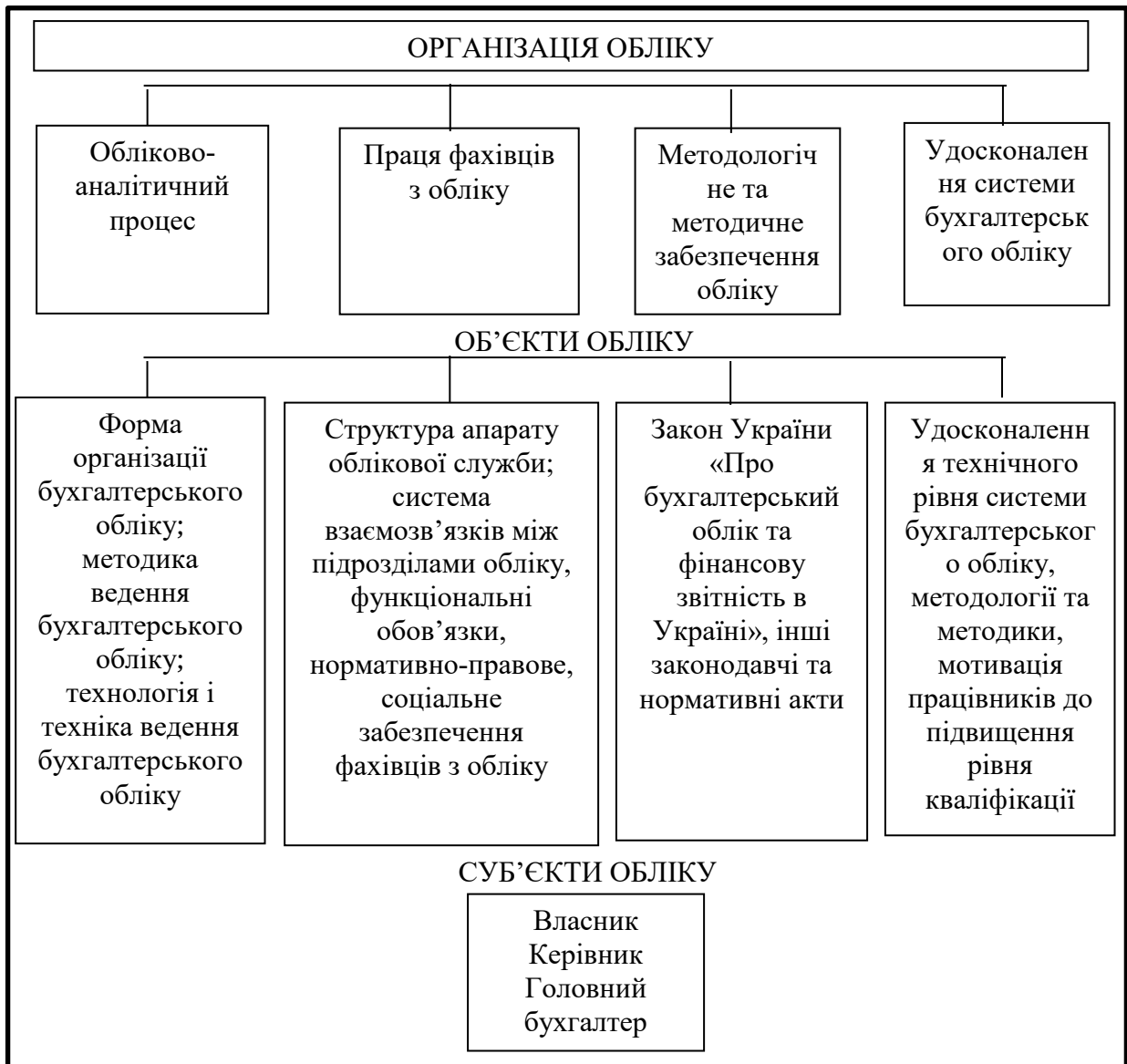

Рис.1.3. Організація бухгалтерського обліку підприємства

Джерело: сформовано автором на підставі [65, 149, 150, 152].

Для того щоб бухгалтерський облік виконував свої функції, потрібна його організація як цілеспрямована діяльність керівників підприємства, яка

складається зі створення, постійного впорядкування і вдосконалення системи бухгалтерського обліку для забезпечення інформацією внутрішніх та зовнішніх користувачів [39, 135, 139]. Предметом виступає система обліку, що відображає «дії або події», які відбуваються в процесі діяльності суб'єкта господарювання, змінюється, поділяється на окремі, пов'язані між собою елементи, а сукупність елементів здатна дати можливість для управління функціонуванням підприємства [102, 111, 145].

Про облікову систему підприємства найбільш вдало висловився М. Т. Білуха: «Розглядаючи господарський облік як інформаційно-обчислювальну систему управління підприємством, можна встановити, що між компонентами цієї системи існує економічний зв'язок, заснований на методологічній, організаційній і технічній єдності групування інформації про господарські явища і процеси, які здійснюються на підприємстві» [13, с. 8].

Як відомо, є внутрішні і зовнішні користувачі бухгалтерської інформації. Серед зовнішніх користувачів слід виділити інвесторів, державу, кредиторів, комерційних партнерів, громадськість. До внутрішніх користувачів відносять керівництво, менеджерів, працівників. Але головним користувачем бухгалтерської інформації є управлінська служба підприємства, в тому числі й служба економічної безпеки, важливими умовами ефективної діяльності якої є наявність інформації та вміння її аналізувати. Проведений аналіз процесів діяльності підприємств дозволив окреслити функції системи бухгалтерського обліку (рис.1.4).

Пізнання функцій, як зазначає Г. Кірейцев, є необхідною передумовою розуміння головного в обліку, його ролі в управлінні виробництвом [31, с. 142]. Ф. Ф. Бутинець додає функції забезпечення збереження майна, зворотнього зв'язку [24, с. 495-496], Н. М. Малюга, І. В. Жиглей вважають, що сучасні умови господарювання вимагають від бухгалтерського обліку як форми прояву суспільного призначення ще однієї функції – соціальної [58].

Рис.1.4. Функції системи бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання

Джерело: сформовано автором на підставі [12, 24, 33, 61, 161, 211, 216, 217].

Для надання достовірної та неупередженої інформації про результати фінансово-господарської діяльності потрібні методичні основи формування в обліку інформації, які не перекручують тенденції в обліковій методології. Наявність таких важелів впливу на стратегічний результат системи економічної безпеки – прибуток підприємства, вказує на безпосередній вплив облікової інформації на інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства.

Ставлячи акцент на важливості бухгалтерського обліку, слід згадати висловлювання лауреата Нобелівської премії П. Самуельсона: «Наше століття – століття машин. Але воно є також століттям обліку. Деякі знання в галузі обліку і звітності стали першою необхідністю» [171, с. 181].

На ефективність діяльності суб'єкта господарювання впливає вибір методики ведення бухгалтерського обліку (підходів до оцінки активів,

способів обробки фінансової інформації з урахуванням факторів часу, методів обліку витрат, способів калькулювання собівартості, методів поділу активів на оборотні і необоротні, методів списання вартості активів, методів обліку доходів та інші), що знаходить відображення в елементі регулювання бухгалтерського обліку – обліковій політиці підприємства [65]. Вищезазначене наводить на те, що базовий масив інформації з системи бухгалтерського обліку, що будує інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової системи ЕБП, формується на рівні визначення методології.

Дослідження теоретичних питань розвитку обліку, а також методології облікової політики турбувало багатьох теоретиків економічної науки та фахівців-практиків. Послідовне вивчення праць з теорії бухгалтерського обліку таких учених, як М. Білуха, Ф. Бутинець, С. Голов, П. Житний, В. Сопко, М. Пушкар, М. Чумаченко та молодих науковців свідчить про наявність дискусії з приводу концептуальних основ національного обліку в Україні.

Незважаючи на значні досягнення, проблеми методології та організації облікової політики в науковій літературі залишаються не достатньо висвітленими. Процедури вибору оптимального варіанту обліку на тій або іншій ділянці обліку опрацьовані недостатньо. Дуже складно відбувається відступ від традиційних прийомів і техніки ведення бухгалтерського обліку та складання звітності [126, 161]. В монографії І. Белоусової зазначено: «...впродовж останніх років дещо впало значення бухгалтерського обліку на підприємствах на догоду податковому, що не дає змогу оцінити рівень економічної безпеки і розробити адекватні заходи захисту підприємства» [12, с. 360].

Дослідники, серед яких І. Белоусова [12], Л. Гнилицька [33], С. Легенчук [109], А. Шайкан [217] визнають, що для перебування підприємства у фінансовій безпеці за допомогою процесу інтеграції традиційних методів обліку, аналізу, нормування, планування, контролю,

аудиту з інструментами менеджменту в єдину систему одержання і обробки інформації для прийняття на її основі управлінських рішень, бухгалтерський облік у своїй управлінській складовій необхідно вивести за межі традиційних завдань обліку витрат і калькулювання собівартості продукції.

Як зазначає М. І. Скрипник, зі зміною у ХХІ ст. парадигми економічного розвитку відбувається становлення нової соціально-економічної формації - нової або інформаційної економіки (відповідно до документів ЮНКТАД), постіндустріальної або економіки знань (В. М. Гаєць, П. Страссманн), інформаційного суспільства (Ф. Махлуп, Т. Умесао, М. Порат, Й. Масула, Р. Кац). Принциповим є те, що така економіка базується на знаннях та інформаційних технологіях, а отже, ключовим ресурсом економічного та суспільного розвитку є інтелектуально-освітній потенціал країни. Розширюються фактори виробництва за рахунок доповнення класичних (праця, земля, капітал, підприємницькі здібності) знаннями, інтелектом, інформацією, інноваціями. Притаманні риси постіндустріального суспільства визначають необхідність відповідної трансформації системи бухгалтерського обліку через адаптацію його методології до змін суспільно-економічного розвитку, основних бізнес-процесів, зокрема електронної комерції, інноваційних проектів [78, с. 189].

Говорячи про вдосконалення механізмів управління економічною безпекою, О. І. Захаров зазначає: «Інноваційні рішення необхідні для вдосконалення механізмів управління і взаємодії в системі економічної безпеки, розробки нових технологій та технічних засобів протидії існуючим та можливим небезпекам та загрозам у сфері економіки, а також впровадження нових організаційних структур підрозділів безпеки та підготовки висококваліфікованих фахівців з безпеки» [68].

Виходячи з визначень економічної безпеки, які застосовуються у наукових дослідженнях вітчизняних учених, «комплексна система економічної безпеки підприємства - це сукупність взаємопов'язаних

організаційних, правових та матеріально-технічних заходів, спрямованих на захист підприємства від реальних і потенційних загроз та ризиків, які можуть призвести до значних економічних втрат чи затримати розвиток підприємства» [12, с. 23].

На підтримку думок науковців, слід зазначити, що для забезпечення достовірною, доречною та своєчасною обліковою інформацією, забезпечення виконання місії підприємства систему обліку на підприємстві слід розглядати в комплексній системі економічної безпеки підприємства, яка б дозволила застосовувати в практичній діяльності механізм концептуального підходу в формуванні та застосуванні облікової політики в інформаційній системі економічної безпеки суб'єкта господарювання [195].

Для відображення процесу управління системою бухгалтерського обліку як інформаційно-аналітичним забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства скористаємося запропонованим В. Ф. Палієм та Я. В. Соколовим [143], М. Г. Чумаченком [216] поділом системи бухгалтерського обліку на методичному, базовому та організаційному рівнях.

Згідно з ним систему бухгалтерського обліку утворюють факти господарської діяльності, що реєструються й узагальнюються на бухгалтерських рахунках. При цьому елементами системи бухгалтерського обліку виступають рахунки (на них здійснюється узагальнення фактів), які розкривають зв'язки між господарськими подіями шляхом подвійного запису. Обробка та реєстрація фактів господарської діяльності призводять до створення різних форм обліку (другий рівень системи бухгалтерського обліку). Взаємодія облікових працівників у процесі ведення обліку потребує управління в бухгалтерії, що відбувається на третьому, організаційному [216], рівні системи бухгалтерського обліку.

Аналізуючи мету, об'єкт і суб'єкт, функції системи економічної безпеки підприємства (Додаток А) та бухгалтерського обліку (Додаток Б,

рис. 1.3, 1.4) можна визначити певний перелік ідентичних складових цих систем.

Діяльність щодо забезпечення економічної безпеки підприємства має бути спрямована на захист своїх інтересів, без першочергової реалізації яких неможливе стабільне його функціонування і розвиток. У якості вихідних аспектів організації діяльності підприємства щодо інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки слід виділяти:

- виявлення загроз і суб'єктів загроз безпеки в сучасних умовах;
- визначення об'єктів захисту;
- визначення ознак, що свідчать про вчинення дій, які завдають шкоди життєво важливим економічним інтересам підприємства;
- аналіз особливостей і механізмів нанесення збитку шляхом завдання шкоди інформаційно-аналітичному середовищу підприємства;
- визначення компетенції та взаємовідносин відділів, які здійснюють діяльність щодо забезпечення економічної безпеки;
- здійснення заходів з протидії загрозам і локалізації їх наслідків.

Для системи характерна не лише наявність зв'язків та відносин між елементами, що її утворюють, а й нерозривна єдність із середовищем, у взаємозв'язку з яким система проявляє свою цілісність. Окремі рівні системи зумовлюють певні аспекти її поведінки, а цілісне функціонування - це результат взаємодії всіх її сторін та рівнів.

На підставі наукових досліджень системи економічної безпеки об'єктом управління економічної безпеки визначено власні ресурси підприємства, техніку та технологію, інформацію, кадри; суб'єктом – засновників, апарат управління, персонал, інвесторів.

До зовнішніх суб'єктів економічної безпеки підприємства необхідно відносити інституції, які знаходяться в зовнішньому середовищі функціонування підприємства (за його межами) та створюють умови для забезпечення його безпеки, зокрема: 1) законодавчі органи влади, що створюють правову основу діяльності із забезпечення економічної безпеки

на всіх рівнях ієрархії управління економікою; формують законодавчу базу функціонування і захисту підприємницької діяльності в різних її аспектах та її виконання; 2) виконавчі органи влади, які проводять державну політику в сфері безпеки шляхом здійснення фінансового, податкового, митного, валютно-експортного та інших видів контролю; 3) правоохоронні органи, які ведуть боротьбу зі злочинністю; 4) судові органи, які забезпечують дотримання прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та персоналу; 5) систему навчально-наукових закладів та установ, діяльність якої спрямована на підготовку кадрів і проведення наукових досліджень з проблем безпеки; 6) сукупність недержавних охоронних агентств, аналітичних центрів та інформаційних служб, що надають послуги з охорони об'єктів, захисту даних та збору інформації; 7) страхові, гарантійні, консалтингові установи, які надають послуги, що посилюють окремі аспекти фінансово-економічної безпеки підприємства. Але участь зовнішніх інституцій (у тому числі держави) в системі безпеки підприємства реалізується через їх вплив на гарантування безпеки підприємництва як сектора економіки [211, с. 42].

«Метою ведення бухгалтерського обліку є одержання узагальнюючої інформації про стан господарювання, зміни, які відбуваються, стан взаємозв'язків підприємства з іншими підприємствами та на їх підставі визначення результатів господарювання» [24, с. 22].

Головна мета (місія) кожного підприємства - отримання прибутку, який би забезпечив поточний та перспективний ефективний розвиток підприємства. Загальний сенс і мета системи економічної безпеки – забезпечить виконання місії суб'єкта господарювання за допомогою ефективного управління цією системою. З огляду на це, найважливішим напрямком діяльності фінансової складової системи економічної безпеки є дієве інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності.

Відповідно до проведеного дослідження можна виділити мету і завдання обліку в інформаційно-аналітичному забезпеченні фінансової складової системи економічної безпеки суб'єкта господарювання (рис.1.5).

Р. Акофф у своїй роботі «Планування майбутнього корпорації» акцентує увагу на тому, що «В середині 50-х років було загальноприйнятим, що схожість міждисциплінарних досліджень пов'язана з тим, що всі вони мають справу з поведінкою систем». І далі: «ключовим моментом системного мислення є синтез або об'єднання в ціле». Пояснення поведінки будь-якої системи він пропонує робити, «звернувшись до системи, в яку вона входить (системи більш високого порядку)» [1, с. 38, 43].

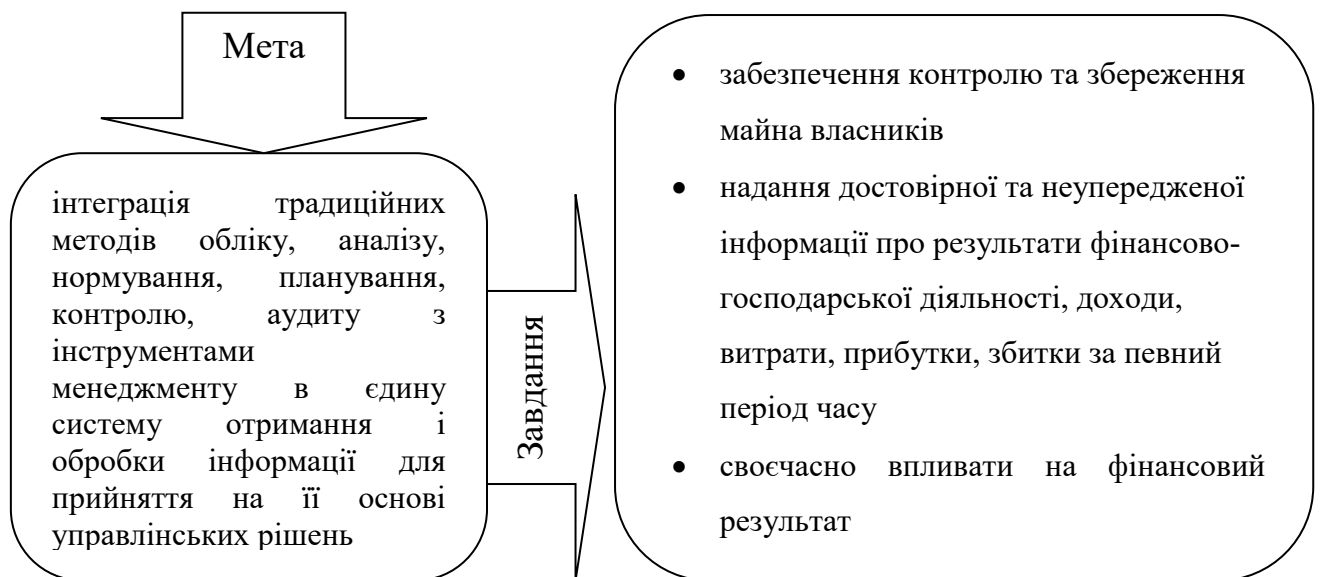

Рис.1.5. Мета і завдання обліку в інформаційно-аналітичному забезпеченні фінансової складової системи економічної безпеки суб'єкта господарювання

Джерело: сформовано автором на підставі [12, 33, 61, 98, 109, 154, 161, 210, 211, 213].

Взаємозв'язок системи обліку з інформаційно-аналітичним забезпеченням фінансової складової системи економічної безпеки представлено в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4.

**Взаємозв'язок системи обліку з інформаційно-аналітичним
забезпеченням фінансової складової системи економічної безпеки
підприємства**

Ознаки	Система обліку	Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової системи ЕБП
1	2	3
Цільова спрямованість	Забезпечення управління та координації прийняття управлінських рішень. Організація обліку як цілеспрямована діяльність керівників підприємства, яка складається із створення, постійного впорядкування і вдосконалення системи обліку для забезпечення інформацією внутрішніх та зовнішніх користувачів.	Головна мета (місія) кожного підприємства - отримання прибутку, який би забезпечив поточний та перспективний ефективний розвиток підприємства. Загальний сенс і мета інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП – забезпечить виконання місії суб'єкта господарювання за допомогою ефективного управління цією системою.
Функціональне призначення	Інтеграція традиційних методів обліку, аналізу, нормування, планування, контролю, аудиту з інструментами менеджменту в єдину систему отримання і обробки інформації для прийняття на її основі управлінських рішень	Функціональні компоненти інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової (інформаційний, організаційний, науково-правовий, методологічний, технологічний) для досягнення місії, яка передбачена стратегією розвитку
Методологія	Систему обліку на підприємстві слід розглядати в комплексній системі безпеки підприємства, яка б дозволила застосовувати в практичній діяльності механізм концептуального підходу в формуванні та застосуванні методів, способів, процедур, технологій в інформаційній системі економічної безпеки суб'єкта господарювання.	Системний підхід. Система економічної безпеки розглядається як комплекс взаємопов'язаних складових.
Об'єкти	Власні ресурси підприємства (матеріальні, нематеріальні, технологічні, фінансові), технологія, інформація.	
Суб'єкти	Працівники, контрагенти, інвестори, власники, органи влади	

Продовження таблиці 1.4.

Організація	Організація облікового процесу підпорядкована головному завданню — забезпеченню системного перетворення обліково-економічної інформації про господарські явища та процеси з метою активного впливу на них через систему економічної безпеки підприємства.
-------------	---

Джерело: сформовано автором на підставі [12, 24, 30, 33, 37, 47, 53, 61, 70, 77, 78, 82, 108, 146, 158, 161, 211, 216, 217].

Порівнюючи цілі й засоби інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки та обліку, з'ясовано, що *об'єднуючим фактором цих систем є одержання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність суб'єкта господарювання для прийняття управлінських рішень з метою забезпечення виконання основної місії підприємства.*

У сучасних умовах забезпечення фінансової безпеки підприємства всі її складові (і кредитно-грошова, і бюджетно-податкова та адміністративна політика, інше) знаходять своє відображення в одній із форм обліку, що передбачає не лише захист змісту інформації, але й засобів і технологій її одержання. Саме тому ці види інформаційно-аналітичного забезпечення актуалізують необхідність розробки методичних і організаційних засад як засобу формування релевантної інформації для прийняття управлінських рішень, у яких поряд з внутрішніми вимогами щодо задоволення інформаційних потреб враховується вплив зовнішнього середовища.

З урахуванням домінуючого впливу фінансової складової системи ЕБП, специфічних вимог, пов'язаних з оцінюванням достовірності та захищеності її інформації, для вирішення тактичних та стратегічних завдань управління в будь-якій сфері підприємства доведено необхідність виокремлення її інформаційно-аналітичного забезпечення.

Структурно-логічну схему побудови інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП представлено на рис. 1.6.

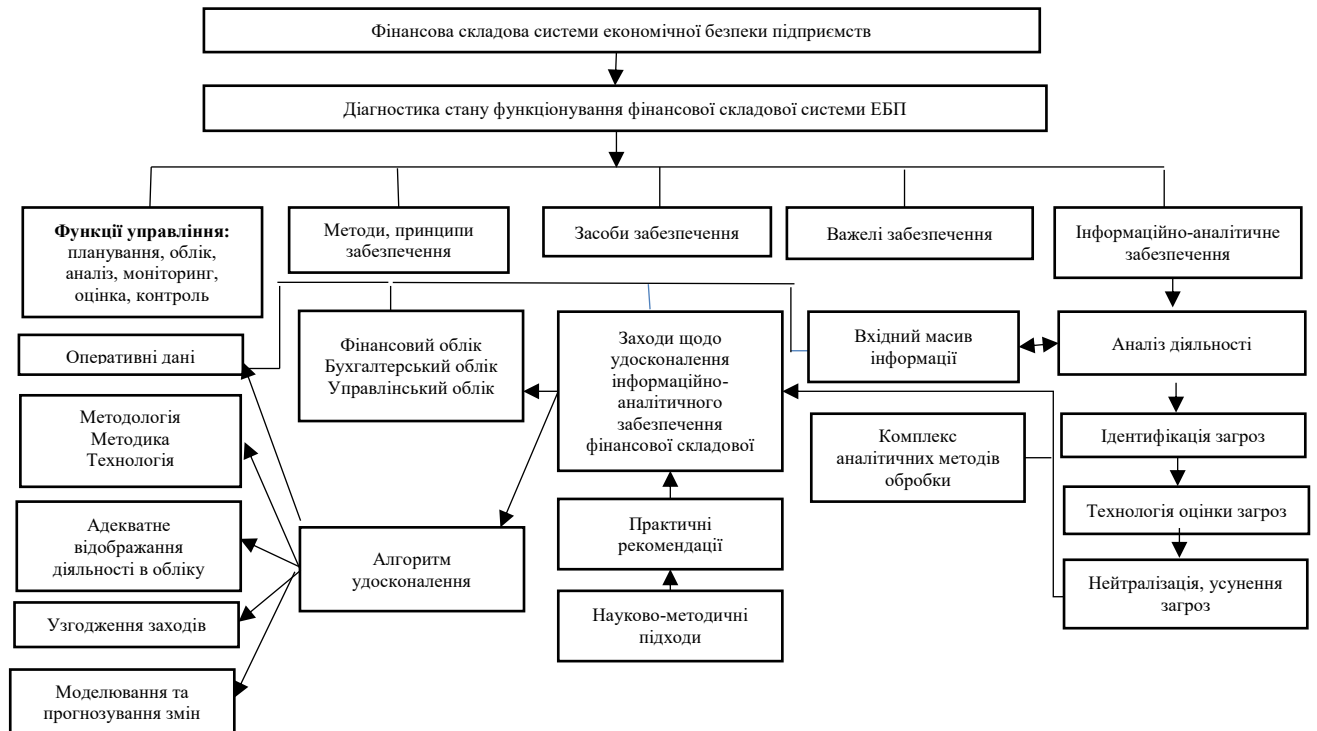

Рис. 1.6. Структурно-логічна схема побудови інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП

Джерело: сформовано автором

Підґрунтям інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП є інтеграція традиційних методів обліку, аналізу, нормування, планування, контролю, аудиту з інструментами менеджменту в єдину систему одержання і обробки інформації.

З метою створення передумов для ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП визначається необхідність підпорядкування системи обліку загальним інтересам корпоративної інформаційної системи. Це уможливить підготовку якісної ретроспективної інформації про події і операції, які вже відбулися та відображені у фінансовій звітності й прогностичної інформації управлінського обліку як інструменту активного впливу на економічну діяльність для виявлення резервів забезпечення її фінансової стійкості.

Особливої актуальності набувають питання формування облікового інструментарію в сучасних умовах, коли необхідність своєчасної та достовірної інформації для прийняття управлінських рішень зумовлює потребу впровадження інформаційних систем і комп'ютерних технологій при забезпеченні функціонування системи економічної безпеки підприємства.

Законодавством України [65, 148, 151] визначено «сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності», тобто «облікову політику». Офіційно термін «облікова політика» стали застосовувати після прийняття та введенням в дію з 01.01.1975 р. Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, зокрема з виходом Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку (МСБО) 1 «Розкриття облікової політики». В Україні поняття «облікова політика» увійшло з 1 січня 2000 року після введення в дію Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. №996-XIV [65], Положення (стандарту) бухгалтерського обліку (П(С)БО) №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 31.03.1999 р. [148], (П(С)БО) №6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» від 28.05.1999 р. [151].

Дослідження робіт вітчизняних економістів показало, що у вітчизняній літературі накопичено достатній досвід такої проблеми, як облікова політика [9, 16, 24, 29, 59, 120, 153, 163]. Але незважаючи на широке її висвітлення, не розкрито значення та вплив облікової політики як інструменту інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства.

Серед науковців відсутня єдина думка стосовно трактування поняття «облікова політика».

Для з'ясування змісту поняття «облікова політика підприємства» проаналізуємо першоджерела та думку науковців. Тлумачення дослідників

поняття «облікова політика» підприємства та структура облікової політики представлено у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5.

**Підходи до трактування поняття
«облікова політика» в різних наукових джерелах**

Автор	Характеристика визначення поняття “облікова політика”
Барановська Т. В. [9]	Облікова політика – це вибрана підприємством з урахуванням встановлених норм та особливостей методологія бухгалтерського обліку, яка спрямована на досягнення його цілей і завдань та використовується з метою забезпечення надійності фінансової звітності та якісної системи управління
Білуха М. Т. [16, с. 4]	Облікова політика – це вибір суб’єктом господарювання методичних прийомів відображення в бухгалтерському обліку фінансово-господарських операцій на конкретний період із числа легалізованих державними органами управління (переважно на рік)
Бутинець Ф. Ф. [24]	Облікова політика – це не просто сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, а й вибір методики обліку, яка дає змогу використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя. В широкому розумінні її можна визначити як управління обліком, а у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку)
Житний П. Є. [59]	Облікова політика є інструментом реалізації способів (приймів), метода бухгалтерського обліку. Прийоми облікової політики визначаються певними принципами. Обґрунтовано, що при розробці облікової політики необхідно керуватися не тільки специфічними, властивими бухгалтерському обліку принципами, але і загальними організаційно-управлінськими, які впливають на вибір істотних чинників і характеризують зв’язки внутрішніх господарських процесів із зовнішнім середовищем
Пушкар М. С. [163, с. 14-15].	Облікова політика включає теорію облікової політики, методологію обліку, технологію обліку, організацію обліку

Джерело: сформовано автором на підставі [9, 16, 24, 59, 163].

Розглянуті трактування облікової політики дозволяють зробити висновок, що облікова політика - це не просто сукупність методів, способів, засобів, принципів та процедур бухгалтерського обліку, а й вибір методики, технології та організації обліку, яка дає змогу використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя.

Визначаючи вагомість впливу облікової політики на процес управління підприємством, серед науковців виникла дискусія з приводу визначення складових облікової політики.

Погляди вчених-обліковців щодо визначення складових частин облікової політики наведено в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6.

Структура облікової політики: погляди вчених

Вчені	Складові частини облікової політики
Бутинець Ф. Ф. [24, с. 56]	Преамбула Розділ 1. Організація роботи облікового апарату Розділ 2. Методика обліку Розділ 3. Організаційно-технічні аспекти
Пушкар М. С., Щирба М. Т. [161, с. 201]	Загальні положення Розділ 1. Методика облікового процесу Розділ 2. Техніка облікового процесу Розділ 3. Організація облікового процесу
Барановська Т. В. [9, с. 11]	Структура облікової політики: Організаційна складова Методична складова Технічна складова
Житний П. Є. [61, с. 20]	Складові процесу формування облікової політики: Методологічний аспект Організаційний аспект
Кулик В. А. [102, с. 107]	Розділ 1. Елементи облікової політики фінансового обліку та звітності Розділ 2. Елементи облікової політики управлінського обліку та звітності

Джерело: сформовано автором на підставі [9, 24, 61, 102, 161].

На думку автора, найбільш ґрунтовно визначає облікову політику М. Пушкар, включаючи в її структуру:

1) теорію облікової політики, яка охоплює принципи обліку, законодавчі акти, наукові положення конструювання інформаційної системи;

2) методологію обліку, яка складається з принципів та правил одержання, обробки, фіксації та передачі інформації, правил оцінки, ведення рахунків, критеріїв розмежування основних засобів та інших необоротних матеріальних активів, порядку нарахування амортизації; порядку обліку ремонтів; оцінки запасів та готової продукції; списання витрат майбутніх періодів, порядку визначення обсягу реалізації продукції, порядку обліку і розподілу витрат та включення їх у собівартість, порядку створення статутного капіталу, формування витрат і доходів та інших питань;

3) технологію обліку, яка містить у собі такі елементи:

- план рахунків обліку;
- форми обліку;
- послідовність проходження документів та їх обробка;
- організація внутрішнього контролю;
- організація складання регістрів обліку та форм звітності;
- проведення інвентаризації майна та зобов'язань;

4) організацію обліку, яка передбачає визначення структури бухгалтерії, централізовану чи децентралізовану систему обробки інформації, розробку інструкцій, внутрішніх стандартів, спосіб ведення обліку, взаємодію бухгалтерії з іншими службами та інші сторони діяльності бухгалтерського апарату [163, с. 14-15].

Унаслідок проведеного аналізу різноманітних тлумачень науковцями поняття облікової політики підприємства сформульовано авторський підхід щодо економічної концепції бухгалтерського обліку взагалі та облікової політики зокрема, який можна звести до таких напрямків (рис.1.7):

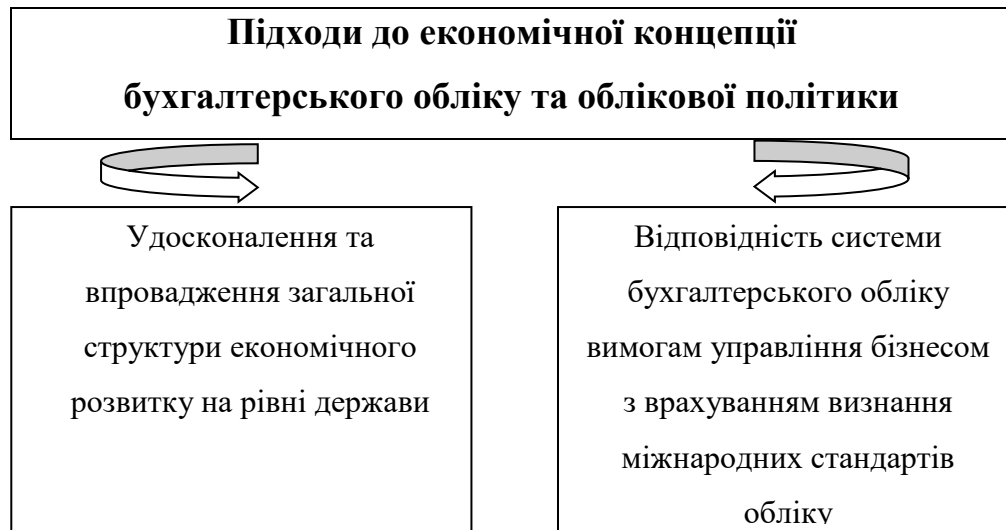

Рис.1.7. Підходи до економічної концепції бухгалтерського обліку та облікової політики

Джерело: сформовано автором на підставі [9, 16, 23, 24, 37, 59, 65, 89, 105, 106, 126, 148, 161, 168].

Проте, застосування облікового інструментарію в основному присутнє лише на підприємствах, які використовують Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Це зумовлено як відсутністю достатнього практичного досвіду господарювання в умовах ринкової економіки, так і недосконалістю національного законодавчого врегулювання цього питання. Можливість підприємства самостійно будувати облікову модель з використанням дозволених принципів та методик у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. №996-XIV» [65] та Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку [131, 148] прописана не чітко. Нормативний документ (стандарт), згідно з яким облікова політика розглядається концептуально та який містить конкретні процедури, методики та правила щодо того, як буде вжито в дію облікову політику на підприємстві, відсутній.

У системі Міжнародних стандартів обліку і звітності обліковій політиці відведено окремий стандарт МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [130], згідно з яким здійснюється

методологічне застосування облікової політики. МСБО 1 «Подання фінансової звітності» [123] зазначено, що «Фінансова звітність має достовірно подавати фінансовий стан, фінансові результати діяльності та грошові потоки суб'єкта господарювання відповідно до визначень та критеріїв визнання для активів, зобов'язань, доходу та витрат, наведених у Концептуальній основі» [168].

Тобто, серед якісних ознак фінансової звітності стандарт наголошує на *достовірності звітності та відповідності концептуальним критеріям*. Механізмом застосування відповідності критеріям, наведеним у Концептуальній основі (параграф 17 МСБО 1) визначає :

- «а) обрання та застосування облікової політики відповідно до МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки». МСБО 8 наводить ієрархії авторитетних рекомендацій, які управлінський персонал враховує за відсутністю МСФЗ, що застосовується до конкретної статті;
- б) подання інформації (у тому числі облікові політики) так, щоб забезпечувати доречну, достовірну, зіставну та зрозумілу інформацію».

Відсутність концептуальної основи Національних стандартів обліку говорить про теоретичну необґрунтованість системи. Прийняті на даний час вітчизняні стандарти не повною мірою відповідають МСФЗ. Так, МСФЗ № 1 «Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності», МСФЗ № 4 «Договори страхування», МСБО № 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки», МСБО № 20 «Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу», МСБО № 26 «Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення» не знайшли відображення в національній системі стандартів.

Починаючи з 01.01.2018 р. Міжнародні стандарти застосовуються для складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності в обов'язковому порядку підприємствами, що становлять суспільний інтерес, публічними акціонерними товариствами, підприємствами, які здійснюють

діяльність з видобутку корисних копалин загальнодержавного значення» [65, ст. 12-1, п. 2].

Для визначення взаємного впливу та взаємозв'язку проаналізуємо характеристики складових системи економічної безпеки та облікової політики підприємства. Застосувавши прийоми причинно-наслідкового зв'язку, можемо зазначити, що істотні чинники облікової політики тісно пов'язані та мають взаємний вплив на складові системи економічної безпеки суб'єкта господарювання (рис.1.8).

Рис.1.8. Взаємний вплив істотних чинників облікової політики та складових системи економічної безпеки суб'єкта господарювання

Джерело: сформовано автором на підставі [24, 30, 33, 37, 47, 65, 70, 77, 82, 108, 123, 130, 131, 146, 158, 168].

Оскільки сьогодні без застосування інноваційних технологій обробки інформації та забезпечення її збереження не можливо здійснити жодний бізнес-проект, то інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки насамперед відчуває необхідність найточнішої інформації з даних системи обліку щодо внутрішнього та зовнішнього середовища суб'єкта господарювання.

Платоспроможність, фінансова стійкість, ліквідність підприємства характеризують фінансову складову системи економічної безпеки. В свою чергу при розробці положень облікової політики, а саме, виборі альтернативних методів нарахування амортизації, резервів, вибуття запасів, суб'єкт господарювання має можливість коригувати витрати, тим самим впливаючи на платоспроможність, фінансову стійкість, ліквідність підприємства.

Використання методів, принципів, оцінок, методик в управлінні майном, запасами, витратами, нарахування забезпечень майбутніх витрат та платежів має суттєвий вплив на ресурсну та соціальну складову системи економічної безпеки підприємства.

З огляду на те, що рівень фінансової безпеки підприємства визначає можливості забезпечувати інші складові його економічної безпеки і, навпаки, зміни в будь-якій сфері підприємства в кінцевому результаті відображаються у його фінансовій безпеці, діагностика фінансової складової потребує методичного підходу, заснованого на комплексності та системності, який уможливить визначення рівня функціональних складових системи ЕБП та комплексного показника економічної безпеки як у теперішньому часі, так і в перспективі, враховуючи зв'язки між фінансовими та нефінансовими показниками.

1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу

Сутність економічної безпеки реалізується в системі її критеріїв і показників, які є підставою для оцінки загроз (за джерелом, за рівнем тяжкості наслідків, за рівнем вірогідності, за сферою й джерелом виникнення, за тривалістю впливу, за ступенем розвитку, за ступенем напруженості) та збитків від впливу окремих чинників. Основним джерелом

інформації для оцінки поточного рівня забезпечення фінансовою складовою економічної безпеки є фінансовий облік і складена за його принципами фінансова звітність.

Аналіз нормативних актів та наукових публікацій останніх років показує, що в теорії безпеки розрізняють чотири основних напрямки оцінки рівня безпеки соціальних систем:

- визначення граничних значень деякого набору соціально-економічних показників (індикаторний підхід);
- оцінка рівня загроз безпеки;
- визначення рівня захищеності від загроз;
- діагностика зовнішнього середовища функціонування [11, 14, 54, 84, 98, 138, 154, 155, 199, 203, 207].

Взявши до уваги дослідження аспектів оцінювання стану економічної безпеки суб'єктів господарювання, що розглядаються в працях вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких В. Пономарьов, Г. Козаченко та О. Ляшенко [98], С. Ілляшенко [76], М. Бендіков [14], А. Ткаченко та О. Резніков [204], Л. Гнилицька [34], В. Лойко [113], Л. Будович [20], К. Каліцінська [83], М. Міненко, С. Міхно [124], лідируючі позиції серед основних підходів (ресурсно-функціонального, програмно-цільового, фінансового, ризикового) займає індексний або індикативний підхід [15, 166], який базуються на методиках фінансової діагностики. В якості індикаторів (індексів) економічної безпеки виступають різні групи показників, що характеризують специфічні аспекти соціально-економічної безпеки, при цьому для кожного показника встановлено порогове значення.

Методи оцінювання ЕБП, засновані на визначенні інтегрального показника ризику підприємства, до якого звичайно відносять показник імовірності банкрутства, використовують такі моделі, як модель Бівера, модель Альтмана, модель Ліса, модель Спрингейта, модель Таффлера, R-

модель прогнозу ризику банкрутства, універсальна дискримінантна функція.

Досліджені методики досить трудомісткі, потребують застосування значного обсягу інформації не тільки фінансової звітності, а й управлінського обліку, що унеможлиблює їх використання зовнішніми аналітиками. Методи, засновані на визначенні інтегрального показника ризику банкрутства, зводяться до виявлення симптомів кризового стану підприємства, тому обмежують економічну безпеку як його характеристику. Це обумовлює необхідність обґрунтування альтернативної методики оцінювання економічної безпеки підприємства.

Дослідження питання впливу загроз на фінансову складову системи ЕБП підприємств гірничо-промислового комплексу дозволило виявити, що від точної ідентифікації загроз, від правильного вибору системи показників (індикаторів) залежить ступінь адекватності оцінки ЕБП існуючої у виробництві реальності й комплекс необхідних заходів щодо нівелювання небезпек.

На прикладі ПАТ «ІНГЗК» у дослідженні розкрито вихідні аспекти організації інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки, а саме: здійснення виявлення загроз і суб'єктів загроз безпеки; визначення об'єктів захисту; що свідчать про вчинення дій, які створюють небезпеку економічним інтересам підприємства; здійснення аналізу особливостей і механізмів нанесення збитку шляхом завдання шкоди інформаційно-аналітичному середовищу підприємства.

З огляду на те, що показники фінансово-економічного стану розраховуються на підставі даних фінансової звітності, складеної у відповідності до обраної облікової політики підприємства, фінансова звітність як результативна інформація з системи обліку є базою для визначення показників (індикаторів) системи економічної безпеки підприємства. Проте, практика доводить, що значний вплив на економічну безпеку вітчизняних підприємств чинять інформаційні ризики, пов'язані з

суттєвим викривленням фінансової звітності, яке відбувається внаслідок шахрайства, що пов'язане з маніпулюванням процесом її складання, недостатній кваліфікації персоналу, помилковим або навмисним викривленням облікових оцінок шляхом завищення або заниження.

Визначення суб'єкта підприємницької діяльності як основної ланки ринкової економіки в Україні обумовлює розгляд низки питань щодо підвищення дієвості управління його фінансовою складовою системи економічної безпеки. Стратегічний результат такої системи суб'єкта господарювання – прибуток підприємства через систему оподаткування, який є складовою джерел наповнення державної скарбниці. У зв'язку з цим удосконалення законодавчого регулювання бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів у сучасних умовах економіки України стала об'єктивною необхідністю.

Вагомий внесок у проблему регламентації фінансового обліку зробили вітчизняні вчені, досліджуючи та забезпечивши розробку і впровадження нормативних актів. Але й на теперішній час зберігається низка питань щодо узгодження нормативно-правового забезпечення фінансового обліку з міжнародними стандартами та забезпечення комплексного підходу в вирішенні проблеми побудови концепції системи обліку.

У рамках реформування бухгалтерського обліку в Україні [157] та реалізації прагнення України до членства в Європейському Союзі було прийнято Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 р. №1629-IV [64], в якому серед іншого йдеться про запровадження в Україні системи бухгалтерського обліку, сумісної із застосуванням міжнародних стандартів як мету реформи бухгалтерського обліку. В своїй монографії С. Голов стосовно реалізації реформування обліку зазначає, що відбулася його «трансформація на концептуальному, структурному і технічному рівнях. Трансформація на рівні керуючої

системи в Україні пов'язана передусім з переходом від обліку, що ґрунтується на правилах, до обліку, застосованому на принципах. Запровадження принципів і методів МСФЗ призвело, з одного боку, до скорочення значного діапазону застосування правил унаслідок заміни чисельних положень та інструкцій стислими стандартами. З іншого боку, зберігаються правила відображення операцій на рахунках та інструкції щодо його застосування» [35, с. 168].

Держава, залишаючи за собою право регламентації облікового процесу, контролює оподаткування прибутку на основі єдиних засад у масштабі країни. Введення з 01.01.2011 р. Податкового кодексу України дозволило значно зблизити бухгалтерську та податкову базу оподаткування прибутку, прийнявши за основу визначення прибутку Положення (стандарти) бухгалтерського обліку або Міжнародні стандарти фінансової звітності.

Зміни в оподаткуванні податку на прибуток, починаючи з 01.01.2015 р. встановлюють, що об'єктом оподаткування є: прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають [147, ст. 134, п.1, п.п.1].

Це означає, що система обліку є основою інформаційного забезпечення управління і одним з важливих інструментів збору, узагальнення й обробки інформації не тільки про фінансово-господарську діяльність господарюючих суб'єктів, а й для отримання податків у державну скарбницю.

Але незважаючи на значні досягнення в процесі реформування бухгалтерського обліку, держава зберігає досить жорстке регулювання процедур ведення обліку, головним завданням якого є визначення

державних податків та контроль за своєчасною і повною їх сплатою. В той же час з боку держави майже відсутній контроль за дотриманням стандартів та якістю фінансової звітності. «На значній кількості підприємств система обліку не працює, а фінансова звітність подається не достовірно або й взагалі не подається», - вказує В. Ластовецький [106, с. 5].

Неузгодженість повноважень та дій регуляторних органів призводить до виникнення ситуації, коли, як зазначає І. Белоусова, «бухгалтерії підприємств перетворилися на підрозділи, головною метою яких є інформаційне забезпечення фіскальних органів, а бухгалтерський облік і фінансова звітність стали другорядними й фактично не контролюються державними органами (зокрема, відповідальність за ненадання звітності в органи статистики є чисто символічною). Результатом такого стану в сфері бухгалтерського обліку є неповна і не завжди достовірна звітна інформація суб'єктів господарювання, яка в подальшому узагальнюється органами статистики і використовується для макроекономічної оцінки та прогнозів, що становлять загрозу економічній безпеці держави [12, с. 360].

Міністерство фінансів як регуляторний орган наділено повноваженнями щодо встановлення правил та методичного забезпечення в сфері бухгалтерського обліку, але воно не контролює виконання цих правил, Державна податкова служба контролює дотримання податкового законодавства, статистичні органи тільки фіксують та узагальнюють інформацію. Пункт 20.1 статті 20 Податкового кодексу України доповнено новим підпунктом 20.1.44 згідно із Законом (№ 71-VIII від 28.12.2014) [66]. відповідно до якого Державна податкова служба має проводити перевірку правильності та повноти визначення доходів, витрат і фінансового результату до оподаткування згідно з бухгалтерським обліком відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності. Але йдеться не про проведення перевірки достовірності всієї фінансової звітності, а тільки про

перевірку правильності та повноти визначення доходів, витрат і фінансового результату до оподаткування.

Певну частину суб'єктів господарювання, а саме зобов'язаних оприлюднювати підтверджену аудитором фінансову звітність, згідно до своїх повноважень контролює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, але для ефективного виконання цих повноважень потрібна достатня кількість висококваліфікованого персоналу, який вона не в змозі утримувати.

Відсутність контролю за дотриманням стандартів бухгалтерського обліку призводить до недостовірності фінансової звітності та маніпуляціям її показниками, що несе за собою ризики не тільки економічній безпеці підприємства, а національній безпеці держави.

Водночас, слід зазначити, що у вітчизняному нормативному регулюванні відсутня дієва норма відповідальності за недостовірну фінансову звітність.

Для країн із економікою, ослабленою тривалими економічними, структурними, інституційними кризами, регулююча роль держави є визначальною, оскільки без такого регулювання не можливі глибинні ринкові трансформації, формування ринкових інститутів і вихід на траєкторію стрімкого економічного зростання [2].

У світовій практиці вимоги до фінансової звітності публічних компаній останніми роками стають більш суворими. «Так, у 2002 році у США було прийнято закон Сарбейнса-Оксли – наймасштабніший в Америці, після Закону про фондові біржі 1934 року, законодавчий акт про цінні папери.

Основними цілями прийняття Закону про реформу фінансової звітності відкритих акціонерних компаній і захисту інвесторів (Закон Сарбейнса-Оксли) є: 1. Підвищення якості й прозорості фінансової звітності, а також незалежного аудиту і бухгалтерських послуг для публічних компаній; 2. Удосконалення процесу розробки стандартів

практики звітності; 3. Посилення незалежності підприємств, що займаються аудитом публічних компаній; 4. Підвищення корпоративної відповідальності й корисності розкриття фінансової корпоративної інформації; 5. Забезпечення гарантії об'єктивності й незалежності аналітиків з цінних паперів.

Дія цього закону поширюється не тільки на американські компанії, але й на всі компанії, цінні папери яких зареєстровано в Комісії США по цінних паперах і біржах (SES). Законом уведено низку нових вимог до публічних компаній стосовно розширеного обсягу інформації, що розкривається у фінансовій звітності, визначено персональну відповідальність (аж до карної) генерального та фінансового директорів за достовірність фінансової звітності компанії» [85, с. 45-46].

Серед пострадянських республік слід виділити Республіку Казахстан, яка запровадила державний контроль у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності внесенням відповідної статті в Закон про бухгалтерський облік та фінансову звітність [63, ст.20-1].

Урахувавши сучасні тенденції розвитку світової спільноти, апробовані в ринкових відносинах регуляторні акти у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності розвинутих країн, міжнародні стандарти фінансової звітності, аудиту, оцінювання, система національного обліку потребує запровадження суттєвого механізму моніторингу та забезпечення його дотримання.

Отже, необхідною умовою для зменшення інформаційних ризиків та, як наслідок, об'єктивної оцінки стану ЕБП є налагодження ефективної корпоративної інформаційної системи підприємства з зовнішнім та внутрішнім середовищем шляхом здійснення працівниками служби економічної безпеки моніторингу, аналізу та контролю на всіх рівнях облікового процесу.

Вдосконалення системи бухгалтерського обліку сприяє зменшенню інформаційних ризиків користувачів, розвитку ефективної інтегрованої

національної системи обліку, реформуванню економіки держави, без чого не реалізуються положення Угоди про асоціацію з ЄС.

Україна як країна з перехідною економікою з 01.01.2012 р. запровадила застосування Міжнародних стандартів для складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності в обов'язковому порядку публічними акціонерними товариствами, банками, страховиками, а також підприємствами, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [65, ст. 12-1, п. 2].

Однак, більшість суб'єктів господарювання веде бухгалтерський облік, складає фінансову звітність, застосовуючи національні положення (стандарти). Отже, значні досягнення в процесі гармонізації з міжнародними стандартами в сфері бухгалтерського обліку не тільки не зменшують значущість вітчизняних стандартів обліку, а вимагають подальшого доопрацювання та найскорішого концептуального вдосконалення.

Серед науковців [9, 13, 24, 59, 72, 103, 161], які досліджували теоретичні та практичні питання формування, реалізації облікової політики підприємств та її використання в практиці господарської діяльності, досить часто наводиться причина щодо недоліків при застосуванні облікової політики – відсутність окремого Положення (стандарту) бухгалтерського обліку.

Так, М. Пушкар, М. Щирба наголошують, що «перелік недоліків щодо облікової політики викликаний передусім відсутністю національного П(С)БО «Облікова політика підприємства». Для виправлення ситуації, що склалася, доцільно розробити поряд з іншими національними П(С)БО стандарт «Облікова політика підприємства»... Розробка та введення в дію національного П(С)БО «Облікова політика підприємства» дозволить покращити нормативно-правові основи фінансового обліку і, зокрема, облікової політики та підвищити ефективність управління не тільки

підприємством, а й економікою країни в цілому на основі генерування необхідної інформації для менеджерів» [161, с. 24-25].

Дослідження Т. Барановської надають можливість ввести в національний стандарт щодо облікової політики певні засади організації обліку. «Відмінності у генезисі облікової політики зумовлюють особливості в розумінні її сутності та призначення в Україні в порівнянні з іншими країнами. Виявлені відмінності потребували вивчення взаємозв'язку облікової та балансової політик, сутність якого виявляється в тому, що балансова політика (як і облікова політика в розумінні МСФЗ) спрямована, насамперед, на процес складання фінансової звітності. Специфічною рисою, якої набула облікова політика підприємств в Україні та інших країнах пострадянського простору, є її поширення не тільки на процес складання фінансової звітності, а й на процес організації обліку та його ведення» [9, с. 10].

П. Житний пропонує «при формуванні облікової політики відділити загальну політику регламентації бухгалтерського обліку від регламентації, яка здійснюється безпосередньо підприємством в межах загальних принципів і нормативно-правових актів держави. Така необхідність зумовлена постійними змінами умов функціонування підприємства у зовнішньому середовищі, які призводять до розширення або змін видів діяльності та організаційно-правових форм ведення бізнесу» [61, с. 25]. Також він доводить, що «в рамках системного підходу до побудови облікової політики спочатку потрібно виробити сукупність теоретичних та методологічних положень, які визначають загальну спрямованість концепції розвитку обліку виробничої системи в нових умовах господарювання» [60, с. 352]. Окрім того, вчений вважає необхідним створення виконавчого органу для «забезпечення організаційного і методологічного об'єднання всіх напрямів обліково-аналітичної роботи в єдину обліково-економічну систему з проблем облікової політики та удосконалення бухгалтерського обліку» [61].

Інформація щодо застосування облікової політики є відкритою. Згідно з МСБО 1 «Подання фінансової звітності» [123], МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [130], а згідно з внесеними змінами до вищезазначеного закону [61], починаючи з 01.01.2018 р. розкривають фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та основні ризики і невизначеності його діяльності. Інформація фінансової звітності має значний вплив на інтерфейсну складову системи економічної безпеки суб'єкта господарювання (рис.1.9).

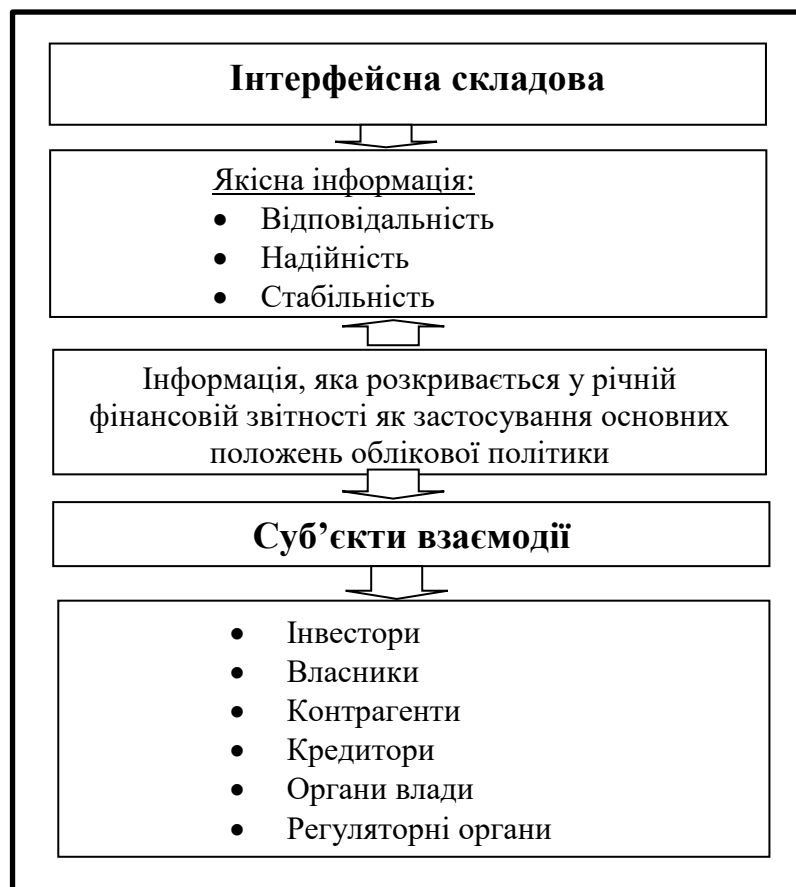

Рис.1.9. Вплив інформації фінансової звітності на інтерфейсну складову ЕБП

Джерело: сформовано автором на підставі [24, 30, 33, 37, 47, 65, 70, 77, 82, 108, 121, 123, 130, 131, 146, 158, 168].

З огляду на те, що природа інтерфейсної складової економічної безпеки визначається характером взаємодії суб'єкта господарювання з усіма

заінтересованими сторонами, важливою компонентою виступає характер взаємодії між суб'єктами.

Рівень інтерфейсної складової економічної безпеки також тісно пов'язаний з якісною характеристикою фінансової та нефінансової інформації, яка розкривається у звіті про управління (документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності), таксономії фінансової звітності (склад статей і показників фінансової звітності та її елементів, які підлягають розкриттю) [65, ст. 1]. Така інформація повинна використовуватися суб'єктом господарювання для формування іміджу відповідальності, надійності, стабільності.

Сучасні умови ринкових відносин визначають необхідність формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової з урахуванням як фінансової, так нефінансової інформації, що спонукає до запровадження облікових технологій у методиках оцінювання стану ЕБП та запровадження заходів щодо дотримання методологічних та методичних положень на рівні складання фінансової звітності.

Це обґрунтовується необхідністю задоволення інформаційних потреб користувачів облікових даних для прийняття ними обґрунтованих та своєчасних управлінських рішень шляхом надання інформації, яка відповідає таким критеріям: достовірність, суттєвість; послідовність; доречність; нейтральність (повне висвітлення в усіх суттєвих аспектах, своєчасність); правдиве подання інформації [190].

Проведений аналіз наукових джерел та практика господарювання національних підприємств доводять, що необхідною умовою для зменшення загроз та, як наслідок, об'єктивної оцінки стану ЕБП є удосконалення методичних та організаційних положень бухгалтерського обліку, використовуючи як принципи Міжнародних стандартів, так і власні національні особливості при формуванні, методологічній обробці та контролю фінансової інформації. Це дає можливість врахувати зв'язки між

фінансовими та нефінансовими показниками, минулими і майбутніми результатами, а також між внутрішніми і зовнішніми аспектами діяльності підприємства.

Отже, аспект оцінки рівня економічної безпеки акцентує необхідність запровадження заходів щодо дотримання методологічних та методичних положень на рівні складання фінансової звітності. Результати змістовного аналізу є базою пошуку напрямів удосконалення інформаційного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств.

Висновки до розділу 1

1. На основі дослідження різних підходів науковців автором уточнено трактування поняття «економічна безпека» як результат функціонування системи управління підприємством, яка передбачає ефективне використання наявних ресурсів діяльності підприємства для його стабільного ефективного функціонування та подальшого розвитку, забезпечивши нейтралізацію впливу негативних зовнішніх та внутрішніх факторів на всіх стадіях господарювання.

2. Проведено дослідження сучасних технологій інформаційно-аналітичної роботи у галузі економічної безпеки підприємств. Враховуючи значущість впливу обліку як суттєвого чинника в забезпеченні інформаційних потреб системи ЕБП, доведено необхідність виокремлення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової для підвищення ефективності управлінських рішень у процесі виявлення і протидії різним загрозам.

3. Обґрунтовано, що дані системи обліку, виступаючи частиною корпоративної інформаційної системи управління підприємством, є базовим ресурсом інформаційного забезпечення фінансової складової системи ЕБП; облікова інформація є єдиною для об'єкта управління, взаємопов'язаною та взаємообумовленою як у межах об'єкта, так із зовнішнім середовищем.

Запропоновано застосування облікового інструментарію для розробки інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП.

4. У роботі визначено напрями діагностики стану ЕБП, доведено доцільність запровадження облікового інструментарію в новітніх методиках інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової, акцентуючи запровадження заходів щодо дотримання методологічних та методичних положень на рівні складання фінансової звітності; обґрунтовано необхідність удосконалення методичних та організаційних положень бухгалтерського обліку з урахуванням визнання міжнародних стандартів обліку та звітності.

РОЗДІЛ II.

**ДІАГНОСТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-
АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ
СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ГІРНИЧО-
ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

2.1. Ідентифікація інформаційних потреб зацікавлених сторін підприємств гірничо-промислового комплексу

Інтеграція економіки України у світовий економічний простір, забезпечення ефективності функціонування та розвитку вітчизняних підприємств залежать від дієвості процесу управління. В теперішній час кожне підприємство з метою подальшого стабільного функціонування повинно йти шляхом постійного інноваційного розвитку. Під інновацією варто розуміти кінцевий результат діяльності зі створення і використання нововведень, втілених у вигляді удосконалених чи нових товарів (виробів чи послуг), технологій їх виробництва, методів управління на всіх стадіях виробництва і збуту товарів, що сприяють розвитку і підвищенню ефективності функціонування підприємств, які їх використовують [77].

Підставою для впровадження управлінських інновацій є зміна завдань, які розв'язує підприємство, що викликано об'єктивними причинами, які відбуваються в зовнішньому середовищі [158, с. 629]. З метою прийняття управлінських рішень, облік є пріоритетним напрямком розвитку вітчизняної економічної науки. Реагуючи на нові завдання і умови діяльності, для задоволення інформаційних потреб користувачів, що зростають, є пошук нових форм і методів формування інформаційно-аналітичної інформації.

На сучасному підприємстві, яке бажає досягти успіхів у бізнесі, загальна система обліку повинна мати стратегічну орієнтацію. Науковці, досліджуючи проблеми забезпечення економічної безпеки в галузі управління, фінансів, банківської справи, компонентами стратегічного

менеджменту економічної безпеки підприємства вважають саме: структуру, фінанси, ризики, маркетинг, логістику, облік [57, 156, 209].

Принципові вимоги, що пред'являються до ефективно працюючої системи економічної безпеки суб'єктів господарювання, яка виступала б гарантом протидії загрозам внутрішнього і зовнішнього середовища, пов'язані з ефективним управлінням його корпоративними ресурсами та узгодженням економічних інтересів усіх зацікавлених сторін. На думку В. Алькеми, ефективність управління насамперед пов'язана із вмінням керівників організаційних структур вчасно оцінювати та аналізувати всі зміни, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі й адекватно вчасно реагувати на них відповідними змінами в управлінні підприємством [3]. При цьому, особливої уваги потребує формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової як одного з основних чинників діяльності підприємства.

Економічні відносини в господарській діяльності підприємства, які відбуваються в процесі формування основних засобів, запасів, виробництва та реалізації продукції, формування власних фінансових ресурсів, залучення зовнішніх джерел фінансування, їх розподілу та використання за економічною сутністю можна розподілити таким чином:

1. зовнішні – між підприємством і зовнішнім середовищем (державні установи, контрагенти, банківська система, окремі підрозділи);
2. внутрішні – між підприємством і внутрішнім середовищем (власники, керівники, працівники, фінанси, технологія, техніка, організація та управління).

Забезпечення економічної безпеки підприємства можна розглядати як процес попередження різноманітних втрат, що передбачає певні засоби, способи та прийоми для попередження та нейтралізації загроз, враховуючи внутрішні та зовнішні чинники. Негативні впливи можуть здійснювати як внутрішні, так і зовнішні фактори, суб'єктивні й об'єктивні.

Найчастіше науковці пропонують структурувати зовнішні фактори на мікрзовнішні, тобто прямого впливу та макрзовнішні, тобто непрямого впливу. Елементами мікрзовнішнього середовища підприємства є сукупність суб'єктів, з якими підприємство підтримує безпосередні відносини, зокрема виділяють вплив споживачів, конкурентів, постачальників, державних органів, фінансово-кредитних установ, інформаційного забезпечення. Елементами макрзовнішнього середовища є стан природи, кон'юнктура ринку, науково-технічний прогрес, купівельна спроможність грошей, суспільно-політична ситуація, демографічна ситуація, стан нормативної бази, міжнародна ситуація [67].

До внутрішніх факторів впливу зазвичай відносять параметри діяльності підприємства, які воно контролює або здатне контролювати. Серед них виділяють працівників, фінанси, технологію, техніку, організацію та управління.

У ході аналізу підходів до визначення сутності поняття «небезпека» (об'єктивно існуюча можливість негативного впливу на підприємство), «загроза» (наслідок небезпеки у вигляді сукупності умов і факторів потенційно негативної дії, які формують деструктивні чинники), «ризик» (економічна категорія, що пов'язана з подоланням певної невизначеності в ситуації вибору альтернативного варіанту результату) було розкрито, що ранжування загроз ЕБП класифікується за певними ознаками. Зокрема, структуризація загроз може здійснюватися за такими ознаками: сфера виникнення (зовнішні та внутрішні загрози), рівень небезпеки (загрози, що призводять до втрати вартості або прибутку підприємства та переборні в короткостроковому, середньостроковому та довгостроковому періодах, і загрози, що призводять до банкрутства підприємства), масштаб збитків від дії загроз (економічній безпеці підприємства загалом або окремого структурного підрозділу), за сферами прояву (при виробництві або збуті виробленої продукції, при фінансових операціях, при формуванні активів, при кругообігу оборотного капіталу, при здійсненні дивідендної політики),

сфера діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна), можливість здійснення (реальні та потенційні загрози), характер впливу (прямі та непрямі загрози), тривалість дії (тимчасові й постійні), форма збитку (загрози, реалізація яких завдає прямого збитку, та загрози, реалізація яких призведе до упущеної вигоди), можливість передбачення (прогнозовані та непрогнозовані), функціональні складові (загрози інформаційно-аналітичній складовій, складовій бізнес-процесів, фінансовій, техніко-технологічній), стадії підприємницької діяльності (на стадії створення підприємства або на стадії функціонування підприємства та інші).

На прикладі ПАТ «ІНГЗК» у дослідженні розкрито вихідні аспекти організації інформаційно-аналітичного забезпечення системи ЕБП підприємств гірничо-промислового комплексу, а саме: здійснення виявлення загроз і суб'єктів загроз безпеки; визначення об'єктів захисту, що свідчать про вчинення дій, які створюють небезпеку економічним інтересам підприємства; здійснення аналізу механізмів нанесення збитку шляхом завдання шкоди інформаційно-аналітичному середовищу підприємства.

Взявши до уваги розподіл загроз ЕБП за сферами виникнення на зовнішні та внутрішні, здійснено збір даних щодо внутрішньої й зовнішньої інформації (стан галузі, ринки і особливості збуту продукції, умови конкуренції в галузі, основні конкуренти, обсяги продажу), досліджено напрями діяльності, ретроспективні дані про історію підприємства, характеристики постачальників, відомості про виробничі потужності, робочий і управлінський персонал, дані бухгалтерського балансу, звітів про фінансові результати і рух грошових коштів за 5 років. Здійснено фінансовий аналіз стану підприємства в два етапи як аналіз: 1) фінансових звітів; 2) фінансових коефіцієнтів. З метою ідентифікації інформаційних потреб стейкхолдерів виявлено зовнішні та внутрішні фактори загроз економічній безпеці підприємств гірничо-промислового комплексу, які представлено на рис. 2.1.

Зовнішні фактори загроз економічній безпеці підприємств гірничо-промислового комплексу	Внутрішні фактори загроз економічній безпеці підприємств гірничо-промислового комплексу
Підвищення цін на енергоносії	Зриви і невчасність поставок, порушення договірних умов
Зростання залізничних тарифів	Значний знос основних засобів
Встановлення обмежень для металургійних підприємств по експорту продукції	Тривалий інвестиційний цикл, що потребує залучення значних інвестиційних ресурсів
Коливання цін на ринку залізничної продукції	Потреба значних ресурсів для підтримання гірничо-геологічних умов розробки родовищ
Зростання цін на паливно-мастильні матеріали	Потреба значних вкладень у розвиток кар'єрів та ускладнення гірничотехнічних умов видобутку, з урахуванням вибуття потужностей
Підвищення рентної плати, мита	Зростання собівартості виробництва
Витік конфіденційної інформації. Несанкціонований доступ до конфіденційної інформації, що становить комерційну таємницю	Скорочення попиту на залізничну сировину на внутрішньому та зовнішньому ринках
Організація ведення бухгалтерського обліку за межами компанії	Потреба значних коштів для реалізації заходів зі зменшення забруднення наколишнього середовища
Санкції Російської Федерації щодо продукції металургійної галузі	Масштабність діяльності, яка потребує залучення спеціального підрозділу для організації забезпечення збереження майна та безпеки персоналу

Рис. 2.1. Зовнішні та внутрішні фактори загроз економічній безпеці підприємств гірничо-промислового комплексу України

Джерело: розробка автора

Встановлено, що зовнішні чинники впливають на економічну безпеку досліджуваних підприємств опосередковано, можуть бути прогнозовані та контрольовані з їх боку. Визначено, що до основних видів внутрішніх загроз віднесено: порушення технологічних та бізнес-процесів підприємства; розкрадання майна; шахрайство; ризики, пов'язані з персоналом, як професійні помилки і прорахунки; помилки при прийнятті рішень, що призводять до недостовірності фінансової звітності, недотримання вимог до збереження та захисту інформації, конфіденційної інформації тощо.

Проведений аналіз діяльності підприємства встановив, що для підвищення якості продукції за умови зменшення ціни, враховуючи що

роботи по видобутку сирової руди вимагають значних енергетичних і матеріальних витрат, пріоритетними у програмі технічного переозброєння і реконструкції ПАТ «ІНГЗК» є такі напрями: проведення цілеспрямованої інноваційної політики шляхом модернізації і реконструкції діючих потужностей, розроблення і впровадження новітніх ресурсозберігаючих та енергозберігаючих промислових технологій, утилізації відходів промислового виробництва, створення систем ефективного управління якістю продукції.

З метою забезпечення інформаційних потреб зацікавлених сторін не тільки щодо відображення фактів господарської діяльності, здійснення економічного аналізу діяльності підприємства, але й завчасному викритті і попередженні про причини та умови, що можуть сприяти виникненню ознак загроз, потрібне інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової. Оскільки кожний напрямок діяльності підприємства здійснює вплив на забезпечення фінансової безпеки підприємства та може викликати зниження фінансової стійкості, потребує техніко-економічного обґрунтування, розрахунку операційних та фінансових бюджетів на підставі якісних і кількісних показників.

У теперішній час інформаційної економіки змінюється філософія обліку. З огляду на це, облік треба розглядати не як спосіб фіксації фактів господарських операцій, а як елемент інформаційної системи для прийняття управлінських рішень не тільки в системі економічної безпеки, а й підприємства загалом.

Виходячи із визначення системи як сукупності певних елементів і неможливості збереження її цілісності без будь-якого її елемента, слід характеризувати систему обліку через сукупність усіх взаємопов'язаних елементів як складових системи. З урахуванням такого підходу система обліку отримує здатність спостерігати, фіксувати, обробляти, накопичувати, відображати інформацію про сукупність різномірних об'єктів (фактів, подій, явищ) в усій складності їх взаємозв'язків у межах однієї загальної системи

взаємопов'язаних елементів. Схематично вплив системи обліку на сукупність взаємопов'язаних елементів фінансової складової системи економічної безпеки подано на рисунку 2.2.

Рис. 2.2. Вплив системи обліку на фінансову складову системи ЕБП

Джерело: розробка автора

Система обліку як універсальний інструмент забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства дозволяє:

- забезпечити інформаційно-аналітичну структуру економічної безпеки;
- налагодити постійний моніторинг стану економічної безпеки підприємства;
- оцінювати рівень економічної безпеки; аналізувати і визначати чинники впливу на той чи той стан безпеки.

У дослідженні встановлено, що зважаючи на узгодженість між елементами систем обліку, аналізу і контролю з потребами систем менеджменту підприємств, доведення інформаційних потоків до вимог міжнародних стандартів обліку і звітності, принципів корпоративного управління, облікова інформація, відображуючи всі дії або події господарської діяльності підприємства, стосується як зовнішніх, так і

внутрішніх факторів впливу на фінансову безпеку та створює інформаційні умови для здійснення основних функцій управління. Тому своєчасне виявлення і попередження загроз в системі обліку, оцінка їх можливих наслідків, обрання найбільш ефективних методів їх мінімізації є запорукою ефективної діяльності підприємства. Обґрунтовується це тим, що облік дозволяє мінімізувати інформаційні ризики, виключає можливість розкрадань активів без встановлених законом наслідків, контролювати взаємовідносини з контрагентами, доцільність і законність використання ресурсів.

Однак, в умовах необхідності посилення контролю за діяльністю вітчизняних підприємств виникає потреба в модернізації традиційної системи обліку та забезпеченні надійного захисту даних бухгалтерського обліку від впливу загроз з метою зменшення інформаційних ризиків, ризиків шахрайства як в середині підприємства, так і з боку зовнішнього оточення. У процесі дослідження питання впливу зовнішніх та внутрішніх факторів загроз фінансовій складовій ЕБП на прикладі представників мікропідприємництва, малого та великого підприємництва Дніпропетровської області, було визначено взаємовплив чинників на систему обліку і стан економічної безпеки досліджуваних підприємств (рис. 2. 3).

Внутрішні джерела загроз в системі бухгалтерського обліку є достатньо різнобічними та зосереджені в такому:

- неефективне застосування методологічних та методичних принципів, способів бухгалтерського обліку, що передбачені обліковою політикою підприємства;
- відсутність або недосконалість документообороту, організації внутрішнього контролю, внутрішніх стандартів;
- порушення при проведенні інвентаризації майна та зобов'язань;

Внутрішні			Зовнішні	
Неефективне застосування методологічних та методичних принципів способів бухгалтерського обліку	Порушення при проведенні інвентаризації майна та зобов'язань	Порушення вимог чинного законодавства при формуванні вихідної інформації на рівні фінансової та податкової звітності	Зміни законодавства, які негативно впливають на господарську діяльність підприємств	Організація веденням бухгалтерського обліку за межами компанії (аутсорсинг)
Відсутність або недосконалість документообігу, організації внутрішнього контролю, внутрішніх стандартів	Недотримання вимог до збереження та захисту інформації			
	Недостатня кваліфікація персоналу бухгалтерської служби	Протиправні дії персоналу підприємства, що призводять до розкрадання майна	Витік конфіденційної інформації підприємства	Кіберзлочинність

Рис. 2.3. Деструктивні чинники, які породжують загрози фінансовій складовій системи ЕБП

Джерело: доповнено автором

- недотримання вимог до збереження та захисту інформації при технічній обробці інформації;
- порушення вимог чинного законодавства при формуванні вихідної інформації на рівні фінансової та податкової звітності;
- протиправні дії персоналу підприємства, що призводять до розкрадання майна;
- недостатня кваліфікація персоналу бухгалтерської служби.

Зовнішні джерела загроз:

- витік конфіденційної інформації підприємства;
- зміни законодавства, які негативно впливають на господарську діяльність підприємства;

- організація веденням бухгалтерського обліку за межами компанії (аутсорсинг).

Для того щоб система обліку забезпечувала одержання достовірної і оперативної економічної інформації про ефективність використання ресурсів підприємства, рух фінансових потоків та кінцеві результати діяльності, необхідно нейтралізувати внутрішні джерела загроз, які виникають у випадку недотримання технології облікового процесу, а саме у відсутності або недосконалості документообігу, організації внутрішнього контролю, проведення інвентаризації майна та зобов'язань.

Особливу увагу слід приділити технічній обробці інформації з застосуванням програмного забезпечення. Недотримання вимог до збереження та захисту інформації може призвести до певних негативних наслідків, пов'язаних з частковою або повною втратою інформації.

При формуванні вихідної інформації на рівні фінансової та податкової звітності можуть виникнути загрози на рівні недотримання або порушення керівництвом, персоналом вимог законодавства України внаслідок шахрайства, помилок, низького рівня кваліфікації.

Грунтуючись на дослідженнях [39, 45, 53] вважаємо, що до зовнішніх загроз у системі бухгалтерського обліку, крім загроз, пов'язаних з витоків інформації, змінами законодавства, які негативно впливають на господарську діяльність підприємства, необхідно включити аутсорсинг бухгалтерського обліку.

Однією з зовнішніх загроз є витік конфіденційної інформації підприємства. Розголошення інформації, яка знаходиться в системі бухгалтерського обліку може призвести до втрати конфіденційної інформації та, як наслідок, розголошення комерційної таємниці. Фахівцями встановлено, що втрата 20 % інформації, яка є комерційною таємницею, призводить до банкрутства підприємства протягом місяця в шістдесяти випадках зі ста [55].

Зміни законодавства, які негативно впливають на господарську діяльність підприємства також є зовнішньою загрозою. За даними Держкомстату, кількість активних підприємств в Україні у порівнянні з 2015 роком зменшилась на 18918 одиниць та станом на 01.11.2016 року становить 605851 підприємство (табл.2.1).

Таблиця 2.1.

Кількість активних підприємств в Україні з 2012 по 2016 роки

	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість одиниць	622538	669993	631184	624769	605851

Джерело: [142].

Як видно з таблиці 2.1, протягом останніх років спостерігається стійка тенденція зменшення кількості активних підприємств. Серед причин такого зменшення експерти визначають вплив нечіткого та непрогнозованого законодавства.

Серед зовнішніх джерел загроз економічній безпеці підприємства слід зазначити аутсорсинг бухгалтерії. Термін «аутсорсинг» запозичений з англійської мови (out – зовнішній, source – джерело), дослівно перекладається як використання чужих ресурсів. У сучасних наукових працях і словниках термін «аутсорсинг» трактується так: передача традиційних неключових функцій організації (таких, наприклад, як бухгалтерський облік, реклама, ІТ-послуги) зовнішнім виконавцям – аутсорсерам, субпідрядникам, висококваліфікованим фахівцям сторонньої фірми [164].

Аутсорсинг бухгалтерії є окремим випадком аутсорсингу бізнес-процесів і одним із способів бухгалтерського забезпечення діяльності підприємства. Передбачає винесення функцій, пов'язаних з організацією, веденням бухгалтерського обліку і складанням звітності на підприємстві за межі компанії, передачу їх для виконання аутсорсеру.

Ринок аутсорсингу бухгалтерії в Україні стрімко зростає. Все більше компаній відмовляються від послуг одного бухгалтера на користь сторонньої бухгалтерської фірми, заощаджуючи свої витрати на утримання бухгалтерії і отримуючи більш високу якість бухгалтерського обслуговування. Рентабельність бізнесу на бухгалтерському аутсорсингу сьогодні становить близько 30%, але зі зростанням ринку щорічно додає по 10-15% [21].

Поряд з перевагами аутсорсингу бухгалтерії (економія ресурсів, висока кваліфікація фахівців, підвищення об'єктивності фінансової та податкової інформації, оперативність та мобільність) є певні проблеми, які пов'язані з перебудовою бізнес-процесів підприємства. Насамперед мова йде про економічну безпеку підприємства з огляду на те, що аутсорсингова компанія одержує повну інформацію про фінансові потоки, їх джерела, клієнтську базу, активи та зобов'язання.

Загрози в системі бухгалтерського обліку, що виникають на рівні підприємства, у тому числі й на умовах аутсорсингу, є достатньою мірою керованими за умови побудови відповідної системи забезпечення ЕБП. З метою забезпечення ефективності управління економічною безпекою запропоновано комплекс заходів щодо вдосконалення організації бухгалтерського обліку для адекватного відображення фактів господарської діяльності підприємства. Перед менеджерами стоїть необхідність виявити, ідентифікувати, проаналізувати, ранжувати та нейтралізувати фактори загроз підприємства.

Однією з передумов успішного функціонування підприємства в умовах ринкових відносин є наявність системи економічної безпеки, завданнями якої є не тільки забезпечення безпечної роботи підприємства, а й прогнозування значущих подій, реагування та попередження загроз [30, 46, 136, 167, 187, 204].

З огляду на це, перед системою обліку як складовою інформаційно-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки підприємства

постає завдання на рівні операційного, тактичного та стратегічного виконання. Вибірка, аналіз за рахунками, групування, узагальнення та відповідна інтерпретація наявної інформації в сукупності з даними про зовнішнє середовище (темпи інфляції, нормативно-правова база галузі, прогнозні обсяги реалізації) закладають основи для SWOT-аналізу. Інформація, яку подає система бухгалтерського обліку є «джерелом для подолання стратегічної прогалини – різниці між станом, в якому знаходиться підприємство зараз і станом, якого воно хоче досягти», служить базою для розробки способу досягнення цілей підприємства [217].

Розширення сфери застосування бухгалтерського обліку на зовнішнє середовище дасть можливість за рахунок його багатогранних аспектів, зокрема, фінансової та нефінансової інформації галузі та міжгалузових даних, служби маркетингу, збуту щодо зовнішніх контрагентів тощо, використовуючи різнобічність та релевантність облікової інформації, застосувавши одноразове введення інформації і багаторазове використання, змінити технологію обліку.

Взявши до уваги можливі формати оцінки активів та зобов'язань:

- історичної вартості,
- теперішньої вартості майбутніх грошових потоків,
- справедливої вартості,

фахівці служби економічної безпеки можуть використовувати бухгалтерську інформацію як у поточному періоді, так і в перспективі, діючи на попередження.

2.2. Технології обліку як інструмент управління ризиками якості інформації в системі економічної безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу

Ринкові відносини в суспільстві вимагають відповідної їм системи управління на всіх рівнях: країни, регіону, підприємства. Ефективне управління на кожному рівні неможливе без системи менеджменту як

наукової концепції відносин між людьми з приводу планування, організації, мотивації та контролю виробничо-комерційної та фінансової діяльності підприємства.

Для реалізації багатовекторної політики управління підприємством необхідно мати комплексну систему збалансованих стратегічних цілей. Серед завдань, які стоять перед управлінцями, є завдання щодо створення і реалізації стратегії економічної безпеки підприємства. Управління безпекою має зосереджувати зусилля на задоволенні потреб підприємства, захисті й охороні його активів, персоналу, інформаційних ресурсів, надання відповідних гарантій стосовно цього, спостереженні за внутрішньою ситуацією на підприємстві та зовнішніми суб'єктами впливу [141, 181, 198].

Хоча дефініцій у світі існує багато щодо поняття «менеджмент», але в його основі лежить англійське дієслово «to manage», що в перекладі українською мовою означає «керувати, управляти, завідувати, стояти на чолі, бути здатним справитися з чимось, якоюсь проблемою». Отже, етимологічно менеджмент можна розглядати як мистецтво управляти людьми [161].

Сутність менеджменту визначається через його функції. Підходів до визначення функцій досить багато, але найбільш поширеним є підхід, згідно з яким менеджмент поділяють на чотири взаємопов'язані функції – планування, організація, мотивація та контроль. Їх визначають як загальні функції управління. Для виконання цих функцій потрібне постійне забезпечення інформацією (рис. 2.4). «Управління включає три функції: 1) ідентифікація існуючих та потенційних проблем, тобто небезпек і можливостей, 2) прийняття рішень – процес рішення, що робити, і виконання цього рішення або забезпечення виконання та 3) підтримка і покращення ефективності в змінних та незмінних умовах. Отже, система управління повинна складатися з трьох взаємодіючих підсистем, по одній на кожну функцію та управлінської інформаційної підсистеми» [1, с.172].

Рис. 2.4. Інформаційне забезпечення в процесі прийняття управлінських рішень

Джерело: сформовано автором

Крім того, виділяють спеціальні функції менеджменту, до них відносять облік, аналіз, координацію, регулювання, які є складовими планування, організації, мотивації та контролю [12].

Основна функція будь-якої установи – прийняття управлінських рішень, що формуються на основі отриманої інформації. Інформація відіграє важливу роль у суспільному розвитку, а потреба усіх видів людської діяльності в інформаційних ресурсах необмежена [23, 49, 88, 128]. Саме рух інформації та її надання у відповідному форматі є основою поєднання алгоритмів, прийомів, методів, способів та засобів забезпечення економічної безпеки підприємства у межах відповідного механізму [75].

Облік як об'єднуюча складова загальних функцій менеджменту генерує інформацію для управління процесами планування виробництва та

реалізації, координації та регулювання виробничих і фінансових потоків, здійснення контролю та проведення оцінки витрат, фінансових результатів, запобігання можливих небезпек, аналізу рівня економічної безпеки.

Як зазначає О. Захаров, при здійсненні інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно приділяти увагу не тільки вивченню та аналізу зовнішнього середовища, але також тримати в полі постійної уваги процеси, які відбуваються всередині самого підприємства. Це обумовлено тим, що внутрішнє середовище має особливе значення для забезпечення економічної безпеки [69].

Використання облікової інформації в інформаційно-аналітичному забезпеченні фінансової складової системи економічної безпеки дає можливість ідентифікувати існуючі та потенційні проблеми, тобто небезпеки та можливості [186].

Інформація з системи бухгалтерського обліку уможливорює отримання *по-перше*, повної оперативної інформації стосовно всіх господарських операцій, інформації, яка забезпечить користувачів достовірними даними для поточного управління процесом господарської діяльності, звітної інформації.

По-друге, взявши до уваги планову функцію обліку, фахівці служби економічної безпеки матимуть можливість сформувати динамічні прогнози стосовно цілей, порядку дій, найкращої альтернативи для виконання місії підприємства та його майбутнього розвитку. *По-третьє*, контрольна, аналітична та оцінювальна функція бухгалтерського обліку забезпечить не тільки збереження активів підприємства, виявить відхилення даних обліку, оцінить ефективність діяльності, але й забезпечить процес управління, а саме «контроль ціленаправленої системи частиною цієї системи» [1,с.172].

З огляду на те, що облік на підприємствах – це комплекс методів, способів та заходів, які забезпечують оптимальне функціонування його та подальший розвиток, а упорядкування бухгалтерського обліку означає

організацію його як системи та організацію як функціонування в часі та просторі [176, с. 154], система обліку має формуватися як елемент системи управління. Підхід до проектування системи управління зображено на рис. 2.5.

Підсистеми системи управління	Q_1	Q_2	...	Q_n
Формулювання та ідентифікація проблеми				
Прийняття рішень				
Контроль				
Управлінська інформаційна система				

Рис. 2.5. Підходи до проектування елементів системи управління

Джерело: сформовано автором на підставі [1, с.1 97]

Як зазначає Рассел Акофф у монографії «Планування майбутнього корпорації», інформаційну систему слід проектувати не як окрему незалежну систему для обслуговування всіх управляючих систем; «краще проектувати повну систему управління для однієї з областей керівництва (перша колонка). Таку систему відносно легко розширити, додаючи подібні системи для інших областей (Q_1, Q_2, Q_n). В кінцевому рахунку буде отримана всеохоплююча та повністю інтегрована система управління» [1, с. 197].

Взявши до уваги цей спосіб проектування для системи обліку в системі управління підприємством, можна легко інтегрувати потрібні інформаційні потоки для кожної підсистеми загальної структури підприємства, в тому числі й системи економічної безпеки.

Для з'ясування впливу обліку в інформаційному-аналітичному забезпеченні фінансової складової системи економічної безпеки підприємства необхідно уточнити склад функцій обліку, які представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Функції обліку в інформаційно-аналітичному забезпеченні
фінансової складової системи економічної безпеки підприємства**

Функція	Характеристика функції
Інформаційна	«Забезпечення користувачів даними бухгалтерського обліку, які їм потрібні для прийняття управлінських рішень» [176, с. 43]
Планова або прогностична	Процес формування порядку дій, який включає постановку цілей, пошук шляхів їх досягнення і вибір найкращої альтернативи» [24, с. 496]
Контрольна	Контроль за правильністю фіксації та обробки даних
Аналітична	«Виявлення відхилень, їх причин, ініціаторів, виконавців тощо» [176, с. 43]
Оцінювальна	«Можливість за даними бухгалтерського обліку дати оцінку роботі виконавців, визначити фінансовий стан підприємства, оцінити дохідність, рентабельність тощо» [176, с. 43]
Зворотнього зв'язку	«В якості <i>входу</i> є неупорядковані дані, <i>процесу</i> – обробка даних, <i>виходу</i> – упорядкована інформація» [24, с. 496]

Джерело: сформовано автором на підставі [1, 12, 23, 24, 31, 58, 161, 176, 200].

З огляду на те, що облік відображає господарські операції систематично і послідовно в міру їх здійснення, для запобігання виникнення інформаційної невизначеності, здійснення аналізу щодо наявності кожного виду основних засобів, товарно-матеріальних запасів, трудових та фінансових ресурсів інформаційно-аналітичний підрозділ служби економічної безпеки, використовуючи інформацію з системи обліку, повинен упевнитися в її повноті та достовірності. На нашу думку, саме забезпечення користувачів достовірними та своєчасними даними обліку, які їм потрібні для прийняття управлінських рішень на оперативному, тактичному та організаційному рівнях, є найголовнішим завданням обліку в інформаційно-аналітичному забезпеченні фінансової складової системи економічної безпеки підприємства.

Маючи повну, достовірну інформацію, інформаційно-аналітичний підрозділ має можливість планувати діяльність виробничої структури та в процесі прийняття рішення знайти шляхи досягнення цілей і здійснити вибір найкращої альтернативи.

Контрольна функція обліку забезпечує суцільне і безперервне спостереження та контроль за діяльністю підприємства. Контрольній та оцінювальній функції притаманні підтримка та покращення ефективності в змінних та незмінних умовах, виявлення відхилень, причин відхилень, ініціаторів та виконавців. Інформація, що формується в бухгалтерському обліку, повинна бути надійною, повною, достовірною, тобто не містити істотних помилок і упереджених оцінок. Моніторинг функціонування системи внутрішнього контролю підприємства забезпечить надійність та достовірність облікової інформації.

Функція зворотнього зв'язку в процесі обробки перетворить та скоординує неупорядковані дані щодо зовнішнього та внутрішнього середовища суб'єкта господарювання в упорядковану звітну інформацію в забезпеченні інформаційних потреб фінансової складової системи економічної безпеки, що буде «максимально сприяти розвитку інших підсистем, функцій і механізму управління в цілому» [89, с. 8].

«На рівні країни керуюча підсистема бухгалтерського обліку визначає організацію та методологію бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання. В свою чергу, кожен суб'єкт господарювання, виходячи з норм законодавства і в межах визначених ним повноважень, організує свою систему бухгалтерського обліку» [35, с. 111], що в свою чергу забезпечить нормативне регулювання інформаційного забезпечення системи економічної безпеки підприємства.

Для визначення впливу обліку на інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки було досліджено підприємства Дніпропетровської області: ПАТ «ИНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» (далі ПАТ

«ІНГЗК»); ТОВ «МЕТСО (УКРАЇНА)»; ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М». Розглянемо систему економічної безпеки та організацію бухгалтерського обліку досліджуваних нами підприємств.

Серед суб'єктів підприємництва, які ми досліджували, є представники мікропідприємництва (ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М»), малого (ТОВ «МЕТСО (УКРАЇНА)») та великого підприємництва (ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ») (табл. 2.3). ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М» надає послуги підприємствам гірничо-промислового комплексу, здійснює такі види діяльності: інша допоміжна діяльність у сфері транспорту, транспортне оброблення вантажів; вантажний залізничний транспорт. Основними видами діяльності ТОВ "МЕТСО (УКРАЇНА)" є оптова торгівля машинами й устаткуванням для добувної промисловості та будівництва, ремонт і технічне обслуговування машин і устаткування промислового призначення.

Таблиця 2.3.

Загальні відомості про ПАТ «ІНГЗК», ТОВ «МЕТСО (Україна)»
та ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М»

№з /п	Найменування	Місцезнаходження підприємства	Розмір статутного капіталу (грн.)	Основні види діяльності
1.	ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» Ідентифікаційний код 00190905	вул. Рудна, 47, м. Кривий Ріг 50064, Україна	689906400	Добування залізних руд; оптова торгівля металами та металевими рудами; відновлення відсортованих відходів
2.	ТОВ «МЕТСО (Україна)» Ідентифікаційний код 35921921	вул. Леніна, 60Б, м. Кривий Ріг, 50000, Україна	58045	оптова торгівля машинами й устаткуванням для добувної промисловості та будівництва, ремонт і технічне обслуговування машин і устаткування промислового призначення.

Продовження таблиці 2.3.

3.	ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М» Ідентифікаційний код 33178746	вул. Тбіліська, буд.13, м. Кривий Ріг, 50005, Україна	23700	Інша допоміжна діяльність у сфері транспорту, транспортне оброблення вантажів; вантажний залізничний транспорт
----	---	--	-------	--

Джерело: сформовано автором на підставі [125]

Згідно з даними фінансової звітності ТОВ «МЕТСО (УКРАЇНА)» та ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М», середньооблікова чисельність протягом 2015 року на цих підприємствах не перевищувала 50 осіб.

ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» є представником крупного бізнесу, основними видами його діяльності є добування залізних руд; оптова торгівля металами та металевими рудами; відновлення відсортованих відходів. Згідно з даними фінансової звітності ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» середньооблікова чисельність протягом 2015 року становила понад 5400 осіб.

Виходячи з обсягів виробництва, чисельності та видів діяльності, система економічної безпеки та бухгалтерського обліку на вищезазначених підприємствах має різну структуру та форму організації (табл.2.4),

ТОВ «МЕТСО (Україна)» та ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М» не мають відокремленого підрозділу економічної безпеки, функціональні обов'язки із забезпечення економічної безпеки покладено на керівників підприємств та їх заступників. Система бухгалтерського обліку ТОВ «МЕТСО (Україна)» та ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М» організована шляхом створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером та посади бухгалтера відповідно.

Визначено і класифіковано за критерієм відповідності загрозам функціональні складові системи економічної безпеки, які є для підприємства та його безпеки первинними й визначальними (табл. 2.4) та виявлено, що в структурі системи ЕБП складові мають різний перелік – від

обмеженого на малих підприємствах до значного на комбінаті. Результат аналізу дозволив стверджувати, що визначення чіткого переліку складових системи ЕБП уможливить проведення достовірної оцінки її рівня шляхом урахування найбільш впливових чинників.

Таблиця 2.4.

Порівняльна таблиця форм організації бухгалтерського обліку і системи економічної безпеки підприємств ПАТ «ІНГЗК», ТОВ «МЕТСО (Україна)» та ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М»

Назва підприємства	Система економічної безпеки			Форма організації бухгалтерського обліку
	Організаційна структура	Керівник служби ЕБП	Складові	
ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ»	Відокремлений підрозділ служби ЕБП	Начальник служби	Фінансова, складова бізнес-процесів (техніко-технологічна; виробнича; інвестиційна, екологічна, інформаційно-аналітична), маркетингова, кадрова, силова	Ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або підприємством
ТОВ «МЕТСО (Україна)»	Не має відокремленого підрозділу служби ЕБП	Керівник підприємства	Фінансова, технічна, кадрова, виробнича, маркетингова	Бухгалтерія на чолі з головним бухгалтером
ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М»	Не має відокремленого підрозділу служби ЕБП	Керівник підприємства	Фінансова, технічна, кадрова, виробнича, маркетингова	Бухгалтер

Джерело: сформовано автором

Протягом дослідження встановлено, що основним джерелом інформації для здійснення оперативного, тактичного управління підприємством, аналізу та моніторингу фінансово-економічного, технологічного, технічного стану ТОВ «МЕТСО (Україна)» та ТОВ «ТРАНССЕРВІС-М» є дані з

системи бухгалтерського обліку. В забезпеченні економічної безпеки управлінський персонал підприємств ідентифікує внутрішні та зовнішні загрози, застосовує певні заходи для нейтралізації й зниження загроз. Визначення стану економічної безпеки відбувається на підставі даних фінансової та податкової звітності, розрахунку фінансово-економічних показників, виходячи з інформації системи бухгалтерського обліку. Кількісна оцінка визначення рівня економічної безпеки на зазначених підприємствах не застосовується.

ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» входить до структури Гірничо-видобувного дивізіону групи «Метінвест» і у теперішній час є одним із успішно діючих підприємств гірничо-металургійного комплексу України. На його виробничому комплексі здійснюється видобуток та переробка залізистих кварцитів Інгулецького родовища, розташованого у Криворізькому залізорудному басейні.

ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» має відокремлений підрозділ служби економічної безпеки, який очолює начальник служби. Система економічної безпеки ПАТ «ІНГЗК» включає такі складові: фінансову, технічну, виробничу, інформаційно-аналітичну, кадрову, інвестиційну, екологічну, силову.

Ведення бухгалтерського обліку ПАТ «ІНГЗК» здійснює на договірних засадах компанія-аутсорсер - ТОВ «МЕТІНВЕСТ БІЗНЕС СЕРВІС», яка є загальним центром обслуговування у складі МЕТІНВЕСТ ХОЛДІНГУ. У даному випадку компанія-аутсорсер виконує функцію централізованої бухгалтерії підприємств групи МЕТІНВЕСТ, застосовуючи єдині стандарти, чіткий контроль, підвищення рівня сервісу фінансової служби, а також упровадження нових бізнес-процесів, ІТ-систем.

Фахівці служби економічної безпеки ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» для інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки, отримання достовірної і оперативної економічної інформації про ефективність використання

ресурсів підприємства, рух фінансових потоків та кінцеві результати діяльності використовують корпоративну інформацію, в тому числі й інформаційну базу бухгалтерського обліку. Дані оперативної, фінансової, статистичної та податкової звітності ПАТ «ІНГЗК» є базою для розрахунку фінансово-економічних показників, виходячи з інформації системи бухгалтерського обліку. Кількісна оцінка визначення рівня економічної безпеки не застосовується.

Тобто, система обліку, в даному випадку, створює інформаційні умови для здійснення основних функцій управління економічною безпекою. Перевірка дотримання методології, методики, технічної обробки інформації є одним з найважливіших завдань інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства.

Таким чином, незважаючи на різні форми організації бухгалтерського обліку та різну структуру економічної безпеки досліджуваних підприємств, сукупність даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а також аналізу, контролю виступає базою в інформаційному забезпеченні системи економічної безпеки.

Обґрунтовано, що впровадження інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП на всіх рівнях: методологічному, методичному, технічному, технологічному та організаційному, потребує врахування якості інформації, представленої системою, оскільки впливає на здатність готувати надійну фінансову та управлінську звітність, плани та прогнози, якісні й кількісні значення індикаторів фінансової безпеки (табл. 2.5).

Таблиця 2.5.

**Зміст облікових даних у системі інформаційно-аналітичного
забезпечення фінансової складової системи ЕБП підприємства**

Облікові дані інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП	Джерела інформації
Визначення стратегії забезпечення фінансової безпеки, фінансове планування (бюджет)	Фінансові звіти, кредитні історії, плани та прогнози, які є результатом оперативного, тактичного та стратегічного планування, аналізу, контролю, бюджетування

Продовження таблиці 2.5.

Обґрунтування фінансових інтересів і визначення їхньої реалізації	Статистичні та галузеві звіти щодо підприємств-аналогів та контрагентів
Якісні й кількісні значення індикаторів фінансової безпеки	Дані бухгалтерського, оперативного та статистичного обліку підприємства, фінансова звітність
Якісні й кількісні параметри використання фінансових ресурсів, обсяг та джерела їх надходження	Дані ідентифікації загроз фінансовій безпеці – за рівнем тяжкості наслідків, за рівнем вірогідності, за сферою і джерелом виникнення, за можливістю здійснення, за характером впливу, за тривалістю дії, за формою збитку, за ступенем розвитку тощо
Якісні та кількісні параметри потенційних загроз і ризиків фінансової діяльності підприємства	

Джерело: розробка автора

Внутрішня управлінська звітність систематизовано подає інформацію про стан підприємства, окремі операції та напрямки діяльності, призначається для внутрішнього використання, носить конфіденційний характер. Основний користувач управлінської звітності – керівництво підприємства. Дослідження різних категорій підприємств дозволило визначити, що представники мікропідприємництва та малого бізнесу спеціальну внутрішню звітність в основному не формують. Вище виконавче керівництво підприємств за відсутністю великих масштабів діяльності інформовано про всі проведені операції. Менеджмент великих підприємств для прийняття управлінських рішень з вибору альтернативних варіантів розвитку подій використовує аналітичні та синтетичні дані з системи обліку, оперативні дані та дані фінансової і податкової звітності. Однак, окремі підрозділи підприємств формують управлінську звітність самостійно. За відсутністю єдиної методології має місце суперечливість інформації. Тому підприємство має необхідність у розробці внутрішніх нормативних документів: положень, регламентів, інструкцій, методик.

Одним з вагомих внутрішніх документів підприємств є положення про облікову політику. Постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики потребує підходу, який врахує всі сторони діяльності підприємства. В зв'язку з цим, у фахівців служби економічної безпеки виникає необхідність здійснення координації процесу формування

облікової політики, розробки технологічних, технічних характеристик. З огляду на фінансове становище, галузь, вид діяльності тощо, кожне підприємство є унікальним та потребує індивідуальної розробки для забезпечення інформацією систему економічної безпеки.

Оскільки бухгалтерський облік є складовою системи управління, а облікова політика є одним з елементів системи обліку, то в такому випадку її необхідно розглядати у взаємозв'язку з управлінням [161]. Досконало побудована облікова політика дає можливість виникнення «ефекту синергізму у використанні різних інструментів і методів системи обліку і управління підприємством» [217].

Побудова облікової політики здійснюється на основі системного підходу, сутність якого визначається у необхідності підпорядкування облікової інформації загальним інтересам корпоративної інформаційної системи з метою створення передумов для ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП в управлінні підприємством. При визначенні облікової політики відбувається конкретизація методів первинного, поточного і підсумкового обліку господарських операцій, які впливають на оцінку активів та зобов'язань, результати діяльності та чисті активи підприємства.

Проте, практичне використання облікової політики як дієвого інструмента в організації бухгалтерського обліку в основному присутнє лише на підприємствах, які використовують Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Це зумовлено як відсутністю достатнього практичного досвіду господарювання в умовах ринкової економіки, так і недосконалістю національного законодавчого врегулювання даного питання.

Слід зазначити, що для українських фахівців поняття «облікова політика» досить нове. До переходу на ринкові відносини регламентація обліку здійснювалася суто державними нормативними актами. Не обізнані у ринковому середовищі вітчизняні бухгалтери довгий час

пристосовувалися до вимог нових стандартів обліку та звітності. Протягом майже сімнадцяти років і теоретичний, і практичний аспект національної облікової системи вдосконалювався та досяг певного розвитку. Проте питання «облікова політика» для українських фахівців залишається достатньо невизначеним, її впровадження та застосування залишилося поза увагою і суб'єктів господарювання, і законотворців.

Дані анкетного обстеження, які в своєму дослідженні приводить Житний П. Є. [59] показують, що на більшості з обстежених ним підприємств (79,1%) визначено місце облікової політики в сукупному управлінському процесі, та тільки на частині кількості (23,3%) обстежених підприємств, переважно великих, таких як ЗАК «Новокраматорський машинобудівний завод», ТОВ «Алчевський металургійний комбінат», облікова політика суттєво впливає на визначення шляхів розвитку підприємства. Решта підприємств вважають, що облікова політика на вирішення згаданої проблеми впливає таким чином: середньо (39,4%); слабо (18,6%); зовсім не впливає (18,7%). Останнє стосується, передусім, державних і збиткових підприємств.

Зеленко С. В. [72], досліджуючи елементи організації облікового процесу на 30 підприємствах Волинської області, виявляє, що лише три підприємства з досліджуваної сукупності забезпечили їх належне розкриття на 77,8 %. Найбільш повно висвітлено інформацію в організаційній та технологічній частинах, які стосуються організації обробки вхідної інформації та побудови апарату бухгалтерії, методична частина розкрита на значно нижчому рівні.

У ході нашого дослідження було проведено анкетування понад 80 підприємств різної форми власності та організаційно-правовій форми господарювання м. Кривий Ріг щодо застосування норм П(С)БО № 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [151] при складанні річної фінансової звітності за 2016 рік. Збір даних здійснювався протягом періоду здачі звітності суб'єктами підприємництва за 2016 рік у м. Кривий

Ріг (січень – лютий 2017 року) шляхом роздавального анкетування. Бланк анкети, зразок форми якої наведено в додатку В, було роздано особисто кожному респонденту в руки. Всього було опитано 82 респонденти. Результати відповідей респондентів подано в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Результати відповідей респондентів

Питання анкети	Загальна кількість респондентів	У % до загальної кількості
Фінансову звітність за 2016р. складено: ☐ за національними стандартами П(С)БО ☐ за міжнародними стандартами фінансової звітності МСФЗ	65 5	93 7
Ведення бухгалтерського обліку на Вашому підприємстві здійснюється: ☐ за національними стандартами П(С)БО ☐ за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та МСФЗ	67 3	96 4
Чи застосовували Ви при складанні фінансової звітності норми П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» ☐ Так ☐ Ні	10 60	14 86
Чи застосовуєте Ви норми, методи, вимоги, які включає Положення про облікову політику підприємства: ☐ застосовується в повному обсязі ☐ застосовується при проведенні перевірок Державною Фіскальною Службою України ☐ застосовується формально ☐ не застосовується	47 1 14 8	67,2 1,4 20 11,4
Організаційно правова форма господарювання ☐ Акціонерне товариство ☐ Товариство з додатковою відповідальністю ☐ Товариство з обмеженою відповідальністю ☐ Інша форма господарювання	1 8 41 20	1,4 11,4 58,6 28,6
Фінансовий результат за 2016р. ☐ Прибуток ☐ Збиток	32 25	46 36

Джерело: сформовано автором

Під час первинної обробки анкет із загального обсягу якісними визнано лише 70 анкет респондентів. Дані анкетування свідчать про те, що

лише 14% підприємств, які досліджувались застосовують норми П(С)БО № 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» при складанні фінансової звітності. Поряд з тим, на питання анкети: «Чи застосовуєте Ви норми, методи, вимоги, які включає Положення про облікову політику підприємства?» майже 67% опитуваних відповіли: «Застосовується в повному обсязі». Тобто майже 80% підприємств, які брали участь в анкетуванні не використовують нормативне забезпечення щодо впровадження та застосування норм, методів, засобів облікового процесу.

Проаналізувавши результати трьох вищезазначених опитувань, приходимо до висновку, що хоча відсоток підприємств, які застосовують норми, методи, вимоги, які включає положення про облікову політику підприємства, починаючи з 2009 року виріс з 39,4 % до 67%, методичне застосування інструменту «облікової політики» залишається на досить низькому рівні.

Аналізуючи діяльність підприємств, слід констатувати, що на практиці в переважній більшості вітчизняних підприємств наказ про облікову політику носить досить формальний характер та виконує в кращому випадку частину організаційної функцію в системі бухгалтерського обліку на підприємстві.

Облікова політика не застосовується суб'єктом господарювання як певний інструмент для формування процесу обробки інформації, методологічної та технологічної складової для побудови системи фіксації, контролю та передачі інформації, застосування принципів, оцінок, методик для структуризації інформації, що безпосередньо вплине на процес складання фінансової звітності.

З огляду на те, що облікова інформація є єдиною для об'єкта управління, взаємопов'язаною та взаємообумовленою як у межах об'єкта, так із зовнішнім середовищем, виникає необхідність використання сучасних методик у процесі формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП через пошук і виключення причин

помилки або дефектів у бізнес-процесах, чіткому використанні фактів, даних і статистико-аналітичних методів, дотримуючись певних критеріїв (табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

Критерії інформаційного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства

Критерії	Характеристика вимоги до інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП
Динамізм	Можливість надання інформації в динаміці для прийняття управлінських рішень для реалізації інноваційної стратегії підприємства;
Оперативність	Можливість надання своєчасної оперативної інформації для менеджменту щодо контролю за фактичними витратами і оптимізації витрат та прийняття рішень щодо майбутніх витрат;
Мобільність	Можливість застосування інструментарію збору та обробки, аналізу фінансової та нефінансової інформації щодо зовнішнього та внутрішнього середовища;
Аналітичність	Дослідження структури, змісту та природи власних витрат з метою їх оптимізації; аналіз надходження інвестицій; аналіз забезпечення основними виробничими фондами та ефективності їх використання; аналіз розрахунків з контрагентами, аналіз фінансових показників;
Функціональність	Здатність чітко реагувати на момент припинення зростання обсягів реалізації продукції; моніторинг дебіторської заборгованості та визначення частки сумнівної та безнадійної заборгованості;
Контроль	Визначення, контроль та аналіз кадрового потенціалу для прийняття рішень з метою оптимізації; визначення, контроль та аналіз маркетингової складової для прийняття рішень з метою оптимізації; контроль рівня рентабельності виробництва, діяльності.

Джерело: розробка автора

Дотримання зазначених критеріїв дасть можливість застосовувати інструментарій збору та обробки інформації про покупців, споживачів, аналізувати фінансову та нефінансову інформацію; своєчасно надавати оперативну інформацію менеджменту щодо контролю за фактичними витратами та в прийнятті рішень щодо майбутніх витрат тощо.

З метою забезпечення інформацією фінансову складову системи

економічної безпеки, для планування, організації та виконання технології облікового процесу необхідним є наявність відповідного рівня фахівців.

Коли мова йде про персонал системи забезпечення економічної безпеки, то слід мати на увазі не тільки співробітників штатної служби економічної безпеки підприємства, а також фахівців інших його структурних підрозділів, які можуть залучатися для вирішення завдань відповідно до своїх компетенцій [71].

Слід підтримати думку А. В. Шайкана щодо ролі фахівців бухгалтерського обліку в розбудові корпоративної інформаційної системи, «виходячи з того, що облікова та фінансова служби мають високий рівень культури при роботі з базовою документацією, вони повинні брати участь у процесі постановки завдання на розробку і впровадження корпоративної інформаційної системи» [217, с. 22].

Але при цьому варто застосувати і високий рівень відповідальності до всіх фахівців, які причетні до інформаційного процесу на кожному етапі та кожному робочому місці. Адже, якість та достовірність інформації, насамперед, формується з самого початку інформаційного ланцюжка. Аналіз практики організації захисту комерційної таємниці в системі економічної безпеки на підприємствах України показує, що ця діяльність не має комплексного характеру, у структурі підприємств не створюються підрозділи (або не призначаються посадові особи), до функціональних обов'язків яких входить організація захисту комерційної таємниці [5, 112].

Тому в запропонованому додатку до внутрішньофірмових стандартів слід приділити особливу увагу, визначивши всі структурні ланки та посади, які причетні до процесу формування фінансової та нефінансової інформації. Окрім того, в посадові інструкції обов'язково повинні бути внесені пункти щодо ролі та відповідальності фахівців в процесі створення інформаційних потоків. З огляду на те, що інформаційна безпека – це перевага в конкуренції, а захист інтелектуальної власності надає можливість зберігати обсяги ринку та грошові ресурси, слід зазначити важливість цього

показника та передбачити певні процедури щодо заходів безпеки для зменшення ризиків. Серед таких процедур мають бути кваліфікаційні тренінги для прийнятих працівників та щорічні атестаційні тренінги на відповідність займаній посаді, інформаційна безпека (захист даних користувачів, зміна паролів, нерозголошення комерційної таємниці тощо), систематичний перегляд «Положень про підрозділи» і «Посадових інструкцій» [122].

Досліджуючи значний вплив системи обліку в інформаційному забезпеченні фінансової складової системи економічної безпеки підприємства, вважаємо доцільним ввести до служби економічної безпеки підприємства фахівців з обліку та фінансів, які б на рівні менеджерів здійснювали оперативну, тактичну та стратегічну обробку інформації. До їх завдань крім облікової функції мають входити обов'язки, що включають функції планування, організації, координування, контролю і стимулювання роботи персоналу підприємства. Такими фахівцями можуть бути аналітики з питань фінансово-економічної безпеки (код професії 2414.2 відповідно до Класифікатора професій ДК 003:2010) [93].

Насамперед, аналітик з питань фінансово-економічної безпеки виконує функцію управління. Він бере участь в управлінні майном, формуванні бюджету, в розробці його ефективного та раціонального використання. Рівень кваліфікації аналітика з питань фінансово-економічної безпеки дозволяє йому разом з керівництвом підприємства брати участь у розробленні плану виробництва, мережі збуту, рентабельності продукції та складанні звіту про виконання цього плану. Ним аналізуються заплановані та досягнуті результати, виявляються недоліки в діяльності підприємства, причини невідповідностей запланованих та реальних показників. Проаналізувавши зібрану інформацію, аналітик з питань фінансово-економічної безпеки інформує керівництво підприємства про несприятливу ситуацію та розробляє рекомендації, які дозволять запобігти у подальшому відхиленню від

запланованих показників. Такий підхід стимулює до якісної роботи працівників підприємства та допомагає менеджерам інших підрозділів.

Розробляючи теорію і практику економічної діагностики, важливо вивчати позитивний досвід, накопичений кращими зарубіжними та вітчизняними менеджерами на рівні фірми, не повторюючи їх помилок, творчо застосовуючи кращі зразки і методи організації господарської діяльності до наших потреб, до сучасної економічної діяльності [170, с. 41-49]. Підтвердженням цього є слова керівника компанії Chrysler Лі Якокки про те, що всі господарські операції можна звести до позначення трьома словами: люди, продукт, прибуток [43]. На першому місці стоять люди. Якщо немає надійної команди, то з решти чинників мало що вдасться зробити.

Важливість ролі аналітика з питань фінансово-економічної безпеки в службі економічної безпеки суб'єкта господарювання полягає в тому, що він має зосереджувати інформацію обліку з визначенням витрат на виробництво у центрах відповідальності. Крім того, отримавши та проаналізувавши потрібну фінансову та нефінансову інформацію щодо характеру роботи підприємства, аналітик з питань фінансово-економічної безпеки має визначити пріоритети та основні напрями дій на плановий період; здійснити фінансовий аналіз цілей і планів усіх керівників. Аналітик з питань фінансово-економічної безпеки має бути відповідальним за організаційну структуру, яка б цементувала систему, проведення нарад, на яких керівники різних рівнів могли б обмінюватися думками і виробляти взаємодію між різними підрозділами, розглядати чорнові варіанти проектів рішень.

Тобто, наявність у службі економічної безпеки аналітика з питань фінансово-економічної безпеки відповідного рівня, який координує інформацію, налагоджує зв'язки зі всіма службами підприємства, бере участь у плануванні, здійсненні аналізу та контролю надасть системі економічної безпеки підприємства гнучкості та мобільності.

Так, у процесі планування аналітик з питань фінансово-економічної безпеки бере участь у розробці перспективних планів шляхом надання інформації для прийняття рішень із питань: які види продукції продавати; на яких ринках; які основні тенденції у ціновій політиці, а також для оцінки альтернативних напрямів використання ресурсів. При цьому аналітик з питань фінансово-економічної безпеки повинен керуватися методами оперативного бухгалтерського обліку, фінансового аналізу і фінансового планування.

Потім він зводить всі завдання в загальний фінансовий план всієї організації, який подає для затвердження вищому керівництву.

Для здійснення процесу контролю і регулювання використовуються дані про виконання плану кожним центром відповідальності, в яких наводиться порівняльний аналіз запланованих і досягнутих результатів. При цьому виявляються причини розбіжностей між фактичними й плановими показниками. Підготовлені аналітиком з питань фінансово-економічної безпеки звіти дають змогу, з одного боку, об'єктивно оцінити діяльність керівників центрів відповідальності, а з іншого – інформують менеджерів і керівництво про те, на яких ділянках не вдалося досягти планових показників [27]. У такий спосіб в контрольній фазі одночасно надається допомога керівникам центрів відповідальності, здійснюється зворотній зв'язок та підготовка рекомендацій для коригування ситуації.

Таким чином, аналітик з питань фінансово-економічної безпеки, здійснюючи в організації управлінський контроль, об'єднує цілісну фінансово-економічну систему.

«Безпека підприємства може бути забезпечена лише при комплексному використанні всього арсеналу засобів захисту та протидії у всіх структурних елементах виробничої системи й на всіх етапах технологічного циклу. Найбільший ефект досягається тоді, коли всі засоби забезпечення безпеки об'єднується в єдиний цілісний механізм – комплексну систему безпеки» [12, с. 30].

Виходячи з проведеного дослідження, можна констатувати, що застосовуючи технології обліку, інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової покликане контролювати якість інформації для користувачів, генеруючи зворотній зв'язок між суб'єктами і об'єктами управління, формуючи процеси планування виробництва та реалізації, координації та регулювання виробничих і фінансових потоків, здійснюючи контроль та проведення оцінки витрат, фінансових результатів, що сприяє безперервному процесу забезпечення безпеки. Ефективне застосування облікового інструментарію, який є забезпеченням створення інформаційної системи підприємства з врахуванням вимог законодавчих актів і нормативних документів як для внутрішніх, так і зовнішніх користувачів для прийняття ними обґрунтованих управлінських рішень дасть можливість досягти створення комплексної системи безпеки [191, 193].

Фахівці служби ЕБП, застосовуючи обліковий інструментарій, отримують можливість забезпечити надійність та достовірність інформації фінансової складової шляхом суцільного і безперервного спостереження та контролю за діяльністю підприємства, моніторингу функціонування системи внутрішнього контролю підприємства, аналізу діяльності, застосування системи заходів.

2.3. Оцінка ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової економічної безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу

Враховуючи дуалістичну природу категорії економічної безпеки, а саме, статичність, що характеризується досягнутим рівнем стану економічної безпеки підприємства та динамічність, що визначається як результат здійснення процесів із забезпечення досягнутого стану захищеності, нагальним є завдання з розробки актуальної моделі оцінювання рівня економічної безпеки. Проте, системність та багатоваріантність категорії економічної безпеки визначається не лише

кількісними, але й якісними показниками, тому використання для оцінювання її рівня однієї з методик фінансової діагностики не є об'єктивним.

Аналіз діяльності досліджуваних підприємств гірничо-промислового комплексу доводить, що необхідною умовою для зменшення інформаційних ризиків та, як слідство, ефективності в оцінюванні стану економічної безпеки є формування корпоративної інформаційної системи підприємства з урахуванням впливу зовнішнього та внутрішнього середовища.

Останні зміни українського законодавства зобов'язують імплементувати правила Європейської спільноти в галузі бухгалтерського обліку і звітності. Це змінює не тільки склад фінансової звітності, а й зобов'язує вітчизняні підприємства, які використовують МСФЗ розкривати фінансову та нефінансову інформацію, враховуючи основні ризики і невизначеності діяльності й перспективи розвитку підприємства. Отже, з одного боку, виникає відповідальність у забезпеченні інформаційних потреб стейкхолдерів з урахуванням додаткових критеріїв, а з іншого - є можливість отримати та використати інформацію про зміну зовнішнього і внутрішнього середовища з позиції взаємодії контрагентів і підприємства та з позиції самого підприємства. Це потребує розробки методичних і організаційних засад із застосуванням сучасних технологій обробки.

З метою підвищення рівня діагностування економічної безпеки підприємства на основі проведеного ранжування складових системи ЕБП запропоновано методичний підхід до оцінки її рівня. Він полягає у визначенні рівня кожного напрямку на основі сформованої низки показників та аналізу рівня економічної безпеки підприємства за напрямками (перспективами), який дає можливість урахувати зв'язки між кількісними і якісними показниками, стратегічним і тактичними рівнями управління, минулими і майбутніми результатами, а також між внутрішніми і зовнішніми аспектами діяльності підприємства.

Розв'язання цієї проблеми забезпечує збалансована система показників (The Balanced Scorecard, BSC). Збалансована система показників (ЗСП, Balanced Scorecard, BSC), розроблена професорами Гарвардського університету Робертом Капланом та Девідом Нортонем є найбільш ефективною та широко використовуваною в усьому світі комерційними, державними, промисловими та некомерційними компаніями концепцією реалізації стратегії компанії завдяки її декомпозиції на рівень операційного управління контролю на основі Ключових показників ефективності (Key Performance Indicators, KPI).

Дослідники стверджують, що діяльність компанії необхідно одночасно розглядати за чотирма основними напрямками (вимірюваннями – perspectives):

- фінансові результати (або фінанси);
- стосунки з клієнтами;
- внутрішні бізнес-процеси;
- персонал і здатність до розвитку.

Застосування такого підходу до практики управління провідних закордонних компаній показав, що Збалансована система показників - не тільки система, яка спрямована на підвищення операційної ефективності (покращення якості продукції, зменшення часу обробки замовлення, тривалості виробничого циклу, зниження вартості тощо), а й інструмент управління стратегією. Збалансована система показників - це система стратегічного управління організацією на підставі вимірювання та оцінки ефективності її діяльності за набором показників, підібраних таким чином, щоб врахувати всі суттєві (з погляду стратегії) аспекти діяльності підприємства (фінансові, маркетингові, виробничі й т. ін.) Вона трансформує місію і загальну стратегію суб'єкта господарювання у систему взаємопов'язаних показників.

Керівництву компанії необхідний інструментарій, який дозволив би наповнити процес ухвалення рішення адекватною й достатньою інформацією. Такими інструментами є ключові показники ефективності (КПЕ).

Під системою ключових показників ефективності (КПЕ) розуміється система фінансових і нефінансових показників, що впливають на кількісну або якісну зміну результатів стосовно стратегічної цілі (або очікуваного результату). Застосування напрямків (перспектив) Збалансованої системи показників дозволить підприємству визначити необхідну стратегію (зокрема і процесів із забезпечення економічної безпеки), збалансовано оцінити результати її виконання. Одержання інформації про відповідні показники всіх напрямків має забезпечити система бухгалтерського обліку підприємства.

Використання саме збалансованої системи показників, на нашу думку, дасть можливість серед сукупності моделей та підходів до оцінювання стану та рівня економічної безпеки сформулювати динамічну основу для оцінювання безпеки підприємств [189]. Дослідженню такого методичного підходу, в основу якого покладено методику оцінювання, що ґрунтується на принципах стратегічного управлінського обліку, системі збалансованих ключових показників присвячені праці таких вчених, як: Л. Гнилицька [34], А. Садеков та Т. Хлевицька [172], Л. Стригуль, О. Кириченко [183]. Дослідники, використовуючи принципи збалансованої системи показників, у різний спосіб інтерпретують своє бачення оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

Спираючись на посилання в економічній літературі [27, 28, 34, 46, 50, 76, 98, 119, 120, 154, 172, 179, 183, 204], вважаємо, що для обґрунтованого вибору системи економічних показників слід керуватися загальним баченням стратегії безперервного функціонування та розвитку підприємства в найближчій перспективі. В запропонованому підході оцінки

рівня економічної безпеки поєднуються елементи традиційних та альтернативних методик діагностики рівня економічної безпеки, а саме:

- 1) метод експертних оцінок для оцінки нефінансових показників;
- 2) застосування концепції збалансованої системи показників при розробці методики оцінювання;
- 3) застосування елементів методики протидії банкрутству;
- 4) визначення індикаторів економічної безпеки за кожним напрямком (перспективою) на підґрунті співвідношень значень індикаторів: фактичних та нормативних (прогнозних) часткових показників та визначення їх відповідності еталонним значенням за допомогою бальних оцінок;
- 5) для кожної зі складових рівнів економічної безпеки визначається їх значущість за допомогою експертних оцінок;
- 6) здійснюється остаточна оцінка рівня економічної безпеки шляхом розрахунку комплексного узагальненого інтегрованого показника.

Для оцінки рівня економічної безпеки суб'єкта господарювання використаємо системно-цільовий підхід до формування показників економічної безпеки та сформулюємо методику визначення рівня безпеки за таким алгоритмом.

І етап. Визначення інформаційної бази для діагностики рівня економічної безпеки (внутрішні бізнес-процеси, взаємовідносини з персоналом та контрагентами, визначення планових фінансових показників, які характеризують фінансовий стан та майбутній розвиток).

На першому етапі визначається інформаційна база для проведення дослідження. Система економічної безпеки індивідуальна на кожному підприємстві, тому вибір груп показників залежить від унікальної сукупності внутрішніх і зовнішніх факторів та бачення потенційних ризиків вірогідних втрат. Джерелами інформації повинні слугувати баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про використання

власного капіталу, звіт про працю, аналітичні дані корпоративної інформаційної системи тощо.

Враховавши причинно-наслідковий характер взаємозв'язку між цілями та показниками їх досягнення, слід дотримуватися таких вимог під час формування системи збалансованих показників:

- а) адекватність системи показників завданням дослідження;
- б) можливість чіткого визначення алгоритму розрахунку показників діяльності підприємства, що забезпечує тотожність розуміння економічної суті та тлумачення фахівцями-експертами;
- в) охоплення показниками найбільш важливих характеристик діяльності підприємства;
- г) наявність корпоративної інформаційної системи для визначення показників, проведення динамічного та порівняльного аналізу в межах одного підприємства (галузі, регіону) та точність методики розрахунку;
- д) оптимальна чисельність показників.

Умовний перелік показників (індикаторів економічної безпеки), що можуть бути використаними в даній методиці, інтерпретація їх змісту, нормативне значення надано в Додатку Г.

II етап. Вибір системи показників діяльності підприємства за кожним напрямом.

На другому етапі серед показників, які характеризують фінансово-економічну діяльність підприємства, визначаються ті, що стосуються його безпеки, та здійснюється їх обчислення. Рівень вагомості, який характеризує важливість окремого коефіцієнта в розрізі кожної перспективи для об'єктивної оцінки фінансового та нефінансового стану, може суттєво відрізнятися залежно від виду діяльності підприємства та інших його особливостей. Більше того, для одного й того самого підприємства у різні періоди вагомість (*a*) окремих коефіцієнтів може змінюватися. Для кожного підприємства на певний період рекомендується визначати рівень вагомості

окремих коефіцієнтів шляхом експертних оцінок фахівців, при цьому сумарне значення питомих ваг (Σa) коефіцієнтів дорівнює 1. Таким чином,

$$\Sigma a = 1, a = 1 \dots n, \quad (2.1)$$

де a - питома вага окремого коефіцієнта (індикатора) економічної безпеки,

n - кількість коефіцієнтів (індикаторів).

III етап. Обґрунтування еталонних (граничних значень) цих індикаторів відповідно до стратегії розвитку підприємства. Розробка бальної системи оцінок для обчислення показників економічної безпеки підприємства.

Обґрунтування еталонних індикаторів безпеки на кожному підприємстві розробляється відповідно до стратегії розвитку, виду економічної діяльності та інших факторів суб'єкта господарювання.

Необхідно зазначити, що для оцінки стану системи економічної безпеки ключову роль відіграють не тільки обрані для розрахунку показники, а й їхні граничні значення, вважаємо, що труднощі виникають з окремими показниками, які не мають загальноприйнятого значення. З метою встановлення граничних значень показників фахівці служби економічної безпеки аналізують їх значення протягом декількох періодів та визначають оптимальний варіант. Завданням системи економічної безпеки є не тільки реагування та попередження загроз, а й прогнозування значущих подій. Найвищий ступінь безпеки досягається за умови, що весь комплекс показників знаходиться в межах допустимого інтервалу своїх граничних значень, а граничні значення одного показника досягаються незалежно від інших.

Система бальних оцінок є найбільш популярною серед методик, які застосовують фахівці служби економічної безпеки вітчизняних підприємств. Автором пропонується приклад застосування даної методики за напрямком (перспективою) «Фінанси», який надано в таблиці 2.8.

За допомогою методики бальних оцінок підприємство розробляє шкалу оцінювання рівня економічної безпеки від 0 до 1 (максимальний, високий, достатній, критичний) шляхом визначення бальної оцінки за умови досягнення певного значення показника економічної безпеки таким чином:

- максимальний рівень (0,8 -1,0 балів), якщо фактично досягнутий показник перевищує еталонне значення;
- високий рівень (0,5-0,8 балів), якщо фактично досягнутий показник знаходяться в межах еталонного значення;
- достатній рівень (0,2-0,5 балів), якщо фактично досягнутий показник не суттєво відрізняється від еталонного значення;
- критичний рівень (0-0,2 балів), якщо фактичний показник істотно відрізняється від його еталонного значення.

Таблиця 2.8.

Розподіл показників напрямку (перспективи) «Фінанси» за зонами безпеки за допомогою методу бальних оцінок

Показник економічної безпеки (індикатор)	Еталонне значення	Рівні забезпечення безпеки (бали)				Бал узагальнюючого показника (Uf)
		Максимальний (0,8-1,0)	Високий (0,5-0,8)	Достатній (0,2-0,5)	Критичний (0-0,2)	
Рівень загальної платоспроможності підприємства (коефіцієнт покриття) (z)	2,5	> 2,5	2,0-2,5	2,0-1,5	<1,5	
Рівень абсолютної платоспроможності (коефіцієнт абсолютної платоспроможності) (p)	0.2	> 0,2	0,2-0,15	0,15-0,1	<0,1	

Продовження таблиці 2.8

Рівень виконання своїх зобов'язань, покритий за рахунок власних джерел (коефіцієнт автономії) (w)	2	> 2	2,0-1,5	1,5-1,0	$< 0,5$	
Рівень використання прибутку на розвиток (Коефіцієнт Бівера) (b)	0,45	$> 0,45$	0,45-0,4	0,3-0,4	$< 0,17$	
Рівень стабільності роботи підприємства (коефіцієнт рентабельності й активів) (r)	8	> 8	6-8	5-6	< 4	
Загальна сума балів (Σ)						
Максимально можлива сума балів ($\max \Sigma n$)						5
Узагальнюючий Показник напрямку ($\Sigma / \max \Sigma n$)						

Джерело: розроблено автором на підставі [27, 28, 34, 46, 50, 76, 98, 119, 120, 154, 172, 179, 183, 204].

IV етап. Співставлення фактичних і еталонних (порогових) значень показників та їх розподіл за зонами безпеки за допомогою методу бальних оцінок. Інтерпретація досягнутого рівня критерію оцінювання.

На четвертому етапі визначається відповідність фактичних показників їх еталонним значенням, узагальнюючий показник оцінювання економічної безпеки за окремим напрямком (U_f) з урахуванням відібраних на другому етапі окремих коефіцієнтів та їх вагомості (a). Для узагальнюючого показника кожного напрямку (перспективи) ми вважаємо доцільним використання запропонованого С. М. Ілляшенко показника [76, с. 156] - середньозваженого рівня окремих факторів. При цьому вважаємо доцільним використання вектора питомої ваги для нефінансових показників.

Узагальнюючий показник (U_f) за кожним із напрямків визначається як результат ділення суми значень окремого індикатора з врахуванням його питомої ваги (a), визначеної у балах (Π), що характеризує його відповідність граничному значенню на максимально можливу суму балів, яка залежить від кількості індикаторів (n) окремого напрямку за формулою:

$$U_f = \sum a \times \Pi : n, \quad (2.2)$$

де Π - значення окремого індикатора, визначеного у балах;

a - питома вага /'- того коефіцієнта;

$\sum n$ – максимально можлива сума балів (залежить від кількості індикаторів).

V етап. Визначення середнього бального значення за кожним напрямком (перспективою) економічної безпеки підприємства.

Якщо значення показника відповідає нормативному рівню в зоні нормальної безпеки, то йому можна поставити 3 бали, у зоні нестійкої безпеки - 2 бали, у зоні критичної безпеки - 1 бал і у кризовій зоні - 0 балів.

VI етап. Інтерпретація досягнутого рівня критерія оцінювання в розрізі прийнятних зон безпеки.

Величину бальної оцінки можна прийняти за центральне значення інтервалу. Тобто, якщо величина нестійкого рівня безпеки оцінювалася у 2 бали, то зону допустимого рівня безпеки можна прийняти в інтервалі (1,5 - 2,5), зону критичного рівня безпеки з центром 1 бал - в інтервалі (0,5 - 1,5), зону нормального рівня безпеки - в інтервалі (2,5,- + 00) і зону кризового рівня - в інтервалі (0,5- -00).

VII етап. Визначення комплексного показника безпеки.

Для визначення комплексного показника безпеки ($КПБ$) розраховують суму добутків узагальнюючих показників за кожним напрямком (перспективою) та питомої ваги напрямків (перспектив) економічної безпеки. Комплексний показник безпеки підприємства ($КПБ$) розраховується за формулою:

$$\text{КПБ} = \sum U_f \times n \times d, \quad (2.3)$$

де U_f - узагальнюючий показник (U_f) за кожним із напрямків економічної безпеки;

d - питома вага напрямків (перспектив) економічної безпеки, причому $\sum d = 1$;

n - кількість функціональних складових.

Присвоєння експертами бальної оцінки кожному напрямку відбувалося шляхом опитування керівників, менеджерів різних рівнів досліджуваних підприємств.

VIII етап. Завершальний етап - аналіз функціональних показників загального рівня безпеки підприємства. Ці показники аналізуються в динаміці за останні 3-4 роки і порівнюються з рівнем безпеки на підприємствах-конкурентах.

Якщо фактичні чи прогнозовані показники не виходять суттєво за межі еталонних (порогових) значень, то підприємство перебуває в зоні економічної безпеки. Якщо комплексний показник безпеки - у зоні критичного і кризового рівня безпеки, то це означає, що підприємство перебуває у небезпечній зоні. У цьому разі необхідно вживати заходи з виведення підприємства з небезпечної зони і компенсації негативних наслідків. Серед можливих варіантів рішень можуть бути, наприклад, продаж короткострокових фінансових вкладень, продаж інвестицій, продаж надлишкових виробничих запасів, скорочення штату працівників та інші заходи.

Для оцінки стану ЕБП серед досліджуваних підприємств було обрано одне з найпотужніших підприємств гірничо-промислового комплексу України з відкритим видобутком - ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ». Визначено основні внутрішні та зовнішні загрози, сформовано перелік показників та сформульовано методику оцінки рівня

безпеки. Основним джерелом інформації була відкрита інформація з сайту smida.gov.ua, фінансова та статистична звітність ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ», інформаційні довідники, економічна література тощо. Для проведення аналізу фінансово-господарської діяльності ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» за період 2011-2015 рр. та обчислення комплексного показника безпеки автором розраховано основні фінансово-економічні показники, які подано в Додатках Д, Ж, З, К.

ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» було засновано у 1965 році як державне підприємство. Акціонерним товариством воно стало у 1996 році, коли в Україні проводилася програма приватизації. Основною діяльністю ПАТ «ІНГЗК» є забезпечення народного господарства України та інших держав залізрудним концентратом, а також одержання прибутку від усіх видів виробничої, торгової, комерційної, фінансової та іншої діяльності, дозволеної законодавчими актами України, з метою задоволення соціальних і економічних інтересів акціонерів та трудового колективу.

У структурному плані комбінат являє собою об'єднання гірничо-транспортного і дробильно-збагачувального комплексів, блоку допоміжних цехів і управління. В інфраструктуру комбінату входить 17 структурних підрозділів (на правах цехів), у тому числі 6 основних:

- Кар'єр, виробничою потужністю за гірською масою 70 млн. тонн у рік. Здійснює розробку Інгuleцького родовища залізистих кварцитів
- Цех технологічного автотранспорту потужністю за обсягами перевезень понад 60 млн. тонн у рік. Здійснює перевезення гірничої маси.
- Залізничний цех, що здійснює відвантаження розкривних порід з горизонтів кар'єра і товарної продукції. Здійснює залізничні перевезення всередині кар'єру, перевезення розкривних порід і вивезення товарної продукції.

- Дробильна фабрика виробничою потужністю з переробкою понад 36 млн. тонн сирової руди на рік. Здійснює дроблення, подрібнення руди до потрібної крупності.

- Дві збагачувальні фабрики річною виробничою потужністю понад 14,5 млн. тонн концентрату в рік з масовою часткою заліза близько 64,8% і 67%. Забезпечують виробництво і відвантаження товарного концентрату споживачеві.

Допоміжний комплекс:

- Цех технічного водопостачання і шламового господарства. Здійснює транспортування, прийом і організоване складування хвостів переділу збагачувальних фабрик і забезпечення їх водою для процесу збагачення.

- Автотранспортний цех. Здійснює перевезення робітників і ТМЦ, забезпечує доставку питної і технічної води, харчування.

- Центральна комплексна лабораторія. Виконує роботи з контролю процесу збагачення, за станом навколишнього природного середовища, підтримки працездатності електротехнічного обладнання для виміру ваги, бере участь у проведенні контролю якості товарно-матеріальних цінностей.

- Відділ технічного контролю. Основним завданням є контроль якості виробленого і відвантаженого концентрату, видача сертифікатів якості на готову продукцію.

- Цех технологічної диспетчеризації. Забезпечує надійний та якісний телефонний і радіозв'язок.

- Цех мереж і підстанцій. Забезпечує безперебійне електропостачання споживачів комбінату електроенергією, здійснює проведення всіх видів ремонтів і оперативне обслуговування електроустаткування цеху, використання виробничих потужностей і достовірний облік одержаної і відпущеної електроенергії.

- Цех автоматизації технологічних процесів. Здійснює установку, обслуговування, профілактику і ремонт програмно-апаратних комплексів та блоків систем автоматизації технологічних процесів.
- Цех підготовки виробництва. Здійснює вивантаження, складування, складський облік і зберігання товарно-матеріальних цінностей, забезпечує підрозділи комбінату обладнанням, матеріалами, запасними частинами.
- Спеціалізована об'єктова аварійно-рятувальна служба. Здійснює цілодобове чергування і в разі аварійного виклику займається порятунком людей і безпосередньо ліквідацією аварії.
- Управління безпеки. Здійснює охорону власності та матеріальних цінностей комбінату, запобігання, своєчасне виявлення й усунення загроз персоналу, фінансовим і матеріальним ресурсам комбінату, проведення ревізій, перевірок, інвентаризацій, аналіз фінансово-господарської діяльності структурних підрозділів [79].

Основними видами продукції є залізорудний концентрат та залізорудні окатиші, питома вага яких у загальному обсязі виробництва складає більше 99%, незначну долю товарної продукції складають щебінь та промислові послуги. Починаючи з 2001 року, на комбінаті впроваджена система управління якістю продукції за ДСТУ ISO 9001-95, яка передбачає постійне вдосконалення всіх процесів, що забезпечують своєчасне визначення потреб споживача та, як наслідок, розробку всіх сторін технологічного забезпечення якості за версією ДСТУ ISO 9001-2015, зареєстрованого в державному реєстрі сертифікації УкрСЕПРО. В рамках стратегічного плану та інвестиційної програми, спрямованої на модернізацію та оновлення основного технологічного обладнання, було придбано у 2009-2014 роках бурові станки, екскаватори, великовантажні автомобілі БелАЗ вантажопідйомністю 130 тонн, бульдозери, колісні навантажувачі з місткістю ковша 10 куб. м., тяглові агрегати та думпкари для забезпечення вивезення планового обсягу розкривних порід з кар'єру.

Збільшення виробничої потужності ПАТ «ІНГЗК» можливе в результаті розробки та реалізації інвестиційного проекту «Будівництво об'єктів 2-ї черги хвостового господарства та оборотного водопостачання». Вже затверджено перший етап проекту «Оформлення земельного відводу». Реалізація проекту дозволить, окрім підтримки виробничих потужностей, забезпечити вільні ємності для накопичення відходів збагачення на період після вибуття з ємностей існуючих хвостосховищ. З ціллю актуалізації перспективного плану розвитку кар'єру та відвалів з урахуванням підтримки обсягів виробництва комбінату прийнято рішення про початок проектування інвестиційного проекту «Відпрацювання Інгuleцького родовища ПАТ «ІНГЗК» у межах ліцензійної площини». В результаті реалізації цілого комплексу інвестиційних проектів за умов скорочення попиту на залізорудну сировину на внутрішньому та зовнішньому ринках спеціалістами Інгuleцького ГЗК проведено значну роботу, направлену на підвищення змісту заліза у концентраті. У ході запровадження промислового експерименту на початку 2016 року застосовано оптимальну схему роботи гірничо-транспортного комплексу та збагачувального переділу підприємства. Встановлено режим роботи обладнання та впроваджено технології, які забезпечують одержання продукції високої якості. Виробничі потужності, якими володіє підприємство, дозволяють виготовляти продукцію з якісними характеристиками вище 68% (Fe) [10]. ПАТ «ІНГЗК» конкурує з українськими підприємствами ПАТ «Північний ГЗК» та російськими комбінатами ВАТ «Лебединський ГЗК», ВАТ «Михайлівський ГЗК», ВАТ «Стойленський ГЗК», ВАТ «Ковдорський ГЗК», ВАТ «Комбінат «КМАруда». Також конкурентами виступають виробники аглоруди, яка є заміником концентрату в агломераційному процесі: ПАТ «Південний ГЗК», ПАТ «ММК імені Ілліча», ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» (НКГЗК).

ПАТ «ІНГЗК» належить до гірничо-металургійного комплексу України, що посідає одне з найважливіших місць у структурі української

економіки та експорту продукції. В Україні найбільші запаси залізних руд сконцентровано в межах Криворізького залізорудного басейну, видобуток, в основному, ведеться економічно вигідним відкритим способом. Разом з тим, в умовах падіння цін на світовому ринку залізорудної сировини (ЗРС), нестабільності банківської та політичної системи, тенденції зниження темпів зростання попиту з боку Китаю (світового лідера у споживанні ЗРС), скорочення попиту з боку економік постіндустріальних країн та надлишкова пропозиція сировини на світовому ринку значно обмежують економічний потенціал підгалузі. Економічні показники залізорудних комбінатів гірничопромислового комплексу України за 2011-2013 рр., які наведені в таблиці 2.10 та на рисунку 2.6 наглядно ілюструють падіння потенціалу гірничорудної підгалузі.

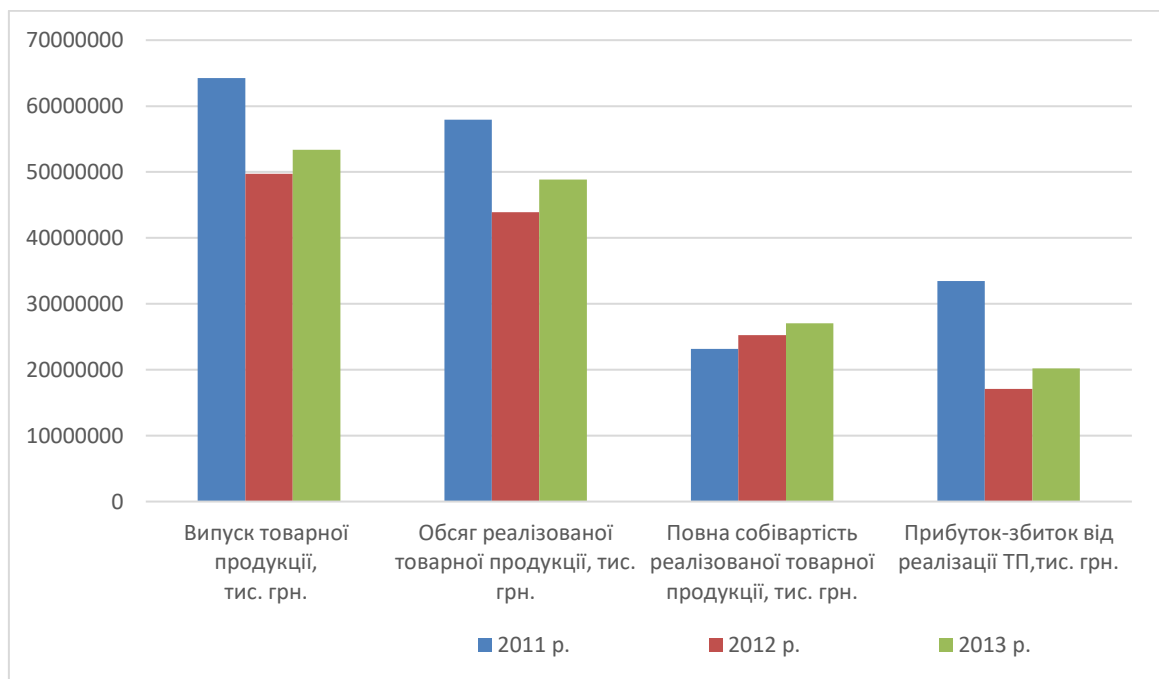

Рис. 2.6. Динаміка економічних показників залізорудних комбінатів гірничопромислового комплексу України за 2011-2013 рр.

Джерело: сформовано автором на підставі [48]

У порівнянні з 2011 р. (найбільш потужним) у 2013 р. випуск товарної продукції та обсяг реалізованої товарної продукції знизився на 17,0% та 15,7% відповідно, рентабельність реалізованої товарної продукції знизилася

на 43,8%, повна собівартість реалізованої товарної продукції виросла на 16,6%. Сировинна база гірничорудної підгалузі України за якісними показниками (відсотковий вміст Fe, шкідливі домішки, фізико-механічні властивості руди і вміщуючих порід) поступається низці зарубіжних підприємств. «У нас видобувається сировина з середнім показником вмісту заліза 35%. Є багатші руди на Криворізькому та Запорізькому ЗРК, на «Сухій балці» й «АрселорМіттал». Але є і бідніші – до 20% вмісту заліза – на Інгuleцькому і Центральному ГЗК. Середня собівартість виробництва концентрату – \$26 за тонну, окатишів – \$44. Сюди додаються ще витрати на транспортування і доставку продукції споживачам, і отримуємо – \$52 і \$70 відповідно» [95].

Враховуючи, що роботи з видобутку сирої руди проводяться на значних глибинах, при існуючих традиційних технологіях і устаткуванні, вони вимагають значних енергетичних і матеріальних витрат, для зниження яких необхідно проведення цілеспрямованої інноваційної політики. Нині більшість підприємств залізничної підгалузі України входять до складу потужних компаній і холдингів, найбільшими з яких є ТОВ «Метінвест Холдинг», Ferrexpo, ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», що дає можливість залучення значних інвестицій та інновацій для розвитку підгалузі в умовах жорсткої конкурентної боротьби за ринки збуту залізничної продукції [101, с. 244]. Погіршення ситуації в галузі пов'язане з ризиками як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а саме: підвищення цін на енергоносії, зростання залізничних тарифів, встановлення обмежень для металургійних підприємств з експорту продукції, коливання цін на ринку залізничної продукції. На внутрішньому ринку основний ризик - зниження рівня затребуваності виробленої підприємством продукції через зростання цін на електроенергію та енергоносії, зростання залізничних тарифів і цін на паливно-мастильні матеріали, які спричиняють збільшення собівартості продукції, зниження її конкурентоспроможності та зменшення прибутку ПАТ «ІНГЗК». На зовнішньому ринку основний ризик - введення мит на

вироблену підприємством продукцію, а також на продукцію основних вітчизняних контрагентів ПАТ «ІНГЗК», що зменшить обсяг експортованої продукції, збільшить митні витрати та спричинить зниження прибутку. Крім того, підприємства гірничорудної промисловості піддані ризику перевиробництва. Чорні метали були й залишаються основним конструктивним матеріалом у промисловості. Проте, існують прогнози зниження споживання чорних металів у найближче десятиріччя.

Фактором ризику виступає також значний знос основних засобів, потреба в модернізації виробництва. Гірничорудні підприємства належать до сфери з тривалим інвестиційним циклом, що потребує залучення значних інвестиційних ресурсів. Враховуючи значний знос основних виробничих фондів, нестача коштів може стати причиною зниження обсягів виробництва.

Крім того, існує потреба в значних ресурсах для підтримання гірничо-геологічних умов розробки родовищ. У теперішній час багато гірничодобувних підприємств потребує значних вкладень у розвиток кар'єрів та ускладнення гірничотехнічних умов видобутку з урахуванням вибуття потужностей. Зниження ступеня схильності до вищезазначених ризиків - складова частина комплексної програми розвитку ПАТ «ІНГЗК». Зростаюча конкуренція на ринках збуту висуває нові вимоги до підвищення якості продукції за умови зменшення ціни, вкрай необхідним на сьогодні є пошук шляхів зниження собівартості виробництва за рахунок впровадження нових технологій, економії паливно-енергетичних ресурсів, модернізації і поновлення обладнання, реконструкції діючих об'єктів. Тому пріоритетними у програмі технічного переозброєння і реконструкції комбінату є такі напрями:

- модернізація діючих потужностей;
- розроблення і впровадження новітніх ресурсозберігаючих та енергозберігаючих промислових технологій, утилізація відходів промислового виробництва та вилучення корисних копалин;

Таблиця 2.9.

Економічні показники залізорудних комбінатів гірничопромислового комплексу України за 2011-2013 рр.

Показники	2011р.	2012р.	2013р.	Абсолютне відхилення		Темпи приросту (+), Зниження (-), %	
				2011-2013	2012-2013	2011-2013	2012-2013
Випуск товарної продукції, тис. грн.	64255 763,5	49725 244,2	53359 310,3	-10 896 453,2	3 634 066,1	-17,0	+7,3
Обсяг реалізованої товарної продукції, тис. грн.	57 943 179	43 883 442	48 874 493	-9 068 686	4 991 051	-15,7	+11,4
Повна собівартість реалізованої товарної продукції, тис. грн.	23 178 523	25 259 330	27 023 994	3 845 471	1 764 664	+16,6	+6,7
Витрати на 1грн. реалізованої ТП, коп.	38,24	54,64	51,42	13,18	- 0,22	+34,5	-5,9
Прибуток/збиток від реалізації ТП, тис. грн.	33 460 533	17 069 194	20 221 740	-13 238 793	-3 152 546	-39,6	+18,5
Рентабельність реалізованої ТП, тис. грн.	127,45	65,84	71,59	-55,86	5,75	-43,8	+8,7
Фондовіддача грн./1грн. основних виробничих фондів	2,13	1,37	1,37	-0,76	-	-35,7	-
Інвестиції в основний капітал, млрд. грн.	6,5	6,27	4,98	-1,52	-1,29	-23,4	-20,6

Джерело: сформовано автором на підставі [48, с. 11]

- розроблення нових засобів ефективного використання енергетичного господарства;
- розроблення систем автоматичного управління технологічними процесами;
- створення систем ефективного управління якістю продукції.

Аналіз економічних показників господарської діяльності ПАТ «ІНГЗК» за період з 2011 р. по 2015 р. (Додаток 3, табл. 2.9, рис. 2.7) ілюструє значне падіння чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) протягом цих років, збільшення собівартості реалізованої продукції, що критично зменшило чистий прибуток підприємства.

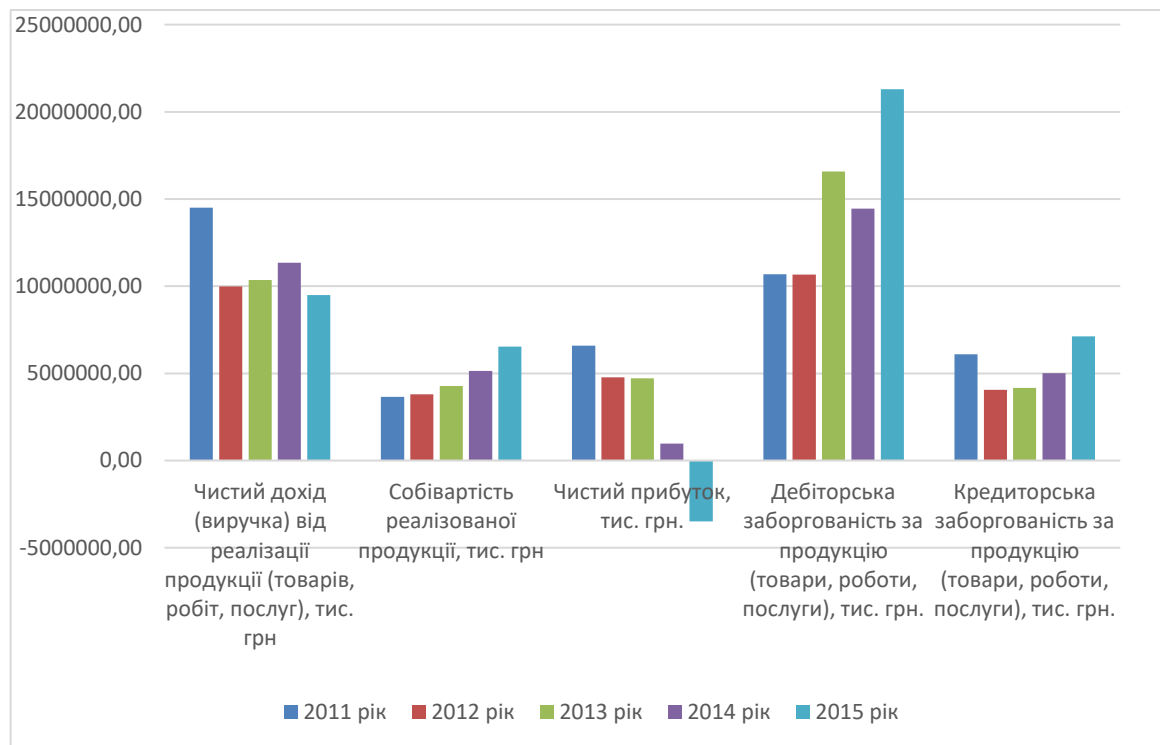

Рис. 2.7. Динаміка основних показників господарської діяльності ПАТ «ІНГЗК» за 2011-2015 рр.

Джерело: сформовано автором на підставі [48, 142]

Оскільки основними характеристиками сучасного стану українського залізрудного виробництва є погіршення гірничо-геологічних умов, виробка покладів на окремих ділянках родовищ, щорічне зниження рівня гірничих робіт, то всі ці фактори обумовлюють постійну потребу ПАТ «ІНГЗК»

у додаткових витратах на збільшення обсягів розкривних робіт, водовідливів, провітрювання, транспортування гірничої маси, забезпечення ефективної роботи очисних установок.

Так, чистий дохід у 2015 році в порівнянні з найбільш ефективним 2011 роком зменшився на 5 018,4 млн. грн., у порівнянні з 2014 роком – на 1851,6 млн. грн. Витрати на 1 грн. реалізованої продукції в 2015 році в порівнянні з 2011 роком зросли майже у 2,5 рази. Протягом 2014-2015 років комбінат має від'ємну рентабельність, збитки у порівнянні з 2011 роком становлять 10 083,3 млн. грн.

Враховуючи ситуацію в гірничодобувній галузі України та проаналізувавши показники фінансово-господарської діяльності ПАТ «ІНГЗК» за період з 2011 р. по 2015 р. (Додаток 3), а також систему організації бухгалтерського обліку комбінату, можемо визначити основні загрози зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства.

Беручи до уваги те, що система бухгалтерського обліку ПАТ «ІНГЗК» побудована у формі централізованої бухгалтерії, серед небажаних зовнішніх впливів на економічну безпеку ПАТ «ІНГЗК, на нашу думку, особливої уваги потребує проблема інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової щодо забезпечення обліковою інформацією для прийняття управлінських рішень та належного рівня захисту майна підприємства від прояву негативних чинників з боку різних користувачів.

Оскільки інформаційні технології в управлінні сучасним підприємством відіграють одну з найголовніших ролей, а обліковий процес відбувається з застосуванням засобів телекомунікаційного зв'язку, то дані бухгалтерського обліку, пов'язані з господарською діяльністю підприємства, в частині виробничої та технологічної інформації, управлінської та фінансової повинні бути під надійним захистом. З огляду на те, що до предмету комерційної таємниці підприємства належать документи про комерційні перего-

вори підприємства і методи ціноутворення, документи, пов'язані з маркетинговими дослідженнями ринку, відомості про організацію праці та підбір працівників, інформація про умови збереження документів, тобто відомості, що мають комерційну цінність, керівництво підприємства самостійно визначає перелік відомостей, що належать до комерційної таємниці [45].

Враховуючи вищезазначене, до зовнішніх загроз ПАТ «ІНГЗК», на нашу думку, слід віднести загрози в системі бухгалтерського обліку:

- витік конфіденційної інформації з носіїв інформації та обумовлених каналів комунікаційного зв'язку;
- несанкціонований доступ до конфіденційної інформації, що становить комерційну таємницю;
- недосконалість системи організації збереження та захисту облікової інформації.

Таким чином, на нашу думку, основні загрози зовнішнього та внутрішнього середовища ПАТ «ІНГЗК» є такими (табл. 2.10):

Таблиця 2.10.

**Основні загрози зовнішнього та внутрішнього середовища
ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ»**

Загрози зовнішнього середовища ПАТ «ІНГЗК»	Загрози внутрішнього середовища ПАТ «ІНГЗК»
Підвищення цін на енергоносії	Зриви і невчасність поставок, порушення договірних умов
Зростання залізничних тарифів	Значний знос основних засобів
Встановлення обмежень для металургійних підприємств з експорту продукції	Тривалий інвестиційний цикл, що потребує залучення значних інвестиційних ресурсів
Коливання цін на ринку залізничної продукції	Потреба значних ресурсів для підтримання гірничо-геологічних умов розробки родовищ
Зростання цін на паливно-мастильні матеріали	Потреба значних вкладень у розвиток кар'єрів та ускладнення гірничотехнічних умов видобутку з урахуванням вибуття потужностей
Підвищення рентної плати, мита	Зростання собівартості виробництва

Витік конфіденційної інформації з носіїв інформації та обумовлених каналів комунікаційного зв'язку	
Несанкціонований доступ до конфіденційної інформації, що становить комерційну таємницю	
Недосконалість системи організації збереження та захисту облікової інформації	

Джерело: розробка автора

На основі розглянутого системно-цільового підходу до формування показників економічної безпеки та сформульованої методики оцінки рівня безпеки за вищезазначеним алгоритмом визначимо рівень економічної безпеки ПАТ «ІНГЗК».

У розрахунках за еталонне значення було прийнято показники 2011 року, з огляду на те, що після кризового 2009 року, коли спостерігався значний спад виробництва і за залізрудними підприємствами з підземним видобутком і з відкритим видобутком, найбільш позитивними є фінансово-економічні показники 2011 року [48, с. 164]. Виходячи з принципу співставності даних, було визначено рівень економічної безпеки ПАТ «ІНГЗК» за 2012-2013 роки.

Надаючи особливе значення інвестиційним вкладенням у складовій внутрішніх бізнес-процесів, при визначенні значущості перспектив (напрямків) економічної безпеки підприємства на підставі експертної оцінки було встановлено питому вагу:

- фінанси – 25%;
- кадрова складова – 20%;
- складова внутрішніх бізнес процесів – 30%;
- маркетингова складова - 25%.

За кожним з вищезазначених напрямків ми обрали показники економічної безпеки (індикатори) та розраховували узагальнюючий показник за допомогою методу бальних оцінок.

Для розрахунку узагальнюючого показника напрямку (перспективи) «Фінанси» було обрано п'ять показників фінансово-господарської діяльності ПАТ «ІНГЗК» за 2012 рік та визначено фактичні та еталонні значення показників (Додаток Л).

Рівень загальної платоспроможності підприємства (коефіцієнт покриття) (z) становить 1,616, беручи до уваги еталонне значення 2,5. Рівень забезпечення безпеки становить 0,3 бали.

Рівень абсолютної платоспроможності (коефіцієнт абсолютної платоспроможності (p) становить 0,0053, беручи до уваги еталонне значення 0,2. Рівень забезпечення безпеки становить 0,0 балів.

Коефіцієнт автономії (w) становить 0,547 при еталонному значенні 2. Рівень забезпечення безпеки становить 0,2 бали.

Рівень використання прибутку на розвиток (коефіцієнт Бівера) (b) становить 0,49 при еталонному значенні 0,45. Рівень забезпечення безпеки становить 1,0 бал.

Коефіцієнт рентабельності й активів (r) становить 21,64, беручи до уваги еталонне значення 8. Рівень забезпечення безпеки становить 1,0 бал.

Визначено загальну суму балів (Σ), яка дорівнює 2,5 бали. Узагальнюючий показник напрямку (U_f) розрахований як відношення ($\Sigma / \max \Sigma n$) фактичної суми балів до максимально можливої суми балів ($\max \Sigma n$) ($\Sigma / \max \Sigma n$) становить 0,5 балів.

$$U_f = \Sigma / \max \Sigma n, \quad (2.4)$$

де U_f - узагальнюючий показник напрямку;

Σ - сума балів;

$\max \Sigma n$ - максимально можлива сума балів.

Таким чином, узагальнюючий показник напрямку «Фінанси» становить:

$$0,5 = 2,5/5 \text{ (балів)}.$$

У такий спосіб було визначено узагальнюючі показники інших перспектив (напрямків) (U_f), а саме:

- узагальнюючий показник напрямку (перспективи) «Кадрова складова» становить 0,66 балів;
- узагальнюючий показник напрямку(перспективи) «Складова внутрішніх бізнес-процесів» становить 0,62 балів;
- узагальнюючий показник напрямку (перспективи) «Маркетингова складова» становить 0,6 балів (Додаток Л):

Комплексний показник безпеки підприємства (КПБ) розраховується за формулою:

$$\text{КПБ} = \sum U_f \times d, \quad (2.5)$$

де U_f - узагальнюючий показник (U_f) за кожним із напрямків економічної безпеки;

d - питома вага напрямків (перспектив) економічної безпеки, причому $\sum d = 1$;

n - кількість функціональних складових.

$$\text{КПБ} = (0,5 \times 25\% + 0,66 \times 20\% + 0,62 \times 30\% + 0,6 \times 25\%) = 0,593$$

Таким чином, комплексний показник безпеки ПАТ «Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат» за 2012 р. знаходиться на достатньому рівні.

Розрахунки з визначення комплексного показника безпеки ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» в аналогічному порядку були проведені за 2013 рік (Додаток М).

$$\text{КПБ} = (0,66 \times 25\% + 0,76 \times 20\% + 0,42 \times 30\% + 0,5 \times 25\%) = 0,568$$

Комплексний показник безпеки ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» за 2013 р. знаходиться на достатньому рівні.

Як видно з проведених (Додаток Д, Додаток М) та наданих у таблиці 2.11 розрахунків, комплексний показник безпеки ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» за 2012 р. становить 0,593, за

2013 р. - 0,568. Графічне відображення рівня економічної безпеки ПАТ «ІНГЗК» за 2011-2013 роки подано на рис. 2.8.

Таблиця 2.11.

Комплексний показник безпеки ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» за 2012-2013 роки
(бали)

	Комплексний показник безпеки	Узагальнюючий показник напрямку «Фінанси»	Узагальнюючий показник напрямку «Кадрова складова»	Узагальнюючий показник напрямку «Складова внутрішніх бізнес-процесів»	Узагальнюючий показник напрямку «Маркетингова складова»
2013 рік	0,568	0,66	0,76	0,42	0,5
2012 рік	0,593	0,5	0,66	0,62	0,6

$$\text{КПБ} = (0,5 \times 25\% + 0,66 \times 20\% + 0,62 \times 30\% + 0,6 \times 25\%) = 0,593$$

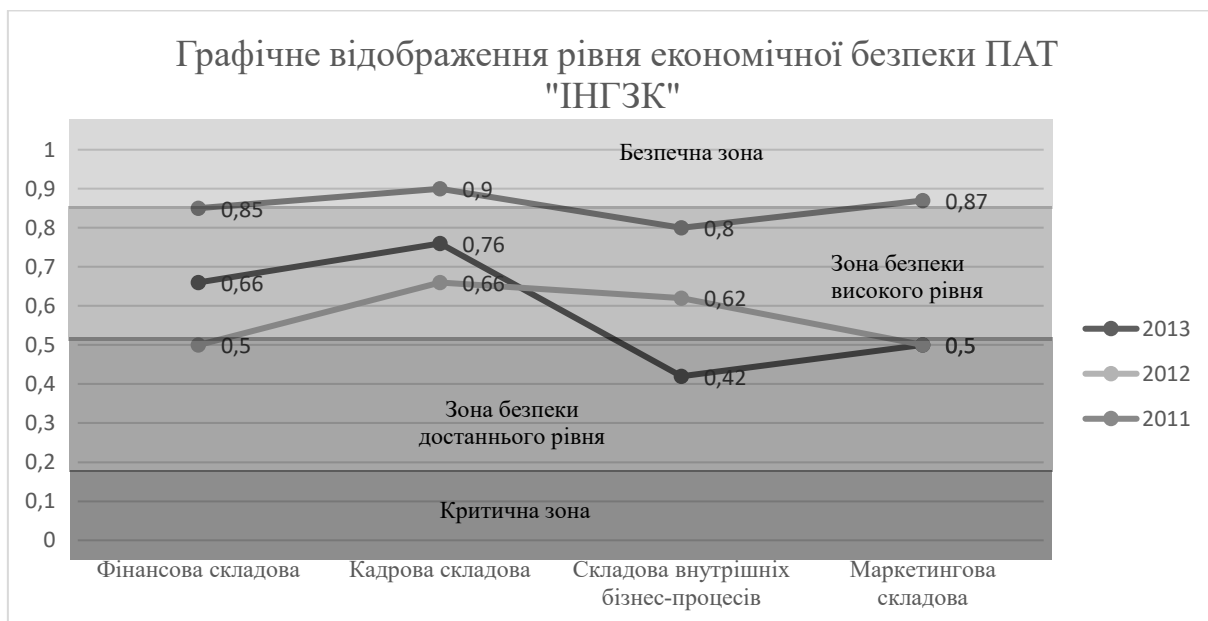

Рис. 2.8. Графічне відображення рівня економічної безпеки ПАТ «ІНГЗК» за 2011-2013 рр.

Джерело: розробка автора

Значення обох показників відповідають достатньому рівню економічної безпеки підприємства, але спостерігається тенденція спаду рівня економічної безпеки у 2013 році.

Порівнюючи розрахунки комплексного показника безпеки ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» за 2012 р. та 2013 р. визначено, що суттєвого зменшення зазнала «Складова внутрішніх бізнес-процесів». Узагальнюючий показник напрямку зменшився з 0,62 у 2012 році до 0,42 у 2013 році, при цьому зменшення відбулося за рахунок показника «Надходження інвестицій (освоєння капітальних вкладень)» з 0,6 у 2012 році до 0,3 у 2013 році.

Аналіз стану виробничої, економічної діяльності підприємства підтверджує, що загальна сума інвестицій в основний капітал ПАТ «ІНГЗК» у 2012 році становить 814365 тис. грн., у 2013 році – 792984 тис.грн. [48, с. 247]. У порівнянні з 2011 р. загальна сума інвестицій знизилась на 194804 тис.грн. та 216685 тис.грн. у 2012 р. та 2013 р. відповідно.

Стан інноваційної діяльності в Україні більшість експертів-науковців визначають як кризовий. Так, останні статистичні дані свідчать про поступове зниження інноваційної активності підприємств у галузі промисловості, яка займає одне з головних місць у національній економіці [159, 166, 218].

Така тенденція зниження прослідковується в гірничорудній галузі загалом. Результати проведеного аналізу дали змогу дійти висновку, що пікового значення інвестицій в основний капітал виробники залізорудної продукції досягли в 2011 році, коли сума інвестицій становила 7,55 млрд. грн., у 2012 р. цей показник становив 6,27 млрд. грн., у 2013 р - 4,98 млрд. грн. Дане падіння обсягів інвестицій в основний капітал у залізорудних підприємств за 2011-2013 рр. є логічним наслідком зниження цін на залізорудну продукцію, відбиваючи загальну тенденцію кон'юнктури цін на залізорудну сировину на світовому ринку [48, с. 247].

Таким чином, зниження комплексного показника безпеки ПАТ «Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат» з 0,593 у 2012 р. до 0,568 у 2013 р. відбулося за рахунок зниження цін на залізорудну продукцію на світовому ринку, падіння обсягів інвестицій в основний капітал.

Запропонований підхід до оцінювання стану системи економічної безпеки в автоматизованому режимі за кожним окремим напрямком сприяє забезпеченню зниження поточних витрат, перспективному розвитку підприємства та прогнозуванню значущих подій у діяльності підприємства. Це, в свою чергу, уможливить вжити заходів, спрямованих на оптимізацію процесів виробництва та реалізації продукції [184]. Комплекс фінансових та нефінансових показників охоплює ті показники, які мають суттєвий вплив на діяльність підприємства. Прорахунок прогнозних параметрів виникнення кризових ситуацій визначає можливість здійснення діяльності підприємства за межами порогових значень. Тобто, визначити кризовий мінімум, який може виникнути на підприємстві із загрозою припинення діяльності. При цьому важливо визначити кількість показників за межами порогових значень, вплив яких може призвести до припинення діяльності. З урахуванням таких розрахунків менеджмент підприємства запроваджує комплекс заходів з попередження загроз або виведення підприємства з кризового стану [188].

Застосування запропонованого підходу, на відміну від інших, уможливило врахувати вплив фінансових та нефінансових показників, внутрішні і зовнішні аспекти діяльності підприємства, визначити рівень кожного напрямку та комплексного показника на основі всіх напрямків і з'ясувати, що на рівень економічної безпеки ПАТ «ІНГЗК» має значний вплив показник «Надходження інвестицій (освоєння капітальних вкладень)». Здійснені розрахунки певною мірою можуть бути використані при розкритті фінансової та нефінансової інформації у фінансовій звітності для достовірного і повного відображення стану активів і зобов'язань та перспективного розвитку підприємства, що не тільки підвищить об'єктивність оцінки ЕБП, але й позитивно вплине на якість інформації звіту про управління та таксономії фінансової звітності. Даний підхід не привносить значних додаткових витрат для забезпечення системи

економічної безпеки, оскільки використовуються інформаційні джерела корпоративної інформаційної системи.

Отже, проведені розрахунки дають підставу зробити висновок, що об'єктивне визначення рівня ЕБП є результатом ефективного впровадження інформаційно-аналітичного забезпечення саме фінансової складової системи ЕБП, що сприяє здійсненню об'єктивної оцінки рівня економічної безпеки підприємства загалом.

Висновки до розділу 2

1. У роботі доведено, що облікова інформація, відображуючи господарські операції підприємства, стосується як зовнішніх, так і внутрішніх факторів впливу на економічну безпеку підприємства та створює інформаційні умови для здійснення основних функцій управління в системі економічної безпеки. Тому своєчасне виявлення і попередження загроз у системі обліку, оцінка їх можливих наслідків, обрання найбільш ефективних методів їх мінімізації є запорукою ефективної діяльності підприємства.

2. У процесі дослідження на прикладі представників мікропідприємництва, малого підприємництва та великого підприємництва Дніпропетровської області, діяльність яких пов'язана з гірничо-промисловим комплексом, було визначено чинники впливу на систему обліку та стан економічної безпеки досліджуваних підприємств. Аналіз системи обліку та структури системи економічної безпеки їх дозволив доповнити класифікацію загроз на рівні організації облікового процесу, а саме, аутсорсингу бухгалтерського обліку.

3. У ході дослідження обґрунтовано, що елементом, який об'єднує методологічне, організаційне, технологічне забезпечення бухгалтерського обліку в єдину інформаційно-аналітичну систему, є облікова політика підприємства. Розкрито системний підхід до її побудови.

4. Надано практичні рекомендації для мінімізації інформаційних ризиків у системі ЕБП, впливу деструктивних чинників і загроз на ЕБП та технології оцінки її рівня. Запропоновано заходи щодо дотримання методологічних та методичних положень на рівні складання фінансової звітності з залученням фахівців служби економічної безпеки, що одночасно сприяє якості узагальнення облікової інформації системи бухгалтерського обліку та оптимізації рівня ЕБП.

5. Запропоновано підхід до оцінки загроз економічній безпеці, який поєднує елементи традиційних та альтернативних методик діагностики в розрізі таких базових функціональних складових системи ЕБП, як: фінансова, бізнес-процесів, кадрова, інтерфейсна. Представлено розрахунок комплексного показника безпеки ПАТ «ІНГЗК». Застосування такого підходу дало можливість об'єктивно оцінити кожний окремий напрямок та визначити комплексний показник безпеки, враховуючи узгодженість внутрішніх і зовнішніх факторів впливу, зв'язок фінансових та нефінансових показників, історичний та перспективний аспекти діяльності підприємства, використовуючи способи та методи бухгалтерського обліку, аудиту й альтернативні процедури забезпечення безпеки.

РОЗДІЛ III

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-
АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ
СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ
ГІРНИЧО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

**3.1. Модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення
фінансової складової системи економічної безпеки підприємств
гірничо-промислового комплексу**

Соціальні та економічні процеси в сучасному суспільстві зорієнтовані на всебічне запровадження інформаційно-комунікаційних технологій як у національному, так і в міжнародному масштабах. У рамках формування й реалізації механізмів управління процесом зміцнення економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності, забезпечення їх економічної безпеки слід розглядати як вид управлінської діяльності щодо формування, розвитку та реалізації конкурентних переваг і забезпечення життєздатності підприємств як суб'єктів економічної конкуренції. Отже, інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової системи ЕБП у прийнятті управлінських рішень не може не відчувати певних перетворень. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств та організаційно-економічний механізм управління процесом її зміцнення мають відбуватися одночасно: завдання першого полягає в підтримці оптимального рівня економічної безпеки підприємств, завданням другого є забезпечення її необхідного рівня задля досягнення своїх тактичних і стратегічних цілей.

На жаль, слід зазначити, що в процесі забезпечення зміцнення економічної безпеки підприємств дослідниками часто нівелюється питання організації бухгалтерського обліку, що є неправильною дією, оскільки саме

облік складає основне та майже єдине джерело інформації для суб'єктів підприємницької діяльності. При цьому аналітична складова управління процесом зміцнення економічної безпеки, як правило, зводиться до визначення певного переліку окремих чи інтегральних показників, розрахувати які можна лише у разі адаптування й розширення відповідної бухгалтерської звітності [115].

Аналіз праць науковців обґрунтовано доводить, що для забезпечення інформатизованого економічного середовища традиційна система бухгалтерського обліку повинна реформуватися.

Представники провідної наукової спільноти, усвідомлюючи важливість та цінність перетворень сучасного економічного світу, розширили підходи до вирішення теоретико-методологічних питань бухгалтерського обліку, пов'язаних з істотними змінами техніко-технологічних процесів провадження інформаційної діяльності із забезпечення управління. У цьому зв'язку вельми актуальним є становлення і розвиток динамічної концепції бухгалтерського обліку, що пояснює зміст сучасних облікових парадигм, сформованих на тлі еволюції суспільно-економічної формації світу і трансформації наукової думки [19, 31, 34, 40, 103, 115, 133, 170].

На думку Ч. Р. Лемана, бухгалтерський облік не є гравцем, що нічого не значить, і не є простим засобом надання фактів, однак дозволяє зрозуміти природу соціальних конфліктів, і встановити, в чому полягає соціальна роль бухгалтерського обліку [225]. Управлінські рішення щодо вдосконалення системи менеджменту є найрезультативнішими, якщо вони реалізуються не як разовий акт, а в межах певної стратегії інноваційного розвитку.

В останній час все більшу актуальність здобувають саме управлінські інновації, які стають необхідними для удосконалення ведення бізнесу в нових складних умовах. Інноваційна стратегія як ефективний засіб управління розвитком підприємства та забезпечення його економічної

безпеки не тільки дає змогу підприємству враховувати зміни в оточуючому середовищі, а й сприяє генеруванню змін (техніко-технологічного та організаційно-управлінського характеру) в середині підприємства та забезпечує управління цими змінами з метою підвищення рівня кінцевих результатів діяльності підприємства [8, 38, 44, 51, 52, 90, 97, 101, 104, 116, 117, 129, 182, 206, 219, 227].

Як зазначає Л. Прокопишин, управлінські інновації розкривають нові форми та методи планування, організування, регламентування праці та виробництва, а також у сферах ціноутворення, мотивації і оцінки результатів діяльності. Підставою для впровадження управлінських інновацій є зміна завдань, які розв'язує підприємство, що викликано об'єктивними причинами, які відбуваються в зовнішньому середовищі [158, с. 629].

Главою 13 Угоди про асоціацію з ЄС передбачено поступове зближення бухгалтерського обліку і звітності до міжнародних стандартів та інтеграція із законодавством Євросоюзу, що є черговим кроком до створення сприятливого бізнес-клімату в Україні, оскільки наблизить діяльність українських підприємств до світових стандартів у сфері ведення бухгалтерського обліку і формування фінансової звітності. Підприємства, які використовують міжнародні стандарти фінансової звітності, зобов'язані забезпечити ведення бухгалтерського обліку відповідно до облікової політики за міжнародними стандартами, надавати таксономію фінансової звітності, тобто розкривати певний склад статей і показників фінансової звітності та її елементів щодо стану і перспектив розвитку підприємства. Звіт про управління зобов'язує підприємства надавати фінансову та нефінансову інформацію, враховуючи основні ризики і невизначеності діяльності й перспективи розвитку.

Це визначає необхідність формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової з урахуванням як фінансової, так нефінансової інформації, враховуючи основні ризики і невизначеності

діяльності за участю всіх структурних підрозділів для вибору альтернативних методів, процедур, для достовірного і повного відображення стану активів і зобов'язань, а також перспективного розвитку підприємства. Тобто, виникає необхідність побудови моделі системи інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової, що визначає структуру, властивості її елементів і причинно-наслідкові зв'язки, властиві системі та суттєві для досягнення мети, яка уможливить ефективно управляти процесом інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової шляхом виявлення, оцінювання, контролю потенційних подій або ситуацій для одержання підприємством розумних гарантій стосовно досягнення поставлених ним цілей (рис. 3.1).

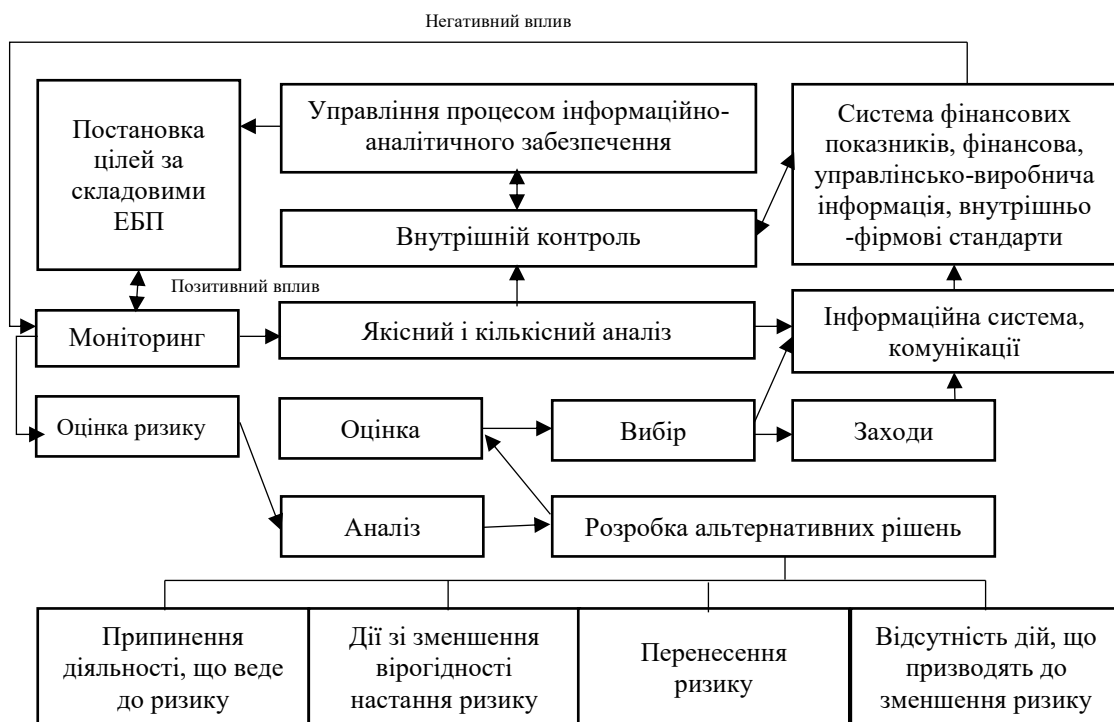

Рис. 3.1. Модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової підприємства

Джерело: сформовано автором у відповідності до стандартів управління ризиками

У зв'язку з цим доведено необхідність застосування комплексного підходу до процесу формування, який базується на поєднанні дій різних

складових управління, враховуючи єдність цілей, завдань, змісту, методів та форм впливу і взаємодії.

Комплексність і системність є складовими процесу формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової.

Комплексний підхід охоплює конкретні завдання з метою забезпечення інформацією зацікавлених сторін у процесі управління, враховуючи постійний вплив зовнішніх та внутрішніх факторів.

Сутність системного підходу, враховуючи цілісність системи, ієрархічність її побудови, структурування елементів реалізується шляхом визначення способів, прийомів, методів для адекватного відображення господарських операцій у системі обліку, забезпеченні раціонального технологічного режиму з метою створення передумов для ефективного інформаційного забезпечення при конструюванні та втіленні конкретного завдання в процес управління підприємством. Для того, щоб процес формування був комплексним, його необхідно побудувати, організувати на принципах системності з позиції її впливу на забезпечення обліковою інформацією процес управління та складання фінансової звітності.

Використання комплексного підходу до формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової уможливлює перехід від організації окремих елементів до організації цілісного комплексу, який передбачає налагодження взаємозв'язків між окремими підсистемами і комплексами завдань.

Комплексний підхід до формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки має реалізовуватися у вирішенні таких завдань:

- Визначення ролі і місця бухгалтерського обліку в системі управління підприємством.
- Класифікації типів завдань інформаційної системи обліку, контролю та аналізу.

- Виокремлення ієрархічних рівнів, які вирішуються в інформаційній системі обліку, а також з'ясування характеру зв'язків між елементами, завданнями.
- Установлення умов і меж чинності інформаційної системи обліку.
- Контроль і аналіз.
- Побудова моделі автоматизованої обробки облікової інформації.
- Створення інформаційної мови бухгалтера, яка дасть змогу користувачеві працювати в діалоговому режимі.
- Комплексний перегляд теоретичних і методологічних основ бухгалтерського обліку.
- Системне вирішення завдань обліку, контролю та аналізу.
- Використання засобів моделювання облікового, контрольного та аналітичного процесів.
- Організація автоматизованої системи дослідження, прогнозування господарсько-фінансової діяльності підприємства.
- Розробка сучасних засобів спілкування в діалоговому режимі з інформаційною системою обліку, контролю та аналізу.
- Створення на основі комплексного підходу автоматизованої системи прийняття управлінського рішення [177].
- Створення системи заходів щодо нейтралізації загроз, які виникають у системі бухгалтерського обліку.

На думку П. Житного, «предмет облікової політики - це визначення облікових рішень стосовно шляхів розвитку виробничої системи, первинного, поточного і підсумкового обліку діяльності підприємства, складання та подання фінансової звітності» [60, с. 353]. Створення системи економічної безпеки потребує витрат корпоративних ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності та має обмеження з огляду на певний бюджет коштів. Тому використання комплексного підходу в системі управління підприємством

дасть можливість органічно вплести дієву систему економічної безпеки в загальну систему функціонування підприємства [6, 26, 42, 169, 220, 223, 224]. Виходячи з того, що облік є складовою інформаційного забезпечення управління, тобто одним із способів досягнення поставлених цілей перед керованою системою та використання під час планування, прогнозування, організації, регулювання, мотивації, контролю, аналізу, оцінювання та прийняття рішення, можна стверджувати, що за допомогою облікової політики можна безпосередньо впливати на процес управління підприємством [175, с. 8].

Комплексність і системність застосування інструменту облікової політики передбачає здійснення процесу у відповідності до концептуальної основи. Такою в роботі визначено спосіб ведення бухгалтерського обліку згідно з умовами його господарської діяльності, а саме: вибір одного з альтернативних варіантів обліку, регламентованих законами та національними або міжнародними стандартами бухгалтерського обліку; самостійне обрання підприємством способу ведення окремих облікових операцій за відсутності їх регламентації на законодавчому рівні, розкриття інформації щодо основних припущень, які стосуються майбутнього та інших джерел оцінок невизначеності на дату балансу, з урахуванням загальних положень законодавчих та нормативних документів.

Поняття «концепція» (від лат. conceptio – розуміння, система) являє собою певний спосіб розуміння та трактування будь-якого явища. Ведучи мову про облікову політику як комплексну концепцію, яка відображає систему регулювання бухгалтерського обліку, слід зазначити, що вона має бути інструментом інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств, який забезпечує оптимальну побудову всіх облікових підсистем, що спрямовані на формування як фінансової, так і податкової, і управлінської інформації [197]. Це обґрунтовується тим, що концепція формування облікової політики містить підходи до відо-

браження всіх фактів господарського життя, які враховують вимоги внутрішніх і зовнішніх користувачів щодо економічних ресурсів і зобов'язань підприємства, результатів діяльності достовірною, доречною, корисною інформацією для прийняття управлінських рішень; використовується для прогнозування майбутніх грошових потоків підприємства; передбачають надання фінансової і нефінансової інформації, спрямовані на достовірне надання інформації у звітності.

У забезпеченні інформаційних потреб фінансової складової системи економічної безпеки підприємства методологічний рівень процесу формування інформаційно-аналітичного забезпечення дозволить: 1) ідентифікувати інформацію, необхідну зовнішнім і внутрішнім користувачам; 2) здійснити аналіз діяльності та оцінити можливі ризики застосування певних способів, оцінок, суджень; та 3) оцінити відображення їх впливу у фінансовій звітності. Організаційний рівень формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП реалізує практичне виконання методологічного базису шляхом визначення засобів (технічних, технологічних, фінансових), виконавців, строків, комплексу заходів щодо виявлення та нейтралізації впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Визначення доцільності, раціональності, ефективності здійснення витрат або придбання активів та повноти їх відображення в обліку досягається за допомогою елементів метода бухгалтерського обліку (інвентаризація, документування, оцінка, калькулювання, баланс, звітність).

На кожному етапі процесу управління системою економічної безпеки обліково-економічна інформація не тільки відіграє вагому роль у визначенні загроз та своєчасному реагуванні для їх нейтралізації, а й безпосередньо впливає на прийняття управлінських рішень.

У процесі господарської діяльності на прийняття будь-яких економічних рішень впливають показники фінансової звітності. Узагальнений пере-

лік економічних рішень, що приймаються на основі використання фінансової звітності, сформованої на підставі обраної облікової політики, наведено у таблиці 3.1.

Так, у разі прийняття рішення інвесторами або власниками про придбання, продаж інструментів власного капіталу або визначення суми дивідендів інформація, яка надається у фінансовій звітності, вплине на рішення користувачів.

Таблиця 3.1.

Аналіз інформаційних потреб стейкхолдерів в прийнятті рішень на підставі показників фінансової звітності

Рішення, що приймаються	Суб'єкти, що приймають рішення	Інформаційні потреби суб'єктів при прийнятті рішень	Звітність, що забезпечує користувачів інформацією для прийняття рішень
Придбання, продаж, володіння цінними паперами Участь у капіталі підприємства Оцінка якості управління Визначення суми дивідендів	Інвестори, власники	Інформація щодо стану та можливих змін розміру корпоративних прав	Баланс (Звіт про фінансовий стан) Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) Звіт про управління
Поточне керівництво підприємством та планування	Керівництво підприємства	Визначення теперішнього фінансового стану підприємства Формування стратегії подальшого функціонування	Баланс (Звіт про фінансовий стан) Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) Управлінська звітність
Рішення щодо початку, продовження, припинення подальшої співпраці	Покупці, замовники	Оцінка здатності підприємства вчасно виконувати договірні зобов'язання	Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) Управлінська звітність Оперативна звітність
Рішення щодо надання кредитів Рішення щодо початку, продовження, припинення подальшої співпраці	Банки, постачальники, інші кредитори	Забезпечення зобов'язань Оцінка здатності підприємства вчасно погашати свої борги	Баланс (Звіт про фінансовий стан) Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)

Продовження таблиці 3.1

Прийняття рішень про подальше працевлаштування на даному підприємстві чи зміну місця роботи	Працівники	Оцінка здатності підприємства вчасно погашати заборгованість з оплати праці	Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
Рішення про проведення додаткових перевірок	Податкові органи та органи соціального страхування	Оцінка здатності підприємства вчасно виконувати покладені на нього зобов'язання	Баланс (Звіт про фінансовий стан) Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) Податкова звітність
Рішення щодо підтримки конкретної галузі економіки	Органи статистики	Вихідна інформація для формування макропоказників	Баланс (Звіт про фінансовий стан) Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
Рішення про продовження (припинення) діяльності підприємства у зв'язку із впливом на навколишнє середовище	Громадськість	Інформація щодо стану охорони навколишнього середовища	Баланс (Звіт про фінансовий стан) Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)

Джерело: сформовано автором на підставі [103].

Інформація фінансової звітності необхідна менеджменту підприємства для визначення поточного стану підприємства та подальшої стратегії його функціонування.

З огляду на те, що інформація у фінансовій звітності є відкритою, то для прийняття рішень нею користуються покупці та замовники, постачальники та банківські установи, органи влади, працівники.

З викладеного в таблиці 3.1 можна зробити висновок, що показники фінансової звітності впливають не тільки на фінансові та господарські операції суб'єкта підприємництва, але мають важливі наслідки в прийнятті рішень зовнішніх користувачів інформації, а саме, інвесторів, кредиторів, постачальників, з огляду на те, що звітність містить інформацію щодо підприємницьких ризиків та перспектив розвитку суб'єкта господарювання.

Таким чином, інформація фінансової звітності, з одного боку, є наслідком ефективної чи неефективної діяльності, а з іншого – значною мірою залежить від того, наскільки вдало ідентифіковані та опрацьовані певні ризики. Виходячи з цього, необхідно докласти максимум зусиль для того, щоб інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової системи ЕБП було дієвим важелем впливу на досягнення стратегії розвитку підприємства, облік був активним учасником функціонування підприємства та елементом системи його управління, а також забезпечував користувачів достовірною та неупередженою інформацією про стан та результати діяльності підприємства.

Застосування комплексного підходу щодо механізму формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки суб'єкта господарювання спрямовано на забезпечення оптимального стану економічної безпеки підприємств та відповідності рівню розвитку виробничих відносин. Основна ціль його запровадження - підвищення ефективності виробництва, залучення інвестицій та одержання певного прибутку від господарської діяльності підприємства.

Використовуючи комплексний підхід у формуванні інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки, підприємства вирішують такі проблеми:

1. підвищать ефективність здійснення управлінського процесу господарською діяльністю шляхом підпорядкування облікової інформації загальним інтересам інформаційної системи підприємства;
2. максимально забезпечать своєчасну інформаційну підготовку управлінських рішень щодо впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на всі аспекти діяльності підприємства;
3. зможуть налагодити постійний моніторинг стану економічної безпеки, здійснити оцінку рівня економічної безпеки;
4. проаналізувати і визначити чинники впливу на стан безпеки;

5. розробити варіанти прогнозних рішень, зреагувати на загрози та попередити про можливі небезпеки.

Комплексний підхід у формуванні інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки забезпечує процес інтеграції традиційних методів обліку, аналізу, контролю, аудиту з інструментами менеджменту в єдину інформаційну систему для прийняття на її основі управлінських рішень.

У процесі формування або зміни облікового інструментарію суб'єкта господарювання як елемента системи економічної безпеки відбуваються вдосконалення на рівні операційного, тактичного та стратегічного виконання.

Методологічною основою побудови облікового інструментарію є діалектичний метод пізнання природи, суспільства і людського мислення, який розглядає всі явища природи і суспільства у взаємозв'язку та взаємозалежності, у безперервному русі й змінах. Діалектичний метод пізнання дає можливість кожне питання розглядати у взаємозв'язку з теорією і практикою як такі, що змінюються під впливом розвитку науки, техніки і практики, визначення й формування їх безперервно удосконалюються. Даний процес передбачає вибір та використання конкретних методів дослідження, які повинні забезпечити (рис. 3.2):

- розробку змісту організації, методів реєстрації, обробки, передачі та збереження облікової інформації у відповідності до характеру виробничих рішень і процесів їх обґрунтування, прийняття та реалізації;
- побудову концепції розвитку системи обліку (концептуальної її моделі), яка б враховувала динамізм розвитку виробничої системи та механізму управління нею, що дозволить запобігти частим реорганізаціям облікової політики [60, с. 354].

Рис. 3.2. Концептуальний підхід до формування облікового інструментарію в інформаційно-аналітичному забезпеченні фінансової складової системи економічної безпеки підприємства

Джерело: розробка автора

Сучасні інформаційні технології дозволяють розширити сферу застосування бухгалтерського обліку на зовнішнє середовище, що дасть можливість за рахунок його багатогранних аспектів, зокрема, фінансової та нефінансової інформації галузі та міжгалузевих даних, служби маркетингу, збуту щодо зовнішніх контрагентів тощо, використовуючи різнобічність та релевантність облікової інформації, застосувавши одноразове введення інформації і багаторазове використання, змінити технологію обліку.

Концептуальний підхід до формування облікового інструментарію за системним підходом передбачає розробку декількох видів концепцій - фактичну, яка ґрунтується на обліковій інформації фактичного стану виробничої системи; нормативну, яка відповідає реальним можливостям досягнення облікових показників з урахуванням поточних прогресивних заходів, перед-

бачених для впровадження у виробництво; і прогностичну, облікові показники якої характеризують перспективне становище виробничої системи [60].

Таким чином, використання комплексного підходу в системі інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства дозволить розглядати її як динамічний процес, бо її форми, методи і функції перебувають під впливом багатьох факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, що впливають безпосередньо на ефективність діяльності підприємства. А ефективність діяльності підприємства, в свою чергу, залежить від ефективності процесу управління ним [62].

Відсутність довгострокової стратегії розвитку на більшості промислових підприємствах України є суттєвим недоліком їхньої діяльності. Але сьогодні вимагає розробку стратегії розвитку підприємств на основі впровадження інновацій або інноваційної стратегії як найбільш прогресивної з погляду забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виявлення факторів, що обумовлюють виникнення загроз економічній безпеці підприємства дозволить суб'єкту господарювання своєчасно прийняти управлінські рішення.

Оскільки економічна безпека підприємства є системою, вона представляє собою сукупність структурних елементів, кожен із яких має власний зміст, набір критеріїв та засобів забезпечення. Розробка та реалізація комплексу заходів забезпечення належного стану цих підсистем є головною метою досягнення високого рівня економічної безпеки підприємства [114].

З урахуванням вищезазначеного, інтеграція облікового інструментарію з методами та процедурами, які застосовуються фахівцями служби економічної безпеки підприємства створить інформаційні умови для створення сучасного механізму протидії різним внутрішнім і зовнішнім загрозам діяльності підприємства.

3.2. Організаційні компоненти формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу

Проблемам збереження та захисту облікової інформації як інформаційного ресурсу підприємства приділяється все більше уваги. Новітні комп'ютерні технології поширилися на всі сфери господарської діяльності, обліковий процес сучасного підприємства неможливий без застосування програмного забезпечення та інших інформаційних технологій. Інформаційні технології мають значний вплив на продуктивність праці, вони постійно вдосконалюються і стають більш ефективними. В той же час використання інформаційних технологій відкриває шлях до несанкціонованого доступу до інформації з боку різних користувачів, що може призвести до значних втрат, а в деяких випадках до банкрутства підприємства.

Можливості системи економічної безпеки суб'єктів господарювання в умовах стрімкого зростання невизначеності зовнішнього середовища, загострення політичних та соціально-економічних проблем суспільства мають проявлятися шляхом упровадження інноваційних проектів та програм завдяки кваліфікованому управлінню.

Наголошуючи на інноваціях у процесі управління, О. Захаров зазначає, що «на підприємстві необхідно організувати не просто захист його економічної безпеки в звичайному, традиційному розумінні цієї діяльності, а створити принципово нову, побудовану на основі впровадження інноваційних підходів інтегровану систему захисту. Ця система повинна включати всі внутрішні ресурси підприємства, які можна використовувати як в цілому для створення безпечних умов діяльності підприємства, так і для протидії конкретним загрозам, які виникають як усередині підприємства, так і в його зовнішньому середовищі. У своїй діяльності щодо забезпечення економічної безпеки система захисту повинна використовувати сучасні технології, технічні засоби, методи і методики моніторингу, аналіз та оцінку загроз у

сфері економіки, прогнозування їх можливої зміни, а також виникнення і найголовніше – ефективно протидіяти їм» [71, с. 39].

На нашу думку, для формування інтегрованої системи захисту необхідно врахувати ефективну організацію та методику підготовки інформації в комплексній системі управління, що дозволить створити на підприємстві дієвий механізм виявлення і протидії різним загрозам, пов'язаним з застосуванням новітніх технологій у виробничому процесі та процесі управління підприємством.

Наголошуючи на дієвості технологій обліку, науковці [61, 62, 103, 115 та ін.] зазначають, що у внутрішніх стандартах, регламентуючих діяльність будь-якого підприємства, можна побачити не тільки методи обліку тих показників, які знаходять відображення у фінансовій звітності, але і положення щодо розкриття складу статей витрат в аналітичному розрізі, за центрами відповідальності, методики розподілу змінних і постійних розподілених загальновиробничих витрат між видами продукції. Окремими додатками наводиться питання організації облікового процесу, наприклад, склад постійно діючих комісій з інвентаризації активів та зобов'язань, графік документообігу, перелік осіб, які мають певні повноваження тощо. Ці напрями формування облікової інформації визначають процес організації обліку, методику ведення обліку певної групи економічних об'єктів і мають бути передбачені при розробці облікового інструментарію.

Виходячи з практики вітчизняних підприємств, наприклад, підприємств гірничо-промислового комплексу, розпорядчий документ про облікову політику містить у собі теоретичні аспекти обліку, методологічні та методичні регламенти, які базуються на законодавчих та нормативних документах, а також визначає форми, способи, структуру організації облікового процесу. Крім того, з початком застосування облікової політики, відповідно до наказу, в обов'язковому порядку його застосовують керівники всіх структурних підрозділів та фахівці не тільки планово-економічних, фінансових і облікових відділів, а й фахівці техніко-технологічних підрозділів.

Таким чином, можна зазначити, що в процесі формування облікового інструментарію враховуються не тільки методичні фактори, але й інші аспекти управління: організаційні, технічні, технологічні, система заходів щодо збереження майна тощо.

З метою удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП запропоновано алгоритм застосування інструменту облікової політики. Це обґрунтовується тим, що концепція її формування містить підходи до відображення всіх фактів господарського життя, які враховують вимоги внутрішніх і зовнішніх користувачів. Необхідність постійного впорядкування та удосконалення процесу забезпечення доречною, корисною інформацією про наявність економічних ресурсів і зобов'язань, результатів діяльності, прогнозування майбутніх грошових потоків підприємства, достовірного представлення інформації у звітності потребує участі, моніторингу, координації, контролю з боку служби економічної безпеки.

Облікова політика як регламентуючий елемент обліку має за мету створення інформаційних передумов та реальних можливостей для цілеспрямованого здійснення інших функцій управління – планування, контролю, аналізу, регулювання, стимулювання. Вони виконуються в певній логічній послідовності, що зумовлено змістом і стадійністю сукупного управлінського процесу та його технологією [170].

Запропонований алгоритм удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства включає низку етапів. За запропонованим алгоритмом етапи формування включають наступне: по-перше, визначається мета процесу з урахуванням як зовнішніх, так і внутрішніх факторів господарської діяльності підприємства; по-друге, досліджуються не лише економічні, але і технічні, технологічні, соціальні, правові, фактори безпеки та інші фактори впливу; по-третє, враховуючи комплексність облікової політики, проводиться аналіз ув'язки цілей і задач проекту облікової політики з

політикою забезпечення ЕБП; по-четверте, проект узгоджується із власниками, керівництвом, з усіма службами підприємства, з урахуванням методичної, організаційної та розрахункової єдності; по-п'яте, перевірка збалансованості і наявності можливостей розвивати систему та її складові; розробка комплексу заходів щодо нейтралізації впливу зовнішніх та внутрішніх загроз у системі бухгалтерського обліку. Розглянемо детальніше вищезазначені напрямки процесу удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки, використовуючи інструмент облікової політики підприємства (рис. 3.3.)

На першому етапі потрібно створити та затвердити наказом керівника спеціальну комісію, яка буде займатися розробкою положення про облікову політику. До її складу включають не тільки працівників бухгалтерії, а також фахівців фінансових, юридичних, технічних, технологічних підрозділів та інших підрозділів. При цьому обов'язковою є участь представників підрозділу системи економічної безпеки підприємства. Визначається мета процесу з врахуванням як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, специфіки господарської діяльності суб'єкта господарювання. Досліджуючи взаємозв'язок облікової політики із системою економічної безпеки та управління підприємством варто пам'ятати, що безпосередньо на самі управлінські рішення впливають: масштаби, кількість, структура проблем, які розв'язуються; зв'язок між ними; методи управління; організаційні принципи; складність управлінської роботи, частину її самостійності та ступінь відповідальності; ризикованість рішень, відповідальність суб'єктів й об'єктів управління, а також зацікавленість у досягненні мети [133].

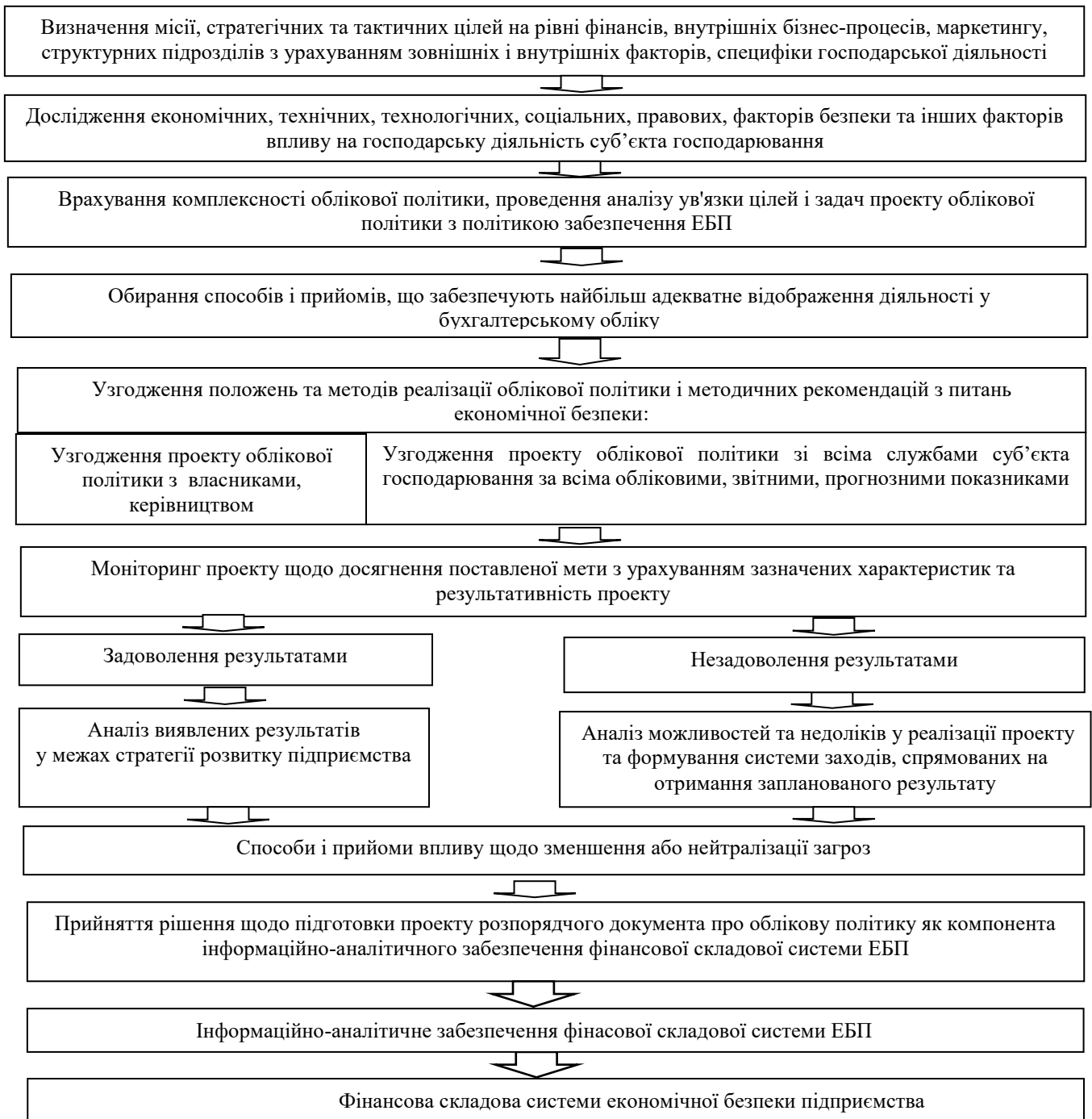

Рис. 3.3. Алгоритм удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства

Джерело: розробка автора

На другому етапі на основі аналізу фінансово-господарської ситуації комісія обирає способи і прийоми, що забезпечують найбільш адекватне її відображення у бухгалтерському обліку, проводиться аналіз ув'язки цілей і

задач проекту облікової політики з цілями і задачами, управління контролює дотримання положень облікової політики, розробляє пропозиції щодо встановлення або зміни облікової політики, готує проекти розпорядчих документів.

Узгодження проекту облікової політики, у тому числі прикладених до неї положень та методичних рекомендацій, з власниками, керівництвом, зі всіма службами суб'єкта господарювання, з урахуванням методичної, організаційної та розрахункової єдності за всіма обліковими, звітними, прогнозними показниками здійснюється на наступному етапі.

На завершальному етапі формування організаційно-розпорядчого документа про облікову політику підприємства як інструменту інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства команда проекту виконує перевірку на предмет досягнення поставленої мети з урахуванням зазначених характеристик та результативність проекту. В процесі моніторингу особлива увага приділяється ліквідації причин невідповідностей. Враховуючи, що процес формування облікової політики носить комплексний характер, у нього задіяні представники всіх управлінських систем. Саме тому моніторинг буде носити різнобічний характер, враховуючи вплив можливих загроз для кожної системи та можливостей запобігання або зменшення впливу цих загроз [196].

Слід зауважити, що:

1. Рішення про вибір суб'єкта формування облікової політики підприємства повинно прийматися колегіальним органом, який складається з власників або їх представників (рішення зборів засновників, ради директорів).

У разі делегування власником повноважень з вибору суб'єктів формування облікової політики підприємства найманому управлінському персоналу необхідно документально оформити передачу повноважень (протоколом зборів засновників), що підтвердить рішення та забезпечить

захист інтересів власника при виникненні господарських спорів. Результати вибору елементів облікової політики повинні бути презентовані замовнику з поясненням його дії та ефекту для підприємства. У випадку використання праці найманого управлінського персоналу при формуванні облікової політики повинна діяти захисна функція, яка реалізується через створення незалежної та підпорядкованої власникам служби внутрішньогосподарського контролю, обов'язком якої є контроль за дотриманням інтересів власника» [9, с. 13].

2. Необхідним є створення виконавчого органу для забезпечення організаційного і методологічного об'єднання усіх напрямів обліково-аналітичної роботи у єдину обліково-економічну систему з проблем облікової політики та удосконалення бухгалтерського обліку. Організаційна функція цієї структури у сукупному управлінському процесі інтегрує систему обліку з іншими складовими системи управління – плануванням, бюджетуванням, прогнозуванням, аналізом, контролем. До основних завдань виконавчого органу віднесено розробку, узгодження, оцінку, внесення змін і контроль виконання довгострокового розпорядчого документа – положення (стандарту підприємства) про облікову політику [61, с. 27].

Дієвість запропонованого алгоритму полягає у визначенні облікової політики як значущого важеля впливу на досягнення стратегії розвитку підприємства, обліку як дієвого учасника функціонування підприємства та елемент системи його управління.

Ефективність вкладених інвестицій в інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової складової системи ЕБП розраховується шляхом застосування стандартного методу аналізу витрат і вигід на їх забезпечення Cost Benefit Analysis (CBA). В даному методі виконується оцінка і порівняння вигід (Benefit), одержаних у результаті здійснення проекту з витратами (cost) на його реалізацію. Такого роду витрати в сукупності заходів з економічної безпеки можуть включати: 1) витрати на утримання

підрозділу економічної безпеки (частка витрат); 2) витрати на закупівлю і утримання програмного забезпечення щодо засобів захисту інформації (безпосередньо для реалізації заходів); 3) витрати на закупівлю і утримання інших засобів захисту інформації безпосередньо для реалізації заходів. Одержані таким чином компоненти (значення попереджених втрат і витрати) можуть бути використані для розрахунку ефективності заходів щодо підвищення рівня ЕБП.

Для вартісної оцінки ефективності заходів із забезпечення економічної безпеки зазвичай розраховують показник їх ефективності до кожної складової економічної безпеки окремо. При ефективних та дієвих заходах даний коефіцієнт повинен прямувати до максимуму, його значення визначається таким чином:

$$K_{фк} = P_i / V_{зз} + Z_{зо}, \quad (3.1)$$

де $K_{фк}$ - функціональний критерій забезпечення кожної складової економічної безпеки;

P_i - сукупний збиток або втрати, що були попереджені, за окремою складовою економічної безпеки;

$V_{зз}$ - загальні витрати на забезпечення заходів з попередження відповідних загроз економічній безпеці;

$Z_{зо}$ - загальні отримані збитки, які не були попереджені.

Таким чином, для визначення ефективності та доцільності будь-яких заходів зі зменшення небезпеки, попередження різноманітних загроз підприємству необхідне порівняння витрат на відповідні заходи з можливим зниженням шкоди, яку зазнає підприємство в теперішніх умовах. Очевидно, що при збільшенні витрат має зменшуватися шкода та збитки [165].

Враховуючи виявлені порушення, що призвели до втрат на один об'єкт контролю – понад 1,2 млн. грн., можемо порівняти їх з упущеною вигодою – 1,2 млн. грн. За даними Державної служби статистики, рентабельність операційної діяльності підприємств до оподаткування за 2017 рік у середньому становить 10%. Тобто підприємством для реалізації

заходів з економічної безпеки може бути витрачено понад 12 млн. грн. включаючи: 1) витрати на утримання підрозділу економічної безпеки (частка витрат); 2) витрати на закупівлю та утримання програмного забезпечення щодо засобів захисту інформації (безпосередньо для реалізації заходів); 3) витрати на закупівлю й утримання інших засобів захисту інформації, безпосередньо для реалізації заходів загальною сумою 12 млн. грн. Проте, використовуючи корпоративну інформаційну систему, наявний персонал підприємства, витрати знижуються на понад 30%, що підвищить ефективність заходів до 14%.

На думку автора, запропонований алгоритм удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП забезпечить врахування не тільки економічних, але і технічних, технологічних, соціальних, правових, факторів безпеки та інших факторів впливу на господарську діяльність підприємства. Дотримання вимог щодо захисту облікової інформації підприємства, в тому числі і на умовах обслуговування компанією-аутсорсером, нівелює вплив небезпек та загроз, що дозволить підвищити відповідальність облікового персоналу та зберегти активи підприємства. Впровадження механізму облікової політики в інформаційно-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки дозволяє синхронізувати дії менеджменту у формуванні місії та стратегічних цілей діяльності підприємства й надає можливості сталого розвитку як підприємств, так і національної економіки загалом.

3.3 Удосконалення обліково-аналітичного інструментарію діагностування стану фінансової безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу

Для потенційного розвитку вітчизняних підприємств, зростання їх інвестиційної привабливості в сучасних умовах курсу на євроінтеграцію достовірність фінансової інформації, яка концентрована у фінансовій звітності,

набуває особливого значення. Зовнішні користувачі інформації як потенційні партнери або інвестори зацікавлені в об'єктивності й достовірності фінансової звітності та корисності розкриття фінансової корпоративної інформації.

Зрозуміло, що від якості та ефективності подачі інформації залежать можливості залучення фінансових ресурсів на ринку капіталів, ціна цих ресурсів і вартість підприємства загалом. На сьогоднішній день вітчизняні підприємства зазнають значне відставання у забезпеченні передовими технологіями управління. Як зазначає проф. О. Терещенко, реальний сектор економіки вимагає розробки адекватного нинішнім реаліям інструментарію управління фінансами підприємств. Мова йде про ефективні інструменти управління ризиками, оцінки ефективності діяльності компаній, профілактики фінансової кризи, залучення капіталу для фінансування інвестиційних проєктів, нейтралізації конфліктів інтересів, що виникають між суб'єктами економічних відносин. Необхідною передумовою застосування зазначених інструментів є налагодження ефективної інформаційно-комунікаційної політики підприємства із зовнішнім та внутрішнім середовищем [201].

З цією метою необхідним є вдосконалення механізму зміцнення системи економічної безпеки суб'єкта господарювання на кожному організаційному рівні, що здійснюється в декілька етапів. Організаційно-економічний механізм зміцнення системи економічної безпеки складається з таких етапів (табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Організаційно-економічний механізм зміцнення системи економічної безпеки

№ з/п	Етапи	Процеси	Методи, способи, інструменти системи економічної безпеки
1.	Формування переліку зовнішніх та внутрішніх загроз, які можуть вплинути на підприємство	Виявлення факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, визначення переліку об'єктів аналізу	Вивчення та аналізування відкритої інформації з зовнішніх джерел, опитування робітників, зустрічі та консультування з керівниками підрозділів, керівництвом, засновниками підприємства

Продовження таблиці 3.2

2.	Виявлення та аналіз загроз та можливостей їх нейтралізації	Вибір методу збору та аналізу необхідної інформації, проведення якісної і кількісної оцінки	Визначення методів оцінки достовірності інформації, надійності джерел, SWOT-аналіз, Використання системи збалансованих показників для якісної та кількісної оцінки змін, визначення критеріїв віднесення до загроз
3.	Моніторинг загроз	Моніторинг загроз та відбір їх за вірогідністю настання і впливу на діяльність підприємства	Застосування результатів аналізування, визначення критеріїв відбору загроз за вірогідністю настання, консультування з фахівцями
4.	Вибір методів реагування на ідентифіковані загрози	Визначення переліку та доречності тих чи інших дій відносно нейтралізації загроз, фінансовий розрахунок можливих варіантів та вибір оптимального рішення щодо нейтралізації або зниження впливу на підприємство	Застосування результатів відбору, оцінки, фінансових та не фінансових показників, консультація фахівців

Джерело: розробка автора

1. формування переліку зовнішніх та внутрішніх загроз, які можуть вплинути на підприємство;
2. виявлення та аналіз загроз та можливостей їх нейтралізації;
3. моніторинг загроз;
4. вибір методів реагування на ідентифіковані загрози.

На першому етапі формується перелік зовнішніх та внутрішніх загроз, які можуть вплинути на підприємство. Для вивчення та аналізування відкритої інформації з зовнішніх джерел аналізується інформація щодо ринків збуту та постачання, визначаються основні конкуренти.

На другому етапі за допомогою певних методів та процедур отримана інформація аналізується та оцінюється у кількісному та якісному вимірюванні щодо виникнення джерела загроз внаслідок незбалансованості економічних інтересів зацікавлених сторін.

Моніторинг загроз та відбір їх за вірогідністю настання та впливу на діяльність підприємства відбувається на третьому етапі.

Вибір методів реагування на ідентифіковані загрози, визначення переліку та доречності тих чи інших дій відносно нейтралізації загроз, фінансовий розрахунок можливих варіантів та вибір оптимального рішення щодо нейтралізації або зниження впливу на підприємство відбувається на четвертому етапі.

На кожному етапі процесу управління системою економічної безпеки обліково-економічна інформація не тільки відіграє вагомий роль у визначенні загроз та своєчасному реагуванні для їх нейтралізації, а й безпосередньо впливає на прийняття управлінських рішень. В роботі доведено, що інтеграція обліково-економічної інформації в системі економічної безпеки з врахуванням вимог внутрішніх та зовнішніх користувачів дасть змогу концентрувати зусилля у вирішенні цього завдання, координувати оперативні та прогностичні управлінські рішення. Сьогодення вимагає взаємодію бухгалтерської служби зі службою економічної безпеки в системі управління підприємством. Особливого значення набуває питання формування обліково-аналітичної інформації в якості інструментів управління ризиками підприємницької діяльності, оскільки управління ризиками є невід'ємною складовою системи управління підприємством загалом. Адже ґрунтовний аналіз, проведення ідентифікації, оцінки та подальшого коригування ступеня ризику (загроз) необхідні для: прийняття стратегічних, інноваційних, інвестиційних рішень; прогнозування кон'юнктури ринку, маркетингових досліджень; проведення кредитної політики; формування та оптимізації діагностики портфеля цінних паперів. [87, 124, 127, 132, 222].

Методичне-організаційне забезпечення фінансової складової в системі економічної безпеки підприємства включає мету, суб'єктів, об'єктів та основні функціональні елементи забезпечення (організаційні принципи, ризики і загрози та засоби їх попередження з урахуванням методичної, організаційної та розрахункової єдності) (табл. 3.3).

Методичне-організаційне забезпечення фінансової складової в системі економічної безпеки підприємства

Елементи організаційного забезпечення	Характеристика елементів методично-організаційного забезпечення системи ЕБП
мета завдання	отримання повної оперативної інформації стосовно всіх господарських операцій, інформації, яка забезпечить користувачів достовірними даними для поточного управління процесом господарської діяльності, звітної інформації
засоби захисту безпеки	<i>правові</i> : законодавчі та регуляторні чинники; <i>технічні</i> : програмні засоби захисту інформації; <i>фінансові</i> : необхідне та достатнє фінансування; <i>інформаційні</i> : система захисту з питань збереження інформації; <i>кадрові</i> : кваліфікований персонал, мотивований на професійний ріст
методи впливу суб'єктів безпеки на об'єкти безпеки	<i>правові</i> : судовий захист законних прав та інтересів суб'єкта господарювання; <i>економічні</i> : координація, моніторинг, контроль, аналіз економічної діяльності підприємства, управління ризиками, визначення показників економічної безпеки; <i>інформаційно-аналітичні</i> : формування динамічних прогнозів стосовно цілей, порядку дій, найкращої альтернативи для виконання місії підприємства та його майбутнього розвитку; <i>адміністративні</i> : забезпечення контролю щодо захисту майна, організація управлінського процесу, визначення повноважень посадових осіб із забезпечення економічної безпеки, організація контролю з попередження нанесення збитків; <i>технічні</i> : способи захисту засобів обчислення інформації системи контролю доступу, відеоспостереження, сертифікація засобів захисту інформації
функції забезпечення безпеки	<i>Загальні функції</i> : інформаційно-оперативна, попереджувально-профілактична, ліквідаційно-відновлювальна; <i>видові функції</i> : юридичний захист, технічний захист інформації, аналітично-пошукова діяльність, внутрішній контроль, страхування, охорона праці, атестація фахівців
відповідальність посадових осіб облікової підсистеми	розробка Положення про облікову політику підприємства з врахуванням окремих норм щодо інформаційно-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки підприємства

Джерело: сформовано автором на підставі [30, 36, 37, 47, 68, 70, 82, 134, 137, 144, 146, 156, 173].

Для виконання основного завданням інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової - ідентифікації та нейтралізації загроз, які виникають у системі обліку, необхідно підготувати та реалізувати систему

заходів на кожному рівні організації обліку: методологічному, технологічному, технічному, організаційному.

Важливість та цінність облікової інформації викликає інтерес у конкурентів, отже, має бути надійно захищеною. Правовий захист як видова функція системи економічної безпеки підприємства представляє собою діяльність, спрямовану на захист економічних інтересів підприємства шляхом протидії загрозам протиправного характеру, застосовуючи нормативно-правове регулювання на загальному, галузевому рівнях та розроблених положень самим суб'єктом господарювання.

Технічний захист облікової інформації полягає у визначенні режиму доступу до неї, виходячи з положень посадових інструкцій та конфіденційності інформації. Інформаційно-аналітична діяльність, спрямована на формування динамічних прогнозів стосовно цілей, порядку дій, найкращої альтернативи для виконання місії підприємства та його майбутнього розвитку.

Як відомо, на прийняття управлінських рішень впливає як вартісна, так і якісна оцінка; як фінансова, так і нефінансова інформація господарської діяльності. В свою чергу, підприємницькі ризики впливають на достовірність інформації про об'єкти бухгалтерського обліку, вартість капіталу та результат діяльності суб'єкта господарювання. Підприємницькі ризики доцільно розглядати як на загальному (макрорівні) рівні, так і в процесі фінансово-господарської діяльності, де вони впливають безпосередньо на повноту та своєчасність виконання суб'єктом господарювання своїх зобов'язань, фінансову стійкість і платоспроможність підприємства, власний капітал. Якщо час виникнення ризиків, які з'являються на макрорівні (політичні, природні, екологічні, інфляційні та інші) не залежить від процесу виробництва, то ризики, які виникають у процесі діяльності суб'єкта господарювання, є більш керованими щодо впливу на фінансовий стан підприємства, розмір прибутків, рентабельність, ліквідність коштів.

Так, ризик зміни вартості основних засобів, нематеріальних активів та запасів підвищує або знижує вартість власного капіталу, впливає на витрати звітного періоду. Ризик платоспроможності, кредитний, відсотковий ризик має вартісний вплив на такі об'єкти бухгалтерського обліку, як грошові кошти, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, що в свою чергу впливає на власний капітал та результат діяльності суб'єкта господарювання. Виробничий ризик та комерційний ризик впливає на формування інформації про собівартість та витрати діяльності підприємства.

Аналіз ризику - один із найважливіших етапів управління в системі економічної безпеки, мета якого одержання необхідної інформації щодо структури та властивостей об'єкта ризику та виявлення основних видів ризику, що впливають на цей об'єкт. Аналітик з питань економічної безпеки за допомогою таких методів бухгалтерського обліку, як оцінка, калькуляція, резервування, дасть інформаційну підтримку для прийняття управлінських рішень. Ризик доцільніше і вигідніше завчасно виявити, попередити або уникнути, ніж потім за допомогою управлінського впливу мінімізувати його наслідки.

Аналіз ризику складається з ідентифікації ризику та його оцінювання. Наявність певної, необхідним чином структурованої інформації щодо ризиків є основою для розроблення ефективних заходів управління ними. Але для здійснення аналізу необхідно володіти достатнім обсягом як внутрішньої, так і зовнішньої інформації. Серед основних методів одержання інформації про ризики науковці розглядають обліково-аналітичну та інформацію фінансової і статистичної звітності [33, 129, 208, 214, 217]. Адже саме завдяки процесу збору, накопичення, систематизації, обробки та передачі інформації в системі бухгалтерського обліку фінансова та нефінансова інформація потрапляє до менеджерів різного рівня для прийняття ними управлінських рішень.

Вибір інструментарію впливу на ступінь господарських ризиків є важливим етапом процесу управління. Серед основних резервів зниження

підприємницьких ризиків аналітики визначають інструментарій бухгалтерського обліку. Це означає, що облікова система повинна забезпечити оцінку можливих наслідків ризиків та сприяти розробці заходів для їх мінімізації [33].

При виборі раціонального рішення слід, насамперед, виходити з умови забезпечення безперервності діяльності підприємства. Однак, незалежно від конкретного рішення в бухгалтерському обліку підприємства виникає невизначеність. Її поява пояснюється тим, що результати прийнятого рішення виявляться лише в майбутньому та відсутня впевненість у тому, що фактичні результати співпадуть з очікуваними. Невизначеність призводить до появи нових різновидів підприємницьких ризиків, а саме, бухгалтерських ризиків, викликаних застосуванням професійного судження. Ці ризики необхідно враховувати при формуванні інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП, формуванні його облікової політики і системи звітності [100].

Згідно з Положеннями Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) фінансова звітність підприємства має містити інформацію, яка є необхідною для оцінки інвесторами доцільності інвестування коштів, визначення ризиків та прибутковості. Крім того, фінансова звітність демонструє результати того, як управлінський персонал суб'єктів господарювання розпоряджається ввіреними йому ресурсами, допомагає користувачам фінансової звітності спрогнозувати майбутні грошові потоки суб'єкта господарювання і, зокрема, їхній час та вірогідність [123].

Суб'єкт господарювання повинен розкривати основу оцінки, застосовану при складанні фінансової звітності та інші застосовані облікові політики. Водночас, складання звітності за МСФЗ передбачає використання нових підходів в оцінюванні вартості об'єктів обліку, серед яких професійне судження бухгалтера має значний вплив на достовірність фінансової інформації. Застосовуючи облікові політики суб'єкта господарювання, бухгалтер здійснює різні судження, які можуть суттєво впливати на вартість активів,

зобов'язань, доходів та витрат, які він визнає у фінансовій звітності. Наприклад, він застосовує судження, визнаючи:

- коли практично всі значні ризики та винагороди від володіння фінансовими активами та орендованими активами передаються іншим суб'єктам господарювання;
- чи є певні продажі товарів, по суті, угодами про фінансування, а тому такими, що не ведуть до збільшення доходу;
- чи свідчить сутність відносин між суб'єктом господарювання та іншим суб'єктом господарювання спеціального призначення, що суб'єкт господарювання контролює цей суб'єкт господарювання спеціального призначення.

Крім того, суб'єкт господарювання повинен розкривати інформацію про зроблені ним припущення, що стосуються майбутнього, та інші основні джерела невизначеності оцінки, які становлять значний ризик спричинити суттєве коригування балансової вартості активів та зобов'язань у наступному фінансовому році.

Припущення стосовно майбутніх подій впливають на класи забезпечень, припущення, застосовані суб'єктом господарювання під час оцінювання справедливої вартості фінансових активів та фінансових зобов'язань, які обліковуються за справедливою вартістю, переоцінених статей основних засобів при оцінюванні за справедливої вартості можуть суттєво впливати на вартість статей активів, зобов'язань, капіталу. Міжнародні стандарти фінансової звітності вимагають розкриття інформації не тільки про значні припущення, застосовані суб'єктом господарювання при оцінюванні активів, зобов'язань, капіталу, але й розкриття інформації щодо певних суджень управлінського персоналу, здійснених у процесі застосування облікових політик суб'єкта господарювання.

Припущення та інші джерела невизначеності оцінок пов'язані з попередніми оцінками потребують найважчих суб'єктивних чи складних суджень управлінського персоналу. Оскільки кількість змінних величин та припущень, які впливають на можливе майбутнє вирішення невизначеності, зростає, то такі судження стають більш суб'єктивними та складними, відповідно зростає потенціал подальшого суттєвого коригування балансової вартості активів та зобов'язань [123].

Для мінімізації впливу інформаційних ризиків у системі економічної безпеки підприємства та дотримання методологічних та методичних положень і на рівні складання фінансової звітності запропоновано заходи з залученням експертів, аналітиків з питань економічної безпеки, що мають на меті знизити небезпеку помилкового рішення внаслідок недобросовісних дій облікових працівників, дозволять нівелювати суб'єктивізм бухгалтера при застосуванні професійного судження, зменшити можливі негативні наслідки інших деструктивних чинників впливу. Це сприятиме вдосконаленню інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової та оптимізації рівня економічної безпеки підприємства.

На наш погляд, передбачивши у внутрішньофірмових стандартах наявність альтернативних процедур щодо застосування професійного судження аналітика з питань економічної безпеки, управлінський персонал підприємства зменшить можливість спричинити суттєве викривлення про той чи той об'єкт судження. Аналітик з питань економічної безпеки, координуючи інформацію з зовнішніх та внутрішніх джерел, співставляючи історичну, оперативну та прогнозу інформацію, може формувати найбільш імовірний сценарій розвитку подій з високим ступенем достовірності [192].

Необхідно констатувати, враховуючи зміни, які відбулися в податковому законодавстві протягом 2015 року, значущість впливу принципів, методів та процедур, що зазначаються в положенні про облікову політику та

застосовуються в процесі здійснення обліку і складання фінансової та податкової звітності не тільки значно зросла, але і безпосередньо впливає на обсяг податку на прибуток, який сплачує підприємство.

З огляду на це, перед управлінським персоналом компаній стоїть завдання щодо забезпечення отримання достовірної інформації на всіх ділянках виробництва та реалізації продукції, товарів, послуг. Насамперед, дуже важливим є прогностичні параметри результатів діяльності компанії, які мають бути розроблені, з врахуванням стратегічних напрямків компанії, фахівцями фінансово-економічних служб і економічної безпеки та запропоновані керівництву компанії для подальшого вибору методів, принципів та процедур облікової політики. Так, можливі зміни облікових оцінок, які пов'язані з попередніми судженнями, що базується на найостаннішій наявній достовірній інформації.

Наприклад, можуть бути потрібні зміни попередніх оцінок:

- а) безнадійних боргів;
- б) старіння запасів;
- в) справедливої вартості фінансових активів або фінансових зобов'язань;
- г) строків корисної експлуатації активів, що амортизуються, чи очікуваної моделі споживання економічних вигід, утілених у них;
- д) гарантійних зобов'язань.

На теперішній час зміни в оподаткуванні прибутку вітчизняних підприємств не позначились на національних стандартах обліку, але кожне підприємство, враховуючи зміни податкового законодавства, має провести певні розрахунки з використанням попередніх облікових оцінок та можливостей їх зміни.

Так, розглянемо ситуацію із застосуванням виробничого методу нарахування амортизації основних засобів. Згідно Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» № 71-VIII від 28.12.2014 року [66] нарахування амортизації об'єктів основних засобів

виробничим методом для цілей оподаткування прибутком на прибуток не передбачено. Таким чином, підприємства, які продовжують застосовувати виробничий метод нарахування амортизації основних засобів відповідно до норм національних та міжнародних стандартів мають здійснити прогностичні розрахунки щодо або подальшого застосування даного методу амортизації, або нарахувувати амортизацію дозволеними Податковим кодексом методами. З урахуванням того, що амортизація основних засобів прямо впливає на собівартість продукції та інші витрати підприємства, прибутковість діяльності, інвестиційну привабливість, стан фізичного та морального старіння основних засобів, вибір може призвести до різних наслідків. З одного боку, збільшення витрат підприємства може призвести до зменшення прибутку та грошових потоків, з іншого боку, зниження витрат - збільшує прибуток і податок з нього.

Вплив на фінансові результати мають не тільки методи нарахування амортизації, але і строк корисної експлуатації активів, що амортизуються для обліку податку на прибуток.

Тобто, вибір конкретного методу ведення обліку має подвійний вплив на стан економічної безпеки підприємства.

Розглянемо ще один приклад щодо останніх змін в оподаткуванні прибутку підприємств. Мова йде про оподаткування витрат з забезпечень майбутніх витрат і платежів і, зокрема, забезпечень на виплату відпусток. Накопичення джерел для погашення витрат, які здійснюються нерівномірно протягом року, а також забезпечень іншого призначення безпосередньо сприяє достатній фінансовій стабільності як важливої складової економічної стійкості підприємства загалом, оскільки за наявності забезпечення повністю знімається ризик суттєвого збільшення витрат і зниження прибутковості в окремі періоди. Однак аналіз облікової практики діючих суб'єктів господарювання дозволяє зробити висновок, що лише на одиничних підприємствах (зокрема тих, чия звітність оприлюднюється) створюються відповідні забезпечення, незважаючи на те, що формування окремих з них є

обов'язковою вимогою відповідних П(С)БО та МСФЗ, зокрема це стосується забезпечення на виплату відпусток, передбаченого П(С)БО 26 «Виплати персоналу» [115].

Вищезазначений Закон України [66] дозволяє нарахований резерв на виплату відпусток персоналу для цілей оподаткування зараховувати на витрати підприємства в повному обсязі. Тобто, цей чинник позитивно вплине як на достовірність фінансової та податкової звітності підприємств, так і дозволить зменшити ризик суттєвого викривлення результату діяльності в окремі періоди.

Відповідно до норм Податкового кодексу України, з врахуванням змін, об'єктом оподаткування платників податку на прибуток є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень цього розділу.

Для платників податку, у яких річний дохід від будь-якої діяльності за останній річний звітний період не перевищує двадцяти мільйонів гривень, об'єкт оподаткування може визначатися без коригування фінансового результату до оподаткування на усі різниці (крім від'ємного значення об'єкта оподаткування минулих податкових (звітних) років). Платник податку, в якого річний дохід за останній річний звітний період не перевищує двадцяти мільйонів гривень, має право прийняти рішення про незастосування коригувань фінансового результату до оподаткування на усі різниці (крім від'ємного значення об'єкта оподаткування минулих податкових (звітних) років), визначені відповідно до положень цього розділу, не більше одного разу протягом безперервної сукупності років, у кожному з яких виконується цей критерій щодо розміру доходу [147].

На нашу думку, рішення платника податку про незастосування коригувань фінансового результату до оподаткування на усі різниці (крім від'ємного значення об'єкта оподаткування минулих податкових (звітних) років) або застосування коригувань фінансового результату до оподаткування на усі різниці має бути включено до внутрішньофірмових стандартів.

Останні публікації показують, що науковці все частіше вбачають у системі обліку інструментарій управлінського процесу. Так, Н. Лоханова [115] доводить, що основну мету облікової політики можна розмежувати на складові, зокрема, відносно фінансової звітності метою є якісне представлення інформації у фінансовій звітності, підвищення економічної стійкості за рахунок застосування таких методів обліку, що зменшують фінансові ризики; відносно управлінської - представлення своєчасної і релевантної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень і забезпечення на підставі цього зниження підприємницьких; відносно податкової - представлення достовірної інформації з метою зниження податкових ризиків і оптимізації суми податкових платежів з урахуванням консенсусу інтересів підприємства і державних інститутів.

За результатами дослідження сформульовано організаційні заходи та процедури щодо реалізації обліково-економічної та податкової політики підприємства, дотримання яких, на наш погляд, забезпечить необхідний рівень економічної безпеки задля досягнення підприємством своїх тактичних і стратегічних цілей (Додаток Н). Перелік окремих питань, як додаток до внутрішньофірмових стандартів, які додані автором на відміну від [107, 110, 115] з урахуванням вимог ПКУ наведені в таблиці 3.4.

На нашу думку, вдосконалення механізму облікового інструментарію дозволить підвищити рівень діагностування стану фінансової безпеки, зокрема шляхом визначення аспектів облікових оцінок:

1) наявність альтернативних процедур щодо застосування професійного судження аналітика з питань економічної безпеки зменшить бухгалтерські ризики суттєвого викривлення про той чи той об'єкт судження та дасть

можливість формувати найбільш імовірний сценарій розвитку подій з високим ступенем достовірності;

Таблиця 3.4.

Організаційні заходи та процедури щодо реалізації економічної та податкової політики підприємства

№ з/п	Склад заходів економічної та податкової політики	Застосування для цілей складання		
		фінансової звітності	внутрішнього сподарської звітності	податкової звітності
1	2	3	4	5
1.	Перелік різниць, які виникають при нарахуванні амортизації необоротних активів відповідно до ст. 138 ПКУ [147]	-	-	+
2.	Перелік різниць, які виникають при формуванні резервів відповідно до ст. 139, п. 141.1 ПКУ [48]	-	-	+
3.	Перелік різниць, які виникають при здійсненні фінансових операцій відповідно ст.140 ПКУ [147]	-	-	+
4.	Перелік різниць, які виникають при здійсненні операцій з цінними паперами, інвестиційною нерухомістю, та біологічними активами, які оцінюються за справедливою вартістю відповідно до п.141.2 ПКУ [147]	-	-	+
5.	Рішення щодо незастосування коригувань до фінансового результату до оподаткування на різниці відповідно до ст. 134.1.1 ПКУ [147]	-	-	+
6.	Перелік форм документів та звітності, які застосовуються для системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки	+	+	-
7.	Графік проведення кваліфікаційних тренінгів для прийнятих працівників та щорічні атестаційні тренінги на відповідність займаній посаді	+	+	-
8.	Заходи щодо захисту та підтримання інформаційної безпеки (захист даних користувачів, зміна паролів, нерозголошення комерційної таємниці тощо).	+	+	+
9.	Перелік показників за кожною перспективою Збалансованої системи показників, що використовуються на підприємстві	+	+	-

Джерело: сформовано автором на підставі [107, с. 6-13, 110, 115].

2) рішення платника податку про незастосування коригувань фінансового результату до оподаткування на усі різниці (крім від'ємного значення об'єкта оподаткування минулих податкових (звітних) років) або застосування коригувань фінансового результату до оподаткування на усі різниці;

3) створення забезпечень майбутніх витрат і платежів забезпечить рівномірне відображення доходів та витрат підприємства;

4) застосування прогностичних параметрів результатів діяльності компанії, які мають бути розроблені фахівцями з економічної безпеки та запропоновані керівництву компанії для подальшого вибору методів, принципів та процедур облікової політики, що впливає на розмір прибутку для цілей оподаткування.

Питанню забезпечення захисту облікової інформації надається все більше значення, оскільки вона містить майже всі відомості про діяльність підприємства.

Сформульований за результатами дослідження комплекс заходів щодо нейтралізації впливу зовнішніх та внутрішніх загроз в системі бухгалтерського обліку включає.

1. Організаційний рівень

- визначення порядку обробки інформації на кожному етапі (паперовий чи електронний варіант, персональна відповідальність фахівців, місця, терміни зберігання інформації)
- розмежування прав доступу до інформації фахівців у відповідності до їх функціональних обов'язків;
- підвищення кваліфікаційного рівня облікових фахівців (проведення тренінгів, атестацій тощо).

2. Технічний рівень

- забезпечення захисту облікової інформації (використання ліцензійного програмного забезпечення, порядку збереження інформації на електронних носіях);

- дотримання нерозголошення комерційної таємниці працівниками бухгалтерії;

3. Методичний рівень

- організації служби внутрішнього контролю компанії.

Для виключення причин помилок або дефектів у бізнес-процесах, чіткого використання фактів, даних і статистико-аналітичних методів як засобу формування релевантної інформації пропонується методичний підхід до розробки обліково-аналітичного інструментарію діагностування стану фінансової безпеки підприємств із застосуванням методу проектування DMADV концепції «Шість сигм» шляхом використання методів та інструментів проектування, вдосконалення й управління процесами. Такий підхід, на відміну від інших, сприяє ефективному управлінню, забезпеченню надійності та достовірності інформації фінансової складової системи ЕБП.

Концепція «Шість сигм» (англ. Six Sigma) була розроблена як комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення процесів виробництва та усунення дефектів, однак згодом вона знайшла застосування в інших видах бізнес-процесів. Спочатку комплекс заходів розроблявся інженером Білом Смітом компанії «Моторола» (з 1986 року) в корпоративному менеджменті для вдосконалення виробництва та усунення дефектів, але зараз ним користуються багато компаній. Великий вплив на розробку концепції «Шість сигм» надали такі методології, як «Управління якістю», «Загальне управління якістю» і «Теорія бездефектності продукції», засновані на роботах творців науки про якість, таких як Шухарт, Демінг, Жура, Ісікава, Тагуті тощо.

Безпека і розвиток бізнесу на підприємстві забезпечується не тільки виконанням вимог стандартів якості, але і постійним удосконаленням якості бізнес-процесів і створенням нової продукції з метою задоволення вимог споживачів.

Концепція «Шість сигм» - це вичерпна і гнучка система досягнення, підтримки і максимізації успіху в бізнесі, заснована на глибокому розумінні споживчих потреб через пошук і виключення причин помилок або дефектів у бізнес-процесах, чіткому використанні фактів, даних і статистико-аналітичних методів; ефективному управлінні, розвитку і вдосконаленні бізнес-процесів. Вимірювання та статистичні дані - це ключові елементи концепції «Шість сигм», що дозволяють визначати цільові показники, які відповідають рівню максимально можливої досконалості в задоволенні вимог споживачів. Будь-який процес може бути представлений у вигляді математичної моделі, де основними параметрами результату процесу виступають середнє значення і стандартне відхилення. Графічна ілюстрація застосування концепції «Шість сигм» подана на рисунку 3.4.

Рис. 3.4. Графічна ілюстрація застосування концепції «Шість сигм»

Джерело: [179]

Сигма (σ) - символ, який використовується в математичній статистиці для позначення середньоквадратичного відхилення (його також називають стандартним відхиленням) значень у генеральній сукупності. «Шість сигм»

- такий рівень ефективності процесу, за якого на кожен мільйон можливостей або операцій припадає лише 3,4 дефекту. Параметр «середнє

значення» відповідає на питання як працює процес у середньому. Параметр «стандартне відхилення» показує ступінь варіабельності результату процесу і позначається символом σ (сигма). «Шість сигм» - це отриманий методом статистичних розрахунків плановий показник операційної діяльності, при якому на мільйон можливостей дефекту доводиться не більше 3,4 реальних дефектів.

У сучасному розумінні «Шість сигм» розглядається і як філософія, і як методологія, і як набір інструментів вдосконалення роботи. Вона застосовується в організаціях різних сфер діяльності - промислових підприємствах, медичних установах, банках, транснаціональних корпорацій тощо.

Філософія «Шість сигм» ґрунтується як підхід до постійного вдосконалення процесів і зниження кількості дефектів. В організації повинен бути впроваджений підхід постійного вдосконалення і поліпшення діяльності.

Для проведення поліпшень, удосконалення та управління процесами «Шість сигм» застосовує набір різних інструментів якості. Управління процесами може здійснюватися на основі якісних і кількісних показників. У кожній організації може застосовуватися свій набір інструментів. Прикладами таких інструментів є: статистичне управління процесами на основі контрольних карт, FMEA аналіз, діаграма Парето, діаграма Ісікава, Деревовидна діаграма та ін.

На сьогоднішній день інструментарій «Шість сигм» розширився за рахунок застосування цієї концепції в багатьох сферах діяльності. В основі методології «Шість сигм» знаходяться три взаємопов'язаних елементи:

1. удосконалення існуючих процесів;
2. проектування нових процесів;
3. управління процесами.

Одним з ключових факторів успіху підприємств є його висока організованість. Вся діяльність проводиться в рамках проектів, кожен з яких

має встановлені цілі, терміни, бюджет, розподіл відповідальності та повноважень, вимоги до визначення ризиків, ведення записів тощо.

Однак, найбільше виграють компанії, які будуть готові творчо підійти до впровадження принципів «Шести сигм». Виграють ті, хто буде використовувати методи управління проектами, зможе створити в своїй компанії культуру дисципліни і управління якістю, буде ставити добре вимірні цілі і послідовно йти до них.

Для вдосконалення існуючих процесів застосовується підхід поступового поліпшення. Основна увага приділяється зниженню рівня дефектності. Метою поліпшення в концепції «Шість сигм» є усунення недоліків в організації і виконанні процесів.

Поліпшення здійснюється за рахунок застосування п'яти послідовних кроків. Ці кроки називаються методом DMAIC (перші букви від англійських слів - Define, Measure, Analyze, Improve, Control).

Для новостворених процесів застосовується підхід, спрямований на передбачення очікувань споживачів. Основна увага приділяється попередженню появи дефектів у процесах. Проектування нового процесу (або перепроєктування існуючого) також здійснюється за п'ять кроків. Метод проектування (перепроєктування) в концепції «Шість сигм» називається методом DMADV (перші літери слів - Define, Match, Analyze, Design, Verify) [179].

Для формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової ЕБП застосуємо метод проектування DMADV (перші букви слів Define, Match, Analyze, Design, Verify) у концепції «Шість сигм». Формування проводиться в кілька етапів, які наведені в таблиці 3.5.

На першому етапі (Define (з англ. визначення) на базі стратегічного плану компанії визначається мета процесу з урахуванням вимог користувачів, специфіки господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Таблиця 3.5.

Застосування методу проектування *DMADV* в концепції «Шість сигм» при формуванні інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП

Етапи формування	Визначення дій етапу
1. Define (визначення)	визначення мети процесу з урахуванням вимог користувачів, специфіки господарської діяльності суб'єкта господарювання.
2. Match (розробка)	розроблення набору технологічних або технічних характеристик, на базі яких можна визначити досягнення мети: • межа істотності; • метод нарахування амортизації основних засобів; • метод вибуття запасів; • вартісні критерії основних засобів; • методи визначення резерву сумнівних боргів; • методи оцінки ступеня завершеності операцій; • методи оцінки основних засобів; • порядок формування резервів.
3. Analyze (аналіз)	аналіз характеристик проекту та коригування попередніх варіантів проекту з урахування виявлених дефектів та ризиків: • первинне спостереження, дослідження операцій господарської діяльності у кількісному та вартісному вимірах; • дослідження методів визначення доходів та витрат; • проектування методики та організації системи обліку; • визначення інших показників фінансово-господарської діяльності підприємства з урахуванням виявлених факторів впливу.
4. Design (оформлення)	деталізація процесу формування шляхом доповнень до проекту, направлених на зменшення ризиків, обговорення з власниками, керівництвом, зі всіма службами суб'єкта господарювання, оцінюється ефективність механізму контролю.
5. Verify (перевіряння)	виконання перевірки щодо досягнення поставленої мети з урахуванням зазначених характеристик та результативність проекту.

Джерело: розробка автора

Мету будь-якої діяльності досягають через постановку та вирішення певних завдань. Основними завданнями інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП є:

- забезпечення дотримання загальноприйнятих принципів обліку та вимог формування раціональної системи інформаційної бази для менеджерів різних рівнів управління;
- підготовка бази даних для адекватного відображення повної, достовірної та неупередженої інформації про результати діяльності підприємства в інтересах зацікавлених осіб;
- усунення протиріч, що містяться у законодавчих актах та нормативних документах під час ведення фінансового обліку на підприємстві;
- дотримання єдності методик ведення обліку на підприємстві загалом і його структурних підрозділах;
- створення єдиної методологічної основи обліку для цілей фінансового, управлінського та податкового обліку;
- підвищення ефективності діяльності підприємства через систему встановлених облікових процедур;
- усунення інформаційного розриву між бухгалтерією підприємства і користувачами облікових і звітних даних;
- узгодження даних обліку та показників фінансової звітності для внутрішніх та зовнішніх користувачів [161];
- відображення в обліку фактів та умов господарської діяльності, виходячи не лише тільки з їх правової форми, але й з їх економічного змісту;
- тотожність даних аналітичного обліку оборотам та залишкам на рахунках синтетичного обліку на перше число кожного місяця, а також показників фінансової звітності даним синтетичного та аналітичного обліку; раціональне ведення обліку, виходячи з умов господарської діяльності та величини підприємства [24].

На другому етапі (Match (з англ. розробляти) менеджери розробляють набір технологічних або технічних характеристик, на базі яких можна визначити досягнення мети:

- межа істотності;
- метод нарахування амортизації основних засобів;
- метод вибуття запасів;
- вартісні критерії основних засобів;
- методи визначення резерву сумнівних боргів;
- методи оцінки ступеня завершеності операцій;
- методи оцінки основних засобів;
- порядок формування резервів.

Аналіз характеристик проекту та коригування попередніх варіантів з урахуванням виявлених дефектів та ризиків проводиться на третьому етапі (Analyze (з англ. аналізувати), а саме:

- первинне спостереження, дослідження операцій господарської діяльності у кількісному та вартісному вимірах;
- дослідження методів визначення доходів та витрат;
- проектування методики, технології та організації системи бухгалтерського, управлінського, оперативного обліку;
- визначаються інші показники фінансово-господарської діяльності підприємства, у тому числі показники економічної безпеки з урахуванням виявлених факторів впливу.

Деталізація процесу формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП шляхом внесення доповнень до проекту, направлених на зменшення ризиків, обговорення з власниками, керівництвом, зі всіма службами суб'єкта господарювання, відбувається на четвертому етапі (Design (з англ. оформлення). Здійснюється оцінка ефективності розрахунків, механізму контролю.

Заключний етап (Verify (з англ. перевіряння), на якому команда проекту виконує перевірку на предмет досягнення поставленої мети з урахуванням зазначених характеристик та результативності проекту. В процесі моніторингу особлива увага приділяється ліквідації причин

невідповідностей.

Такий підхід у поєднанні з ієрархічним підходом («зверху вниз»), який спочатку фокусується на різних аспектах, здатен перетворити плани дій керівництва у рушійні сили, які допоможуть бізнесу отримати систему якісного та ефективного управління.

З урахуванням положень даного документа фахівці з економічної безпеки, які здійснюють розробку стратегії економічної безпеки, мають забезпечити достовірність інформаційно-аналітичної інформації на високому рівні зараз, у найближчій перспективі та в майбутньому [185].

Ведучи мову про комплекс заходів щодо нейтралізації впливу зовнішніх та внутрішніх загроз у системі бухгалтерського обліку слід зазначити, що зміни в економічній системі України призвели також і до зміни в діяльності підприємств, що повинно було знайти відображення в бухгалтерському обліку. І бухгалтерський облік в Україні дійсно піддався значній зміні. При підготовці документів, що регулюють бухгалтерський облік, було враховано багато положень і стандарти міжнародного обліку. Оптимізуючи свою діяльність, сучасні підприємства все частіше передають певні функції зовнішнім виконавцям, звільнюючи значний ресурс, який дозволить йому зосередити свій потенціал на ефективному досягненні своїх завдань. П'ять - десять років тому, перейнявши міжнародний досвід, багато великих компаній України передали допоміжні виробничі процеси, соціальну сферу в аутсорсинг.

Аутсорсинг бізнес-процесів у сфері фінансів та бухгалтерського обліку є одним із способів бухгалтерського забезпечення діяльності підприємства, що має на увазі винесення функцій, пов'язаних з організацією, веденням бухгалтерського обліку, складанням і здачею звітності на підприємстві за межі компанії.

Особливий акцент слід поставити на те, що форма організації бухгалтерського обліку, в тому числі за межами підприємства, не змінює фактичної відповідальності власника або уповноваженого органу (посадової

особи) керівника, який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну [65].

Враховуючи позитивні зміни, що пов'язані з застосуванням даної форми організації системи бухгалтерського обліку, такі, як звільнення значного фінансового ресурсу, отримання якісних послуг тощо, керівництво підприємств повинно вжити певних заходів щодо забезпечення економічної безпеки.

Насамперед, необхідно передбачити дотримання нерозголошення комерційної таємниці при реалізації маркетингової, інвестиційної, фінансової політики підприємства.

Особливу увагу слід приділити організації інформаційних потоків підприємства. При укладанні договору з компанією-аутсорсером необхідно передбачити певні рівні захисту інформації, а саме: регламенти, що передбачають отримання та повернення первинних документів й інших реєстрів обліку, договори з персоналом про нерозголошення комерційної таємниці, наявність техніки та програмного забезпечення достатнього та необхідного рівня, дотримання порядку збереження інформації тощо.

У зв'язку зі змінами форми організації бухгалтерського обліку змінюється документообіг, кількісний та якісний склад персоналу, який пов'язаний з обробкою документів підприємства. Виходячи з того, що підприємство є власником бухгалтерської інформації, для отримання впевненості щодо її надійного захисту, повинно переконатися в дотриманні компанією-аутсорсером певних заходів, які передбачені внутрішніми стандартами компанії. Насамперед, необхідно передбачити дотримання нерозголошення комерційної таємниці при реалізації маркетингової, інвестиційної, фінансової політики підприємства.

Внутрішні стандарти компанії-аутсорсера повинні включати:

- порядок та способи отримання інформації (у паперовому чи електронному вигляді);
- визначення порядку обробки інформації на кожному етапі (персональна відповідальність фахівців, місця, терміни зберігання інформації);
- розмежування прав доступу до інформації фахівців у відповідності до їх функціональних обов'язків;
- забезпечення захисту облікової інформації (використання ліцензійного програмного забезпечення, порядку збереження інформації на електронних носіях);
- дотримання нерозголошення комерційної таємниці працівниками компанії;
- підвищення кваліфікаційного рівня облікових фахівців (проведення тренінгів, атестацій тощо);
- організацію служби внутрішнього контролю компанії.

Слід зазначити, у зв'язку з передачею функцій, пов'язаних з організацією, веденням бухгалтерського обліку, складанням і здачею звітності на підприємстві за межі компанії, облікова складова інформаційного забезпечення системи економічної безпеки набуває додаткових функцій, головними з них є забезпечення достовірною, своєчасною інформацією учасників господарського процесу для прийняття управлінських рішень. З цією метою працівникам служби економічної безпеки необхідно здійснити моніторинг, аналіз та контроль на всіх етапах господарської діяльності підприємства:

- проаналізувати складання первинних документів підприємства на всіх рівнях виробничого процесу;
- контролювати проведення заходів, що пов'язані зі збереженням активів підприємства (інвентаризація майна та зобов'язань, охорона об'єктів тощо);
- організувати належний контроль за рухом документів, дотриманням графіку документообігу;

- визначити перелік інформації, яка є комерційною таємницею, розробити порядок зберігання інформації та забезпечити його дотримання;
- отримувати від компанії-аутсорсера підтвердження належного виконання умов договору щодо збереження та захисту конфіденційної інформації.

Дотримання вимог щодо захисту облікової інформації, в тому числі і на умовах обслуговування компанією-аутсорсером, нівелює вплив небезпек та загроз, що дозволить підвищити відповідальність облікового персоналу, зберегти активи підприємства, а це, в свою чергу, сприяє стабілізації фінансового стану та ефективному функціонуванню підприємства [194].

Висновки до розділу 3

1. Обґрунтовано необхідність застосування комплексного підходу до формування нормативно-правової бази інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП в умовах євроінтеграції, який базується на поєднанні дій різних складових управління, враховуючи єдність цілей, завдань, змісту, методів та форм впливу і взаємодії, що створить інформаційні умови для здійснення процесу виявлення та протидії різним загрозам, сприятиме захисту інформації та достовірному відображенню у фінансовій звітності.

2. Запропоновано модель інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу, що визначає структуру, властивості її елементів і причинно-наслідкові зв'язки, властиві системі та суттєві для досягнення мети, яка уможливить зменшення ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності.

3. Визначено алгоритм удосконалення інформаційного забезпечення фінансової складової системи ЕБП, що передбачає здійснення аналізу діяльності для ідентифікації факторів впливу середовища на ЕБП, визначення чинників для обрання способів, прийомів, технологій обліку;

розроблення, ранжування, оцінку ефективності та узгодження з певними зацікавленими сторонами, системи заходів з організації облікового процесу. Це сприятиме зниженню інформаційного ризику для користувачів, ефективному здійсненню процесу виявлення і протидії загрозам, моделюванню в межах стратегії розвитку змін, направлених на нейтралізацію загроз діяльності підприємства.

4. З метою виключення причин помилок або дефектів у бізнес-процесах, чіткого використання фактів, даних і статистико-аналітичних методів як засобу формування релевантної інформації надано пропозиції щодо удосконалення обліково-аналітичного інструментарію діагностування стану фінансової безпеки підприємств із застосуванням методу проектування DMADV концепції «Шість сигм», який, на відміну від існуючих, полягає у використанні різних методів та інструментів проектування, удосконалення й управління процесами.

ВИСНОВКИ

У дисертації виконано поставлене актуальне наукове завдання, що полягає в розробленні науково-практичних підходів і наданні практичних рекомендацій щодо вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств, що дозволило сформулювати наступні висновки:

1. При аналізі існуючих підходів до визначення складових та оцінки їх значення для ефективного соціально-економічного розвитку підприємства визначено провідну роль фінансової складової системи ЕБП з урахуванням специфічних вимог, пов'язаних з оцінюванням достовірності та захищеності її інформації для вирішення тактичних і стратегічних завдань управління в будь-якій сфері підприємства.

2. Доведено необхідність виокремлення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП, розробки методичних і організаційних засад як засобу формування релевантної інформації для прийняття управлінських рішень, які базуються на поєднанні функції обліку з елементами планування, прогнозування, економічного аналізу, ціноутворення та контролю, враховуючи поряд з внутрішніми вимогами щодо задоволення інформаційних потреб вплив зовнішнього середовища.

3. У роботі визначено традиційні та альтернативні напрями діагностики стану ЕБП, доведено доцільність запровадження облікового інструментарію в новітніх методиках інформаційно-аналітичного забезпечення, акцентуючи запровадження заходів щодо дотримання методологічних і методичних положень на рівні складання фінансової звітності з урахуванням визнання Міжнародних стандартів обліку й звітності.

4. Ідентифіковано дестабілізуючі чинники зовнішнього та внутрішнього середовища за їхнім впливом на стан економічної безпеки. Доповнено класифікацію загроз на рівні організації облікового процесу, а

саме – аутсорсингу бухгалтерського обліку. Запропоновано додаткові заходи, які пов'язані з захистом, збереженням та достовірністю облікових даних, їх джерел, клієнтської бази, активів і зобов'язань для забезпечення ЕБП.

5. Обґрунтовано, що впровадження інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП потребує врахування якості інформації, представленої системою, оскільки впливає на здатність готувати надійну фінансову та управлінську звітність, плани та прогнози, якісні та кількісні значення індикаторів фінансової безпеки. Запропоновано у процесі формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП, у рамках формування удосконаленого аналітичного інструментарію, використання сучасних методик пошуку й виключення причин помилок або дефектів у бізнес-процесах, чіткого використання фактів, даних і статистико-аналітичних методів; ефективного управління, розвитку і вдосконалення бізнес-процесів як засобу формування релевантної інформації для прийняття управлінських рішень.

6. Надано практичні рекомендації для мінімізації інформаційних ризиків у системі ЕБП, впливу деструктивних чинників і загроз ЕБП та технології оцінки її рівня. Запропоновано підхід до оцінки загроз економічній безпеці, який поєднує елементи традиційних та альтернативних методик діагностики в розрізі таких базових функціональних складових системи ЕБП, як: фінансова, бізнес-процесів, кадрова, маркетингова. Представлено результат розрахунку комплексного показника безпеки ПАТ «ІНГЗК». Застосування такого підходу сприяє об'єктивній оцінці кожного окремого напрямку та визначенню комплексного показника безпеки, враховуючи узгодженість внутрішніх і зовнішніх факторів впливу, зв'язок фінансових та нефінансових показників, історичний і перспективний аспекти діяльності підприємства, використовуючи способи й методи бухгалтерського обліку, аудиту та альтернативні процедури забезпечення безпеки.

7. Розроблено модель інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємств гірничо-промислового комплексу, що визначає структуру, властивості її елементів і причинно-наслідкові зв'язки, властиві системі й суттєві для досягнення мети, яка сприяє зменшенню ризику суттєвого викривлення фінансової звітності. Обґрунтовано необхідність застосування комплексного підходу до формування нормативно-правової бази інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП в умовах євроінтеграції, який базується на поєднанні різних функцій управління, враховуючи єдність цілей, завдань, змісту, методів та форм впливу і взаємодії, що створить інформаційні умови для здійснення процесу виявлення й протидії різним загрозам, захисту інформації й достовірному відображенню у фінансовій звітності.

8. Запропоновано алгоритм удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП, що передбачає здійснення аналізу діяльності для ідентифікації факторів впливу середовища на ЕБП, визначення чинників для обрання способів, прийомів, технологій обліку; розроблення, ранжування, оцінку ефективності та узгодження з певними зацікавленими сторонами; доповнює внутрішньофірмові стандарти нормативно-правового забезпечення економічної безпеки окремим додатком внутрішньої звітності, комплексом заходів внутрішнього контролю (інтегрування в обліковий процес спеціальних аналітичних прийомів і методів безпеки та задіяння фахівців служби економічної безпеки, застосування альтернативних процедур щодо професійного судження бухгалтера, додаткові заходи із забезпечення безпеки підприємства за умови організації бухгалтерського обліку за межами компанії.

9. З метою виключення причин помилок або дефектів у бізнес-процесах, чіткого використання фактів, даних і статистико-аналітичних методів як засобу формування релевантної інформації надано пропозиції

щодо удосконалення обліково-аналітичного інструментарію діагностування стану фінансової безпеки підприємств із застосуванням методу проектування DMADV концепції «Шість сигм», який, на відміну від існуючих, полягає у використанні різних методів та інструментів проектування, удосконалення й управління процесами.

10. Обґрунтовані в дисертації напрацювання можуть бути використані на підприємствах як комплекс заходів з удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи ЕБП інструментами системи обліку, направленими на нейтралізацію впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, що дозволить знизити підприємницькі ризики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аккоф Р. Планирование будущего корпорации / Р. Аккоф // Пер. с англ. – М. : «Прогресс», 1985.- 325 с.
2. Алімпієв Є. В. Державне регулювання фінансово-монетарної трансмісії в українській економіці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Є. В. Алімпієв. – К., 2015. – 34 с.
3. Алькема В. Г. Модель управління змінами в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання / В. Г. Алькема // Перспективи управлінської діяльності суб'єктів господарювання в контексті економічної безпеки : Збірник тез доповідей учасників III міжнар. наук.-практ. конф., м. Черкаси, 27–28 березня 2015 р.) / Міністерство освіти і науки України, ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси: Вид-во ПП Чабаненко Ю.А., 2015. – 374с. [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://eprints.cdu.edu.ua/451/1/conf27-28-03-2015.pdf>
4. Алькема В. Г. Система економічної безпеки логістичних утворень : монографія / В. Г. Алькема. – К.: Університет економіки та права «КРОК», 2011. – 470 с.
5. Андрощук Г. О. Економічна безпека підприємства: аналіз витоків і система захисту конфіденційної інформації / Г. О. Андрощук // Правовове регулювання відносин у сфері охорони прав на комерційну таємницю: сучасний стан і перспективи розвитку : монографія / за загал. ред. Н. М. Мироненко; НДІ ІВ НАПрНУ — К. : Інтерсервіс, 2012. — 396 с.
6. Анкудович Т. Є. Динамічне моделювання складових інноваційної стратегії підприємств машинобудування у забезпеченні сталого розвитку / Т. Є. Анкудович, Л. В. Афанасьєва, С. В. Войтко // Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки, 2012. – № 33. – С. 3-9.

7. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф ; под ред. Л. И. Евенко; пер. с англ. – М. : Экономика, 1999. – 519 с.
8. Бандурин В. Стратегические направления выхода из кризиса / В. Бандурин, В. Лариукий // Антикризисный менеджмент, 2010. – № 1. – С. 3 - 5.
9. Барановська Т. В. Облікова політика в Україні: теорія і практика: автореф. дис. канд. економ. наук : 08.06.04 / Т. В. Барановська; Національний Аграрний Університету. – К., 2005. – 27с.
10. Бедратенко В. М., Кучеренко С. К. Реалізація інвестиційної програми підтримки ефективності діяльності гірничо-транспортного комплексу Інгулецького ГЗК / В. М. Бедратенко, С. К. Кучеренко: Економіка і менеджмент 2016: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку : збірник наук. праць Міжнар.-наук-практ. конф. 14-15 квітня 2016 р. : у 9 т. – Дніпропетровськ : Біла К. О. - 2016 / [Електронний ресурс] Режим доступу: http://confcontact.com/2016-ekonomika-i-menedzhment/EIM_2016_tom6.pdf
11. Белоусова І. А. Економічна безпека як стратегічна складова національної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2010/5-6/201036zmist.html>
12. Белоусова І. А. Управлінський облік – інформаційна складова системи економічної безпеки підприємства : монографія. / І. А. Белоусова. – К. : ТОВ «Дорадо Друк», 2010. – 430 с.
13. Белуха Н. Т. Хозяйственный учет и его роль в АСУ / Н. Т. Белуха. — М. : Финансы, 1972. — 72 с.
14. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) / М. Бендиков // Консультант директора. – 2000. – №2. – С. 7-13.
15. Біломістна І. І. Оцінка стану фінансової безпеки на основі економіко-математичного моделювання / І. І. Біломістна, А. В. Ковальчук // Науковий вісник Херсонського державного університету - 2014. - №4 - С. 28 - 32.

16. Білуха М. Т. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / М. Т. Білуха. – К. : 2000. – 692 с.
17. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
18. Боримська К. П. Реалізація концепції інформаційної безпеки підприємства в спектрі системи бухгалтерського обліку / К. П. Боримська // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. - 2013.- № 1(63). - С. 33-37.
19. Бочуля Т.В. Вплив інформатизації суспільства на розвиток концепції бухгалтерського обліку // Збірник тез та доповідей I Міжнародної науково-практичної інтернет – конференції (21 лютого 2013 р., м. Київ). С. 30-34 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://ic.faaf.org.ua/Zb_Tez_conf_2013.pdf
20. Будович Л. Аудит безопасности предприятия как метод оценки эффективности управления системой безопасности / Л. Будович // Власть. – 2007. – № 2. – С. 47–50.
21. Буйко К. Аутсорсинг бухгалтерії [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mercury.kiev.ua/autsorsing-buhgalterii/>
22. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський облік в Україні. Міфологія / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир: ЖДТУ, 2003. - Ч. 2 – 527 с.
23. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський управлінський облік : навч. посібник / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : Рута, 2005. – 479 с.
24. Бутинець Ф. Ф. Концептуальна основа фінансової звітності / Ф. Ф. Бутинець // Теорія бухгалтерського обліку : друге видання / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир: Рута, 2000. – 637 с.
25. Васильків Т. Г. Економічна безпека підприємництва в Україні: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т. Г. Васильків; Національний інститут стратегічних досліджень. – Львів, 2008.
26. Васильківський Д. М. Ресурсно-цільова оцінка реалізації стратегії підвищення економічного потенціалу підприємства / Д. М. Васильківський // Сталий розвиток економіки, 2013. - №3(20). – С. 81.

27. Вахрушина М. А. Бухгалтерский управленческий учет / М. А. Вахрушина. – М. : ИКФ Омега-Л, 2002. – 528 с.
28. Вечканов Т. С. Экономическая безопасность : учебник для вузов / Т. С. Вечканов. — СПб : Питер, 2007. — 384 с.
29. Вказівки щодо організації бухгалтерського обліку в Україні затверджено Наказом Міністерства фінансів України 07.05.1993 N 25 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0052-93>
30. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про безпеку : наукова доповідь / О. С. Власюк : Рада Національної безпеки і оборони України. Національний інститут проблем міжнародної безпеки. – К., 2008.- 48с.
31. Гарасим П. М. Облікова політика в системі управління сільськогосподарським виробничим кооперативом / П. М. Герасим, С. В. Зеленко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2008_5_1/zbirnuk_O_FN_5_%D0%A7_1_82.pdf
32. Гнилицька Л. В. Застосування концептуальних основ збалансованої системи економічних показників для оцінки стану та рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/foa/2011_18/18_b_05.pdf
33. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства : автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.00.09, 21.04.02 / Л. В.Гнилицька; ДВНЗ Нац. екон. Ун-т імені Вадима Гетьмана. – К, 2012 – 36 с.
34. Гнилицька Л. В. Формування сучасних науково-методичних підходів до оцінювання стану економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. В. Гнилицька // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету, 2014. - №6 - С. 3-10.

35. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні. Аналіз стану та перспективи розвитку : підручник / С. Ф.Голов. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 221 с.

36. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.06.01 / К. С. Горячева; Ін-т економіки і прогнозування НАН України. – К., 2006. - 19 с.

37. Грушко В. Фінансова безпека бізнесу: податковий аспект / В. Грушко, С. Лаптев, Л. Кошембар. – К. : Університет економіки та права «КРОК», 2010. – 256 с.

38. Грушко В.І. Система економічної безпеки держави на макро- та мікрорівнях : монографія / В. І. Грушко, В. С. Сідак, В. Г. Алькема. – К. : Університет економіки та права «КРОК», 2012. – 309 с.

39. Губарик О. М., Дилевой О. А. Організація обліку як основа інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємств / О. М. Губарик, О. А. Дилевой: Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» . - Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет / [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=5407>

40. Гуцайлюк З. В. Прогнозний облік: реальна інформаційна система чи надумана назва? // Збірник тез та доповідей I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (21 лютого 2013 р., м. Київ). - С. 35-40 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://ic.faaf.org.ua/Zb_Tez_conf_2013.pdf

41. Даниленко О. Бухгалтерський облік як відображення майбутнього української економіки // Бухгалтерія, 2001. – №4. – С. 42-43.

42. Денисюк І. О. Наукові підходи до визначення економічної сутності поняття «стратегія розвитку підприємства» / І. О.Денисюк // Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (25-26 квітня 2013 р., м. Київ).– К. : НУХТ, 2013. – с. 16.

43. Деятельность Ли Якокки в крупнейшей корпорации «CHRYSLER» [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.e-reading.club/chapter.php/100264/38/Evgrafova_-_Antikrizisnoe_upravlenie._Shpargalka.html

44. Джулиан Биркиншай How Management Innovation Happens [Електронний ресурс] / Д. Бирикиншай. – MIT Sloan Management Review, Лето 2006. – Режим доступа : http://www.executive.ru/publications/aspects/innovation/article_4350/

45. Дикий А. П. Організація бухгалтерського обліку як інструмент забезпечення економічної безпеки підприємств : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.09 / А. П. Дикий. – Житомир, 2010. – 23 с.

46. Діагностика економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://pidruchniki.ws/1612081553592/ekonomika/diagnostika_ekonomichnoyi_bezpeki_pidpriyemstva.

47. Дмитрієв І. А. Визначення переліку складових економічної безпеки підприємства / І. А. Дмитрієв, А. О. Близнюк // Економіка. Менеджмент. Підприємництво, 2011. – №23(1). – [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Emp/2011_23_1/33DmBl.htm

48. Дослідження техніко-економічних показників гірничодобувних підприємств України та ефєктивності їх роботи в умовах змінної кон'юнктури світового ринку залізорудної сировини: монографія / Є. К. Бабець, І. К. Мельникова, С. Я. Гребенюк, С. П. Лобов; за ред. Є. К. Бабця; НДГРІ ДВНЗ «КНУ». - Кривий Ріг : Вид. Р.А. Козлов, 2015. - 391 с.

49. Друкер Питер Ф. О профессиональном менеджменте : пер с англ. – М. : Издательский дом Вильямс, 2006. – 320 с.

50. Друри К. Управленческий учет для бизнес-решений : учебник / К. Друри ; пер. с англ. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 655 с.

51. Дяченко О. А., Артеменко Л. П. Інноваційна складова економічної безпеки підприємства / О. А. Дяченко, Л. П. Артеменко. – Національний університет України «КПІ». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2014-4.pdf>

52. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності в умовах глобальної фінансової кризи : монографія / О. А. Кириченко, М. П. Денисенко, В. С. Сідак та ін.; заг. ред. Кириченко О. А. – К. : ІМБ Університету «КРОК», 2010. – 412 с.

53. Євдокимов В. В., Дикий А. П. Особливості організації бухгалтерського обліку при забезпеченні економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/815/1/29.pdf>

54. Єдинак В. Ю. Світовий досвід розв'язання проблеми забезпечення економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://firearticles.com/derzhavne-reguluvannya-economiky/55-svitovij-dosvid-rozvyazannya-problemi-zabezpechennya-ekonomichnoyi-bezpeki-yedinak-v-yu.html/>

55. Єременко О. Захист комерційної таємниці / О. Єременко // Кадри і зарплата, 2015. - № 12 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.kadrovik.ua/content/zahyst-komercijnoyi-tayemnicy>

56. Єфімова Г. В., Марущак С. М. Визначення категорій «економічна безпека підприємства» і «безпечний розвиток підприємства» // Бізнесінформ, 2013. – № 11. – С. 8–13.

57. Живко М. О. Основні чинники інформаційної безпеки підприємства / М. О. Живко, Х. З. Босак // Актуальні проблеми економіки, 2009. – №8(98). – С. 67-74.

58. Жиглей І. В. Бухгалтерський облік соціально відповідальної діяльності суб'єктів господарювання: необхідність та орієнтири розвитку : монографія / І. В. Жиглей. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – 496 с.

59. Житний П. Є. Облікова політика в умовах розвитку фінансово-промислових систем: методологія та організація : монографія. / П. Є. Житний. – Луганськ : СЛУ ім. В. Даля, 2007. – 352 с.

60. Житний П. Є. Концептуальний підхід щодо формування облікової політики виробничої системи / П. Є. Житний // Обліково - аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні. – Львів, 2005. - спецвипуск 15(ч.2). – С. 352-358.

61. Житний П. Є. Організаційно- методологічні аспекти облікової політики фінансово промислових систем : автореф. дис. ... докт. економ. наук : 08.00.09 / П. Є. Житний ; Нац.. екон. Ун-т імені Вадима Гетьмана. – Київ., 2009. – 37 с.

62. Житний П. Є. Процес формування облікової інформації в управлінні / П. Є. Житний, І. І. Афанасєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2010_3_2/23.pdf

63. Закон Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» 28 февраля 2007 года № 234-III ЗРК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30092011

64. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 р. №1629-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T041629Z.html.

65. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-14 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

66. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» № 71-VIII від 28.12.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19>

67. Замула І. В., Травін В. В. Вплив внутрішніх і зовнішніх факторів загроз на рівень економічної безпеки підприємства / І. В. Замула, В. В. Травін // Вісник ЖДТУ, 2010. - №4(54). - С. 227-230.

68. Захаров О. І. Інновації в системі економічної безпеки / О. І. Захаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.krok.edu.ua/ua/pro-krok/spivrobitniki/zakharov-oleksandr-ivanovich>

69. Захаров О. І. Інформаційно-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки підприємства / Перспективи управлінської діяльності суб'єктів господарювання в контексті економічної безпеки : збірник тез доповідей учасників III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 27–28 березня 2015 р.) / Міністерство освіти і науки України, ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси: ПП Чабаненко Ю.А., 2015. – 374 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.cdu.edu.ua/451/1/conf27-28-03-2015.pdf>

70. Захаров О. І. Комплексність економічної безпеки підприємства та впливи зовнішнього середовища / О. І. Захаров // Ефективність управління в процесі реформування: макро- та мікроекономічні аспекти : монографія [за наук. ред. проф. Радіонової І. Ф.]. - К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2012 – 364 с.

71. Захаров О. І. Синергетичний ефект в системі економічної безпеки підприємства // Вісник Черкаського університету, 2016. - №1.- С. 38-44 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <file:///C:/Users/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B8%D1%81%20%D0%93%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B1%D1%83%D1%85%204/Downloads/628-1303-2-PB.pdf>

72. Зеленко С. В. Облікова політика в системі управління сільськогосподарським виробничим кооперативом / С. В. Зеленко, П. М. Гарасим // Економічні науки. – Луцьк : Луцький національний технічний університет, 2008. – 367 с.

73. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки, 2003. – №3(21). – С. 12–19.

74. Іващенко Г. А., Ярошенко О. Ф. Ідентифікація дефініції «економічна безпека підприємства» // Бізнесінформ, 2011. – № 9. – С. 129–131.

75. Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства / Перспективи управлінської діяльності суб'єктів господарювання в контексті економічної безпеки : збірник тез доповідей учасників III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 27–28 березня 2015 р.) / Міністерство освіти і науки України, ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси: ПП Чабаненко Ю. А., 2015. – 374 с. [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://eprints.cdu.edu.ua/451/1/conf27-28-03-2015.pdf>

76. Ілляшенко С. М. Економічний ризик: навчальний посібник. 2-ге вид., доп. перероб. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.

77. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навч. посіб. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.

78. Інвестиційно-інноваційні аспекти економічної безпеки на різних ієрархічних рівнях національного господарства / [Лойко В. В., Скрипник М. І., Чеховська М. М. Беялов Т. Е. та ін.]; під ред. В. В. Лойко : монографія. - К. : КНУТД, 2015. - С.211.

79. Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://ingok.metinvestholding.com/ru/about/structure>

80. Індекс Інвестиційної привабливості Європейської Бізнес Асоціації у 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eba.com.ua>.

81. Інформаційно-аналітичне забезпечення державного управління в Україні - проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://diploma.org.ua/index.php?name=Kurs2&op=viewfile&id=771>
82. Каламбет С. В., Воропай В. А. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств залізничної галузі / С. В. Каламбет, В. А. Воропай // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції, 2013. - №2. - С. 106-113.
83. Каліцінська К. О. Роль внутрішнього аудиту в системі економічної безпеки підприємства / К. О. Каліцінська // Серія: Економіка та підприємництво, 2011. – № 3. – С. 136.
84. Каменська Т. Необхідність створення служби внутрішнього аудиту на підприємстві [Електронний ресурс] / Т. Каменська. – Режим доступу : http://www.visnuk.com.ua/article/one/Tetiana_KA5690094.html.
85. Каменська Т. О. Отримання незалежним аудитором розуміння системи внутрішнього контролю суб'єкта господарювання та використання роботи внутрішнього аудиту. Практичний посібник / Т. О. Каменська, О. Ю. Редько. – Київ: ТОВ «ІАМЦФУ»Статус», 2013. – 235 с.
86. Капустин Н. Экономическая безопасность отрясли и фирмы/ Н. Капустин. // Бизнес-информ, 2004. – №12-12. – С. 45-47.
87. Квасова О. П. Забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання на засадах саморегулювання / О. П. Квасова // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – К. : НДЕІ, 2014. – Вип. 11(162). – С. 82-87.
88. Кемерон Э. Управление изменениями. / Эстер Кемерон, Майк Грин.– М. : Добрая книга, 2006. – 360 с.
89. Кирейцев Г. Г. Функции учета в механизме управления сельскохозяйственным производством / Г. Г. Кирейцев. – Киев : УСХА, 1992. – 240 с.
90. Кириченко О. С. Забезпечення економічної безпеки підприємств на основі проактивного інноваційного розвитку // О. С. Кириченко. –

Університет економіки та права «Крок» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Технічний прогрес та ефективність виробництва/2012/15/21Kirich.pdf

91. Кірейцев Г. Г. Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки : монографія / Г. Г. Кірейцев. – Житомир : ЖДТУ, 2007. – 236 с.

92. Кірсанова В. В., Фащенко М. О. Обліково-аналітичне забезпечення як складова функціонування системи економічної безпеки підприємства / Проблеми ринку та розвитку регіонів України в ХХІ столітті : матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 10-12 грудня 2014 р.) / ОНПУ – с. 63-68 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/science/ipreed/2014/63.pdf>

93. Класифікатор професій ДК 003:2010 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_

94. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины, 2000. – №10. – с. 48-52.

95. Коваль І. Залізрудний обвал: Україна може залишитися без світових ринків збуту / І. Коваль. 2015 [Електронний ресурс].- Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/business/1392723-zalizadorudnij-obval-ukrayina-mozhe-zalishitisya-bez-svitovih-rinkiv-zbutu>

96. Ковальов Д. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства / Д. Ковальов, І. Плєтнікова // Економіка України, 2000. - № 4. - С 35-40.

97. Кожушко Д. М., Залуніна О. М. Інноваційна складова економічної безпеки машинобудівних підприємств України / Д. М. Кожушко, О. М. Залуніна. – Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційна перспектива економіки регіону в умовах кризи. – с. 164-165 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kdu.edu.ua/conf/Konf_Vernadskii/2010/TEZY/5_section/164.PDF

98. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко., 2003. – 280 с.

99. Концепція економічної безпеки України / [кер. проекту В. М. Гесць]; Інститут економічного прогнозування НАН України. – К. : Логос, 1999. – 56 с.

100. Коробова Н. М. Професійне судження бухгалтера та його місце в організації обліку на сільськогосподарському підприємстві / Н. М. Коробова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/oif_apk/2010_1/10_Korob.pdf

101. Краснощокowa Ю. В. Інноваційна безпека підприємства як запорука конкурентоспроможності в умовах інтеграції / Ю. В. Краснощокowa // Управління розвитком, 2011. – №4(101) – С. 177-178 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Uproz/2011_4/u1104kr4.pdf.

102. Кузьминский А. Л., Сопко В. В. Организация бухгалтерского учета и анализа хозяйственной деятельности. — К.: Выща шк. Головное изд-во, 1986. — 256 с.

103. Кулик В. А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку : монографія. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2014. – С. 373.

104. Кучеренко К. А. Інноваційна активність та економічна безпека підприємства // К. А. Кучеренко. – Восьма всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України». – с.65-66 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://economics.opu.ua/files/science/2014/20.05/s_2/13.pdf

105. Лаговська О. А. Бухгалтерський облік як інформаційно – комунікаційна система: конструктивний підхід // ВІСНИК ЖДТУ, 2011. - №3(57).- С. 75-78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/229/1/76.pdf>

106. Ластовецький В. О. Аудит без обмежень // Урядовий кур'єр, 2002. - №139. – С. 5.

107. Левицька С. О. Організація обліку господарської діяльності підприємства / С. О. Левицька // Бухгалтерський облік і аудит, 2010. - №6. – С. 6-13.

108. Легенчук С. Ф. Розвиток теорії і методології бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки : автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.00.09 / С. Ф. Легенчук. – Ж. : ЖДТУ, 2011. – 37 с.

109. Легенчук С. Ф. Багатоваріантність в бухгалтерському обліку: історико-теоретичні аспекти / С. Ф. Легенчук. – Житомир : ЖДТУ, 2017. – 204 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5539/%d0%9b%d0%b5%d0%b3%d0%b5%d0%bd%d1%87%d1%83%d0%ba.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

110. Лист Міністерства фінансів України «Про облікову політику» від 21.12.2005 р. № 31-34000-10-5/27793 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=58984&cat_id=34931&search_param=%E2%B3%E4%F1&searchPublishing=1

111. Литвин Ю. Л. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу в сільському господарстві : навч. посіб. — К. : Вища шк., 1993. — 301 с.

112. Лічман Т. В. Захист комерційної таємниці в системі економічної безпеки підприємств України у процесі євроінтеграції : автореф. дис. канд. екон. наук : 21.04.02 / Лічман Тетяна Володимирівна; Київ : «Університет економіки та права «КРОК». – Київ, 2015. – 21 с.

113. Лойко В. В. Методичні аспекти діагностики рівня економічної безпеки / В. В. Лойко // Ефективна економіка, 2013. – № 2 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.economy.nauka.com.ua/

114. Лойко Д. М. Економічна безпека швейних підприємств в умовах інтеграції до Європейського союзу / Інвестиційно-інноваційна складова фінансово-економічної безпеки на національному, регіональному та мікрорівні в контексті сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 20 березня 2015 р. – Київ: КНУТД, 2015. – 320 с.

115. Лоханова Н. О. Облікова політика як інструмент управління економічною безпекою компанії. / Н.О. Лоханова [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2467/.pdf>

116. Максимова Т. С. Формування інноваційної політики підприємства / О. В. Філімонова, К. В. Лиштван // Економічний вісник Донбасу, 2010. – №2(20). – С. 181-183.

117. Менеджмент качества: разрушая стереотипы. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.management.com.ua/qm/qm045.html>

118. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 N 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

119. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : наказ Міністерства економіки України 26 жовтня 2010 р. № 1361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=111503bd-ca7f-4dee-b07c-c66c2aa28e03&title=MetodichniRekomendatsiiSchodoViiavlenniaOznakNeplatospromozhnostiPidpriemstvaTaOznakDiiZPrikhovuvanniaBankrutstvaFiktivnogobankrutstvaChidovedenniaDoBankrutstva-1>

120. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства : наказ Міністерства фінансів України 27 червня 2013 р. № 635

[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://buhgalter911.com/Res/Zakoni/MetodRek/metod_uchet_polit.aspx

121. Методологические и прикладные основы обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности : монография / Л. В. Гнилицкая, А. И. Захаров, П. Я. Прыгунов, П. Я. Теоретико. – Київ : Дорадо-Друк, 2011. – 290 с.

122. Мігус І. П. Кадрова безпека суб'єктів господарської діяльності: менеджмент інсайдерами : монографія [за заг. ред. проф. Мігус І. П.]. - Черкаси: вид-во «МАКЛАУТ», 2012. - 315 с.

123. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку «Подання фінансової звітності» від 01.01.2012 [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_013.

124. Міненко М. В., Міхно С. П. Аналіз рівня економічної безпеки що забезпечують служби безпеки в сучасних умовах / М. В. Міненко, С. П. Міхно // Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки, 2014. - №39 (332). - С. 63.

125. Міністерство юстиції України / [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>

126. Міщенко С. М. Облікова політика в системі управління банком : автореферат дисертації кандидата економічних наук : 08.06.04 / С. М. Міщенко. – К. : Національний Аграрний Університет, 2004. – 21 с.

127. Моисеева Н. К. Рыночные взаимодействия в цепи поставок: управление транзакционными издержками // Логистика и управление цепями поставок. Научно-аналитический журнал, №6 (53) декабрь 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lscm.ru/index.php/ru/pogodam/item/1185>

128. Морган Г. Образы организации / Грет Морган, [пер.с англ. Р.Самуненков] / Стокгольмская школа экономики. – М. : Манн, Иванов и Фебер, 2008. – 504 с.

129. Мостенська Т. Л., Скопенко Н. С. Ризик менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства / Т. Л. Мостенська, Н. С. Скопенко // Вісник Запорізького національного університету, 2010. - №3(7).- с. 72-73.

130. МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua> .

131. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку «Загальні вимоги до фінансової звітності» затвердженого Наказом Міністерства фінансів України 07.02.2013 N 73 [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

132. Недашківський М. М. Інвестиційна безпека України в сучасних умовах [Електронний ресурс] / М. М. Недашківський, К. Ю. Подгорна // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, 2012. – №1. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/znpnudps/2012_1/pdf/12nnmimc.pdf

133. Олійничук В. М. Інформаційна місткість фінансової звітності та її роль в управлінні підприємством / В. М. Олійничук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_4/213.pdf

134. Омеляненко В. А. Міжнародний фактор забезпечення технологічної безпеки держави / В. А. Омеляненко, О. В. Прокопенко // Економічна безпека держави: міждисциплінарний підхід : монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. Хлобистова Є. В. – Черкаси, 2013. – С. 89–98.

135. Організація бухгалтерського обліку : навчальний посібник для студентів вузів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» / Ф. Ф. Бутинець, О. В. Олійник, М. М. Шигун, С. М. Шулєпова ; 4-те вид., доп. і перероб. – Житомир : ЖІТІ, 2005. – 576 с.

136. Орєхова К. В. Місце та роль фінансових переваг в системі забезпечення фінансової безпеки підприємства / К. В. Орєхова

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.khibs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/169/1/Orekhova_article.pdf.

137. Ортинський В. Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко, 2009. – К. : Правова єдність. – 544 с.

138. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность) / под редакцией Е.А. Олейникова. – М. : ЗАО «Бизнес – школа» «Интел – Синтез», 1997. – 288 с.

139. Островский О. М. Типовые элементы организации бухгалтерского учета. — М. : Финансы и статистика, 1988. — 207 с.

140. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков, 2012. – Х : ХНЕУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ea.hneu.edu.ua/images/users/navc_posibnic_z_EBP.doc \

141. Отенко І. Становлення теорії управління безпекою соціальних систем / І. Отенко, Н. Москаленко, Д. Комарков // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки, 2013. – Вип. 35. – Ч. III. - Том 2. - С. 85 - 91.

142. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

143. Палий В. Ф., Соколов Я. В. АСУ и проблемы теории бухгалтерского учета, 1981. — М. : Финансы и статистика. — 224 с.

144. Панкова Л. В. Технологическая безопасность: инновационная составляющая [Електронний ресурс] // Форум технологического лидерства «Технодоктрина». – 2015. – Режим доступу: http://vpk.name/news/124757_tehnologicheskaya_bezopasnost_innovacionnaya_sostavlyayushaya.html

145. Петухова Т. О. Роль облікової політики в системі економічної безпеки підприємств // Вісник економіки транспорту і промисловості, 2013. - №43, 2013. - с. 167-169 [Електронний ресурс] – Режим доступу :

file:///C:/Users/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B8%D1%81%20%D0%93%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B1%D1%83%D1%85%204/Downloads/rol-oblikovoyi-politiki-v-sistemi-ekonomichnoyi-bezpeki-pidpriemstv.pdf

146. Плеханова Г. В. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность): учеб.-практ. пособие / Российская экономическая академи им. Г. В. Плеханова / Е. А. Олейников (ред.). – М. : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.

147. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>

148. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку «Загальні вимоги до фінансової звітності» затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 N 87 [Електронний ресурс], 1999. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua> .

149. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» затвердженого Наказом Міністерства фінансів країни 29.11.1999 N 290 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.

150. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» затвердженого Наказом Міністерства фінансів країни 31.12.1999 N318 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.

151. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» затвердженого Наказом Міністерства фінансів України 28.05.99 N 137 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99>.

152. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» затвердженого Наказом Міністерства фінансів країни 27.04.2000

N92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>.

153. Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні затверджено постановою Кабінету Міністерства фінансів України 03.04.1993 N 250 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/250-93-%D0%BF/page>.

154. Пономаренко А. І. Система економічної безпеки фірми // Шлях України до економічної безпеки : матер. наук.–практ. конф. – Харків, 2006. – 302 с.

155. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003р. N 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

156. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія / [Кириченко О. А., Сідак В. С., Лаптев С. М., Захаров О. І., Пригунов П. Я. та ін.]; під ред. д.е.н., проф. О. А. Кириченка, д.і.н., проф. В. С. Сідака. – К. : ЗАТ «Дорадо», 2008. – 403 с.

157. Програма реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 1998 р. N 1706 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-98-%D0%BF>.

158. Прокопишин Л. П. Управлінські інновації та особливості їх використання на машинобудівних підприємствах в сучасних умовах. / Л. П. Прокопишин // Вісник Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – №628. – С. 628-633.

159. Прохоренко О., Кравчук О. Сировинні ресурси – сировинна країна? (до ситуації в гірничо-промисловому комплексі України) // Журнал соціальної критики «Спільне» [Електронний ресурс]. – 2016. - Режим доступу : <http://commons.com.ua/sirovinni-resursi-sirovinna-krayina-do-situatsiyi-v-girnicho-metalurgijnomu-kompleksi-ukrayini/>

160. Публічний звіт про діяльність Державної аудиторської служби

України за 2016 рік, 2017. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/doccatalog/document?id=136324>

161. Пушкар М. С. Теорія і практика формування облікової політики: монографія. / М. С. Пушкар, М. Т. Щирба. – Тернопіль: Карт-бланш, 2010. – 260 с.

162. Пушкар М. С. Креативний облік: створення інформації для менеджерів : монографія / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт- бланш, 2006. – 334.

163. Пушкар М. С. Облікова політика і звітність: навч. пос. / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 141 с.

164. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозивский, Е. Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА, 2006. – 356 с.

165. Резніков О. Л. Методичні рекомендації до оцінки ефективності заходів із забезпечення економічної безпеки підприємств металургії // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Вип.42. - с. 208-217 [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_42_23.pdf

166. Рета М. В. Методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / М. В. Рета, А. О. Іванова // Вісник НТУ «ХП». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х. : НТУ «ХП», 2013. - №21 (994) – С. 29-37.

167. Рзаєва Т. Г. Фінансова безпека підприємства та теоретичне обґрунтування напрямів її оцінки / Т. Г. Рзаєва, Г. А. Бондар // Вісник Хмельницького національного університету, 2014. – №2. -Т.1. – С. 43-48.

168. РМСБО. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс] / РМСБО, 2010. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/929_009 .

169. Романчук К. В. Розвиток бухгалтерського обліку активів в умовах трансформації інституту права власності : монографія / К. В. Романчук. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 528 с.

170. Рузмайкіна І. Облікова політика як складова загальної стратегії управління підприємством / І. Рузмайкіна // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekonomist/2010_5/36_41.pdf
171. Самуельсон П. Экономика; пер. с англ. в 2-х томах. – Т.1. – М. : МГП «Алгон», 1992. – 335 с.
172. Сєдаков А. А, Хлевицька Т. Б. Конкурентоспроможність та економічна безпека торговельного підприємства: оцінка взаємовпливу // Теоретичні та прикладні питання економіки. – Вип.24. - С.148-155 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2011_24/Zb24_18.pdf
173. Сиваченко Л. А. Энерготехнологическая концепция национальной безопасности [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу :
http://energoeffekt.gov.by/downloads/events/exhibition/20130517_doklad/20130517_sivachenko.doc.
174. Соколов Я. В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней : учеб. пособие для вузов. — М. : Аудит: ЮНИТИ, 1996. — 638 с.
175. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : навч. посібн / В. В. Сопко. – К. : КНЕУ, 2006. – 526 с.
176. Сопко В. В. Бухгалтерський облік: загальна теорія бухгалтерського обліку : навчальний посібник / В. В. Сопко, В. В. Сопко, О. В. Сопко. – 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://valery.at.ua/_ld/0/2_Sopko_TBO.pdf.
177. Сопко В., Завгородній В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу : підручник / В. Сопко, В. Завгородній, 2000. — К. : КНЕУ. — 260 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу :
<http://studentbooks.com.ua/content/view/130/35/1/4/>
178. Сорока Л. Економічна безпека і облікова система: оцінка наукових досліджень / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://sophus.at.ua/publ/2013_11_21_22_kampodilsk/sekcija_3_2013_11_21_22/ekonomichna_bezpeka_i_oblikova_sistema_ocinka_naukovikh_doslidzhen/37-1-0-754

179. Стандарти менеджменту якості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kpms.ru/General_info/SixSigma.htm

180. Стратегія національної безпеки «Україна в світі, що змінюється» затверджено Указом президента України від 12 лютого 2007 р. № 105 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>.

181. Стратегія підприємства: адаптація організацій до впливу світових суспільно-економічних процесів : монографія / [С. В. Захарін, Н. М. Євдокимова, А. П. Наливайко та ін.]. - К. : КНЕУ, 2013.– 454 с.

182. Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційна перспектива економіки регіону в умовах кризи. – С. 164-165. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kdu.edu.ua/conf/Konf_Vernadskii/2010/TEZY/5_section/164.PDF

183. Стригуль Л. С. Особливості застосування збалансованої системи показників для забезпечення економічної безпеки підприємства / Л. С. Стригуль, О. В. Кириченко // Вісник НТУ «ХПІ». – Харків : Вісник НТУ «ХПІ», 2013. – С. 100–102.

184. Сугак Т. О. Актуальні підходи до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства / Т.О. Сугак // Інвестиційно-інноваційна складова фінансово-економічної безпеки на національному, регіональному та мікрорівні в контексті сталого розвитку : матеріали Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф., 20 березня 2015 р. – К. : Київський національний університет технологій та дизайну, 2015. – С. 259-261.

185. Сугак Т. О. Бухгалтерський облік в системі економічної безпеки підприємств / Т. О. Сугак // Актуальні проблеми сучасної наукової думки : матеріали наук.-практ. конф. молодих учених, 14 листопада 2014 р. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2014. – С. 129-131.

186. Сугак Т. О. Бухгалтерський облік як інструмент інформаційної системи економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Інвестиційно-інноваційні аспекти економічної безпеки на різних ієрархічних рівнях національного господарства : монографія / [Лойко В. В. , Скрипник М. І. , Чеховська М. М. та ін.]; за ред. В. В. Лойко. – К. : КНУТД, 2015. – 211 с. – С. 137-146.

187. Сугак Т. О. Використання інструментарію облікової політики з метою забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК», 2015. — Вип. 40. – С. 68-75.

188. Сугак Т. О. Використання комплексного підходу в формуванні облікової політики з метою забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання / Т. О. Сугак // Українські перспективи у світовому розвитку : матеріали наук.-практ. конф. молод учених, 4 листопада 2016 р. – К. : ВНЗ Університет економіки та права «КРОК», 2016. – С. 258-259.

189. Сугак Т. О. Застосування ключових показників ефективності в оцінюванні рівня економічної безпеки промислових підприємств / Т. О. Сугак // Методичні та практичні підходи до вдосконалення результативності політики економічного зростання : матеріали Міжн. н.-практ. конф., 25-26 грудня 2015 р. – К. : ГО «Київський економічний науковий центр», 2015. – Ч.11. - С. 38-40.

190. Сугак Т. О. Облікова інформація в системі управління економічною безпекою підприємства / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК», 2015. – Вип. 41. — С. 104-111.

191. Сугак Т. О. Облікова інформація в системі управління економічною безпекою підприємства / Т. О. Сугак // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 18 вересня 2015 р. – Одеса : Одеський національний економічний університет, 2015. – С. 256-257.

192. Сугак Т. О. Обліково-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки як фактор впливу на зменшення підприємницьких

ризиків підприємств / Т.О. Сугак // Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 лютого 2016 р. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2016. – С. 128-130.

193. Сугак Т. О. Обліково-економічна складова в забезпеченні безпеки суб'єктів господарювання в умовах євроінтеграції / Т. О. Сугак // Еволюція наукової думки в контексті європейського вибору України : матеріали наук.-практ. конф. молодих учених, 21 листопада 2015 р. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2015. – С. 133-135.

194. Сугак Т. О. Оптимізація механізму управління обліковою інформацією в системі економічної безпеки промислових підприємств / Т. О. Сугак // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, 2015. — Т. 20. – Вип. 6. – С. 129-132.

195. Сугак Т. О. Теоретико-методичні аспекти організації бухгалтерського обліку в системі інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК», 2014. – Вип. 37. – С. 111-118.

196. Сугак Т. О. Удосконалення організації процесу бухгалтерського обліку у забезпеченні економічної безпеки промислових підприємств / Т. О. Сугак // Науковий вісник ОНЕУ, 2016. – Вип.1 (233). — С. 147-162.

197. Сугак Т. О. Управлінські інновації організації системи бухгалтерського обліку в інформаційно-аналітичному забезпеченні економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики : матеріали V Ювілейної міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю кафедри економіки підприємства ОНЕУ, 15-16 вересня 2016 р. – Одеса : Одеський національний економічний університет, 2016. – С. 171-172.

198. Теоретико-методологічні основи інвестиційно-інноваційної безпеки національної економіки України : монографія / [Грищенко І. М., Денисенко М. П., Захарін С. В. та ін.]. - К. : КНУТД, 2013. – 464 с.

199. Теоретичні засади економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/14170120/ekonomika/teoretichni_zasadi_ekonomichnoyi_bezpeki#12

200. Теория систем и системный анализ в управлении организациями : справочник : учеб. пособие / под ред. В. Н. Волковой, А. А. Емельянова. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 848 с.

201. Терщенко О. О. Нові інструменти управління фінансами реального сектора економіки / О. О. Терещенко, Н. Грапко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/5.pdf

202. Титоренко Г. А. Автоматизированные информационные технологии в экономике : учебник — М. : Компьютер: ЮНИТИ, 1998. — 400 с.

203. Ткач В. О. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій / О. В. Ткач // Європейський вектор економічного розвитку, 2011. – № 1. – С. 228-234.

204. Ткаченко А. М., Резніков О. Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства / А. М. Ткаченко, О. Л. Резніков // Вісник економічної науки України, 2010. — № 1 (17). — С. 101-106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/45475>

205. Торгівля цінними паперами // [за ред. д.е.н. В. І. Грушка]. — Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.krok.edu.ua/ua/kategoriji/pidruchniki/21-torhivlia-tsinnyemy-paperamy-rozdil-xiii-bukhhalterskyi-oblik-operatsii-z-tsinnyemy-paperamy?tmpl=component&print=1#.VmbyRn24_s0

206. Троц І. В. Забезпечення економічної безпеки на підприємстві з метою попередження банкрутства // І. В. Троц. – Хмельницький національний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eztuir.ztu.edu.ua/2485/1/Троц_I.pdf

207. Уманців Ю. М. Механізм економічної політики. Об'єкти і предмет економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/18210712/ekonomika/obyekti_predmet_ekonomichnoyi_bezpeki

208. Управління підприємницьким ризиком / [за заг. ред. д.е.н. Д. А. Штефанича]. - Тернопіль : «Економічна думка», 1999. — 224 с.

209. Філіппова С. В. Проблемні аспекти управління процесом зміцнення економічної безпеки як суб'єктів підприємницької діяльності в умовах забезпечення сталого розвитку економіки України / С. В. Філіппова, С. О Черкасова // Економічні інновації. – Вип.52, 2013. - С 198-205 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/67605/19-Philippova.pdf?sequence=1>

210. Філозоп О. В. Організація процесу внутрішнього аудиту на підприємстві / О. В. Філозоп // Міжнародний збірник наукових праць. – 2009. – № 1. – С. 250.

211. Фінансово–економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія [Т. Г.Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук] ; за ред. д.е.н., доц. Васильціва Т. Г. – Львів : Видавництво, 2012. – 386 с.

212. Хендриксен Е. С. Теория бухгалтерського учета : пер. с англ.; под ред. проф. Я. В. Соколова. – М. : Финансы и статистика, 2000.– 576 с.

213. Хома Д. М. Внутрішній аудит у підвищенні ефективності діяльності підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Д. М. Хома. – Тернопіль, 2010. – 21 с.

214. Хохлов Н. В. Управление риском: учеб. пособ. для вузов / Н. В. Хохлов. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. —239 с.

215. Царев В. В. Внутрифирменное планирование : учебник / В. В. Царев. - СПб. : Питер, 2002. - 496с.

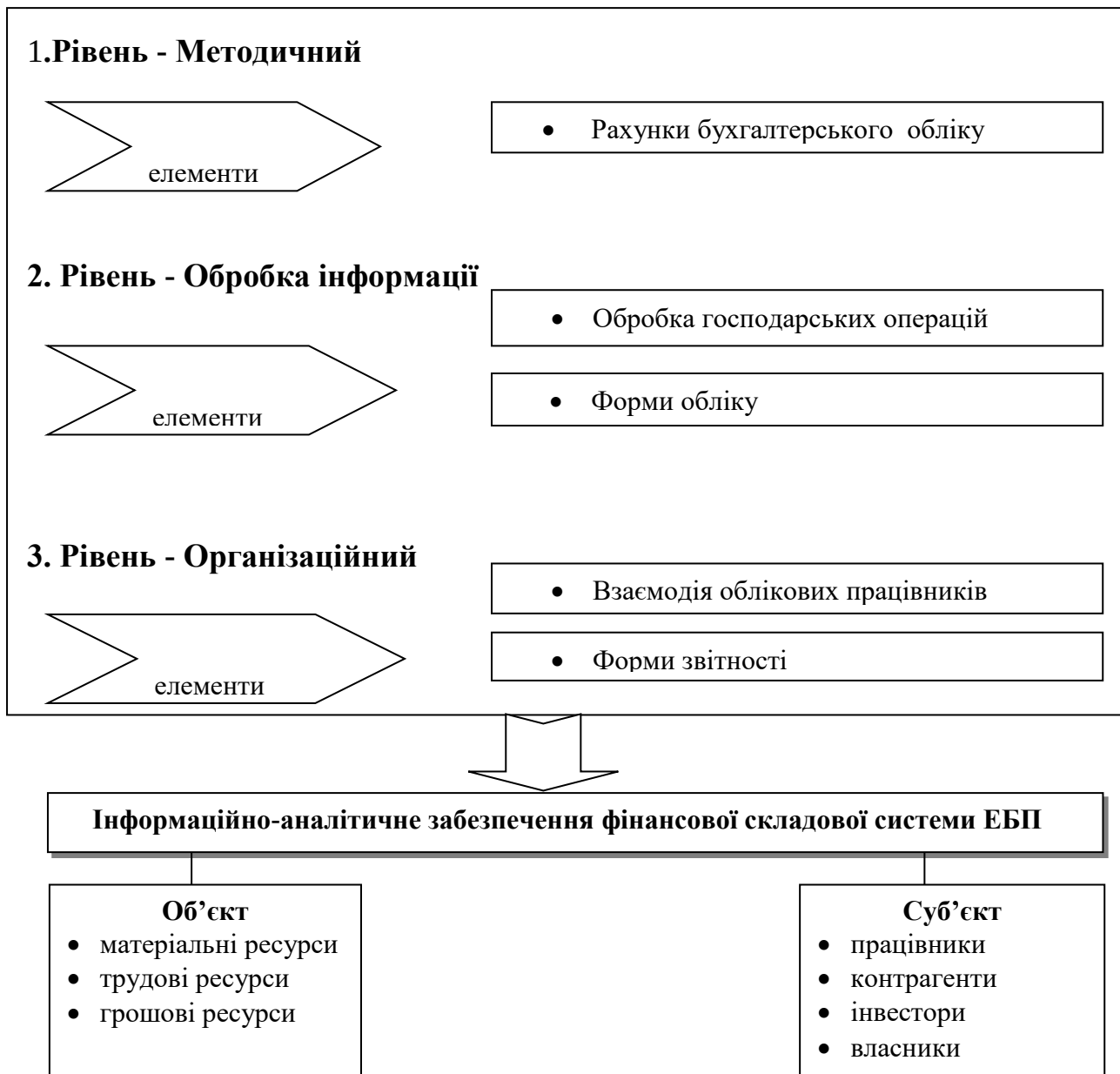
216. Чумаченко Н. Г. ЭВМ в учете и экономическом анализе. - К. : КИНХ, 1970. — 104 с.
217. Шайкан А. В. Бухгалтерський облік в аспекті стратегічного управління промисловим підприємством : автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.00.09 / А. В. Шайкан. – К., 2009. – 36 с.
218. Шаманська О. І., Олійник В. П. Інноваційна діяльність підприємств України: проблеми сьогодення та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?Op=1&z=2560>
219. Шацька З. Я. Управлінські інновації в системі підприємства / З. Я. Шацька // Актуальні проблеми економіки. Науковий економічний журнал. – № 1(127). – 2012. – С. 176-182.
220. Шевчук В. В. Фінансова стабільність держави та її ознаки / В. В. Шевчук // Фінанси, облік і аудит, 2013. – Вип.1(21). – С. 181-188.
221. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. ... док. економ. наук : 21.04.02 / Л. Г. Шемаєва. – К. : ВНЗ Університет економіки та права «КРОК», 2010. – 42 с.
222. Шульженко Л. Є. Економічна безпека стратегічного альянсу в контексті теорій взаємодії // Бізнесінформ, 2013. – №8. – С. 361–366.
223. Як розпочати креативну революцію в компанії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.innovations.com.ua>
224. IFAC. Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements. – [Electronic resource]. – 1628 p. – Mode of access: www.ifac.org/publication/
225. Lehman Ch. R. Accounting's changing role in social conflict / Cheryl R. Lehman. – New York : Markus Wiener Publishing, 1992. – 174 p.
226. Porter G. A. Using financial accounting information: the alter native to debits and credits / Gary A. Porter, Curtis L. Norton. Mason : Cengage Learning, 2011. – 864 p.

227. The Essential John Nash / Edited by Harold W. Kuhn & Sylvia Nasar. – Princeton : Princeton University Press, 2007. – 272 p.

Джерело: сформовано автором

СИСТЕМА ОБЛІКУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ЕБП

Джерело: сформовано автором на підставі

[12;24;30;33;37;61;70;139;143;161;211;216;217].

Анкета

опитування суб'єктів господарювання м. Кривого Рогу
щодо складання фінансової звітності за 2016 р.

1. Фінансову звітність за 2016 р. складено:

- ☐ за національними стандартами П(С)БО
- ☐ за міжнародними стандартами фінансової звітності МСФЗ

2. Ведення бухгалтерського обліку на Вашому підприємстві здійснюється:

- ☐ за національними стандартами П(С)БО
- ☐ за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та МСФЗ

3. Чи розкриваєте Ви інформацію щодо зміни в облікових оцінках та в обліковій політиці при складанні фінансової звітності у відповідності до П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»

- ☐ Так ☐ Ні

4. Чи застосовуєте Ви норми, методи, вимоги, які включає Положення про облікову політику підприємства:

- ☐ застосовується в повному обсязі
- ☐ застосовується при проведенні перевірок Державною Фіскальною Службою України
- ☐ застосовується формально
- ☐ не застосовується

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РЕСПОНДЕНТА:

5. Організаційно правова форма господарювання

- ☐ Акціонерне товариство ☐ Товариство з додатковою відповідальністю
- ☐ Товариство з обмеженою відповідальністю ☐ Інша форма господарювання

6. Фінансовий результат за 2016 р.

- ☐ Прибуток ☐ Збиток

Джерело: розробка автора

ПЕРЕЛІК ПОКАЗНИКІВ (ІНДИКАТОРІВ), ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ НАПРЯМИ (ПЕРСПЕКТИВИ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

№ з/п	Найменування індикатора	Розрахунок	Економічний зміст та відповідність стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства	Норматив
		Фінансова складова		
1.	Коефіцієнт покриття (коефіцієнт загальної платоспроможності) (K_{zn})	$K_{zn} = A_0 / K_{kz}$ де A_0 – оборотні активи; K_{kz} – короткострокові зобов'язання	Коефіцієнт свідчить про достатність ресурсів оборотних активів для погашення поточних зобов'язань з метою недопущення загрози зниження платоспроможності	2,0 – 2,5.
2.	Коефіцієнт абсолютної платоспроможності, K_{ap}	$K_{ap} = K_{kz} / ГК$, де $ГК$ – грошові кошти	Показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена негайно з метою забезпечення ефективного використання грошових коштів	0,1 - 0,2
3.	Коефіцієнт автономії (K_a)	$K_a = K / BK$, де BK – власний капітал; K – авансовий капітал підприємства	Коефіцієнт свідчить про те, за яких обставин підприємство може всі свої зобов'язання покрити за рахунок власних джерел, для забезпечення можливості підприємства у подоланні несприятливих ситуацій фінансового забезпечення господарської діяльності	Критичне значення 0,5
4.	Рентабельність капіталу, (PBK)%	$PBK = ЧП / СРВК$, де $ЧП$ – чистий прибуток, $СРВК$ – середня вартість власного капіталу	Характеризує ефективність управління власним та залученим капіталом з метою недопущення загрози зниження економічного ефекту від використання капіталу	
5.	Коефіцієнт рентабельності активів (ROA)	$ROA = ЧП / A$, де $ЧП$ – чистий прибуток; A – активи підприємства	Коефіцієнт показує стабільність роботи підприємства. Доти, поки відношення чистого прибутку до загальних активів зростає або залишається стабільним, є сенс збільшувати активи й обсяги продажів, у протилежному випадку – обмежувати зростання обсягів продажів і звільнятися від активів. Використовується з метою недопущення загрози зниження економічного ефекту від використання активів	>0 збільшення ; Для стійких підприємств в 6-8

Продовження додатку Г

6.	Коефіцієнт Бівера (КБ)	КБ= Чистий прибуток + Амортизація) / Довгостр. зобов'язання + Короткостр.зобов'язання)	Якщо протягом тривалого часу (1,5-2 роки) коефіцієнт Бівера не перевищує 0,2, це відображає небажане скорочення частки прибутку, яка направляється на розвиток виробництва. Використовується з метою недопущення загрози виникнення банкрутства	0,4- 0,45; 0,17 – критичне значення
		Складова кадрового потенціалу		
7.	Продуктивність праці (ПП)	ПП =ВП/КРсс, де ВП – обсяг виробленої продукції, КРсс – середньоспискова кількість	Коефіцієнт характеризує оцінку якісних характеристик ефективності використання трудових ресурсів з метою недопущення зниження ефективного використання трудових ресурсів	
8.	Коефіцієнт плинності робочої сили (Кпл)	Кпл=ЗР /КРсс, де ЗР – звільнені за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни	Коефіцієнт характеризує скорочення плинності, яка є основним резервом підвищення продуктивності праці. Використовується з метою недопущення ризику неможливості здійснення статутної діяльності підприємства. Для того щоб передбачити заходи, спрямовані на скорочення плинності та закріплення кадрів, треба з'ясувати причини звільнення робочих кадрів. Ці відомості можна отримати, провівши соціологічне обстеження	
9.	Коефіцієнт кадрового Потенціалу (Ккп)	Ккп =ЧКП/ КРсс, де ЧКП – кількість кваліфікованих працівників	Коефіцієнт характеризує рівень забезпеченості підприємства кваліфікованими працівниками з метою недопущення зниження обсягів виробництва за рахунок низької кваліфікації персоналу	
10.	Рівень середньої заробітної плати по підприємству у відношенні до аналогічного показника по галузі, %		Характеризує стан узгодженості інтересів персоналу підприємства та його власників з метою недопущення зростання професійних ризиків	

Продовження додатку Г

11.	Забезпеченість підприємства Трудовими ресурсами та ефективність їх використання	$ВП = КР \times ГВ$, $РП = КР \times ГВ$, де ВП – випуск продукції; РП – обсяг реалізованої продукції; КР – фактична кількість персоналу; ГВ – середньорічний виробіток;	Особлива увага повинна приділятися факторам, що визначають обсяг виробництва продукції, тому даний показник визначає кадровий потенціал підприємства та характеризує конкурентні переваги в межах галузі у разі існування загрози втрати певного сегмента ринку	
		Складова внутрішніх бізнес процесів		
12.	Рентабельність виробництва, % ($Rп$)	$Rп = В - С / С$, де В – виторг від реалізації продукції; С – собівартість	Характеризує ефективність управління менеджментом підприємства виробничими процесами при існуванні загрози зниження обсягів діяльності	
13.	Виробнича потужність ($Вп$)	$Вп = Н / В_{ср.г.}$, де Н – обсяг продукції; $В_{ср.г.}$ – середньорічна виробнича потужність підприємства	Показник характеризує максимально можливий випуск продукції за реально існуючого обсягу виробничих ресурсів і досягнутого рівня техніки з метою забезпечення ефективного використання виробничих потужностей	
14.	Собівартість (С)	$С = ПС / Н + П$, де ПС – постійні витрати; Н – обсяг продукції; П – питомі змінні витрати	Собівартість є важливим показником, який характеризує роботу підприємства. Від її рівня залежать фінансові результати діяльності підприємства, темпи виробництва, фінансовий стан суб'єкта господарювання	
15.	Коефіцієнт ритмічності (Kp)	$Kp = Вф / Вп$, де Вф – фактичний випуск продукції; Вп – плановий випуск продукції	Ритмічність – рівномірний випуск продукції відповідно до графіка в обсягах і асортиментах, передбачених планом характеризує стабільність роботи підприємства та ефективність управління менеджментом підприємства	
16.	Рентабельність основних Фондів ($Rонф$)	$Rонф = ФО \times Rп$, де ФО – фондівдача; $Rп$ – рентабельність продукції	Характеризує узагальнене використання основних засобів, тому що його рівень залежить не тільки від фондівдачі, але й від рентабельності продукції	

Продовження додатку Г

17.	Забезпеченість підприємства основними виробничими фондами та ефективність їх використання	$ВП = ОПФ \times ФО$, $РП = Дв \times ОПФ \times ФО$, де ОПФ – середньорічна вартість основних фондів; ФО – фондівіддача Дв – частка реалізованої продукції в загальному обсязі валової продукції	Показник характеризує виробничий потенціал підприємства та виробничої бази у порівнянні з іншими підприємствами регіону у разі існування загрози недобросовісної конкуренції	
18.	Забезпеченість підприємства сировиною і матеріалами та ефективність їх використання	$ВП = МЗ \times МО$, $РП = Дв \times МЗ \times МО$, де МЗ – загальна сума споживання матеріальних ресурсів; МО – матеріаловіддача	Показник характеризує ресурсний потенціал підприємства та ефективність його використання	
19.	Коефіцієнт придатності основних виробничих фондів ($Кг.опф$)	$Кг.опф = Кп - И / Кп$, де $Кп$ – первинна (балансова) вартість ОВФ; $И$ – сума зношування основних фондів за весь період експлуатації	Підприємство у своїй діяльності повинне прагнути до постійного відновлення основних фондів і їхньої модернізації, тому управлінська діяльність повинна бути сконцентрована на підвищенні коефіцієнта придатності й недопущенні його істотного зниження в середньостроковій і довгостроковій перспективі	
20.	Надходження інвестицій (ROI)	$ROI = БИт / It$ де $БИт$ — брутто-інвестиції підприємства в році t , гр. од.; It — інвестиції підприємства в році t , необхідні для забезпечення його економічної безпеки, гр. од.	Характеризує переваги підприємства у порівнянні з іншими підприємствами галузі з метою оцінювання потенціалу підприємства. Чим ближче величина співвідношення до одиниці, тим вище рівень економічної безпеки. Пропонується виділити певні рівні ЕБП задля якісної інтерпретації кількісних показників [68, с. 171–172].	0,5-0,7

21.	Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку підприємства ($K_{Дчгп}$)	$K_{Дчгп} = ЧГП / ПК + 3 + Д$, де ЧГП – сума чистого грошового потоку; ПК – погашення кредитів; П – приріст виробничих запасів; Д – дивіденди	Коефіцієнт визначає достатність генерованого підприємством чистого грошового потоку з позиції фінансових потреб. Висока якість чистого грошового потоку характеризується зростанням питомої ваги чистого прибутку, отриманого за рахунок зростання випуску продукції і зниження його собівартості, низька – за рахунок збільшення частки чистого прибутку, пов'язаного зі зростанням цін на продукцію. Використовується з метою недопущення загрози падіння обсягів діяльності	
		Маркетингова складова		
22.	Критичний обсяг реалізації (K_m)	$K_t = B \times ПС / МД$, де В – обсяг продажів продукції; ПС – постійні витрати; МД – маржинальний дохід (сума прибутку і постійних витрат)	Коефіцієнт є важливою умовою оцінки портфеля замовлень, він визначає гранично мінімальний обсяг постачання, що забезпечує підприємству вихід за межі банкрутства. Характеризує таку масу продажу продукції, за якої витрати на виробництво і збут продукції дорівнюють виторгу від продажу. Чим більша маса продажу щодо критичної, тим більший прибуток отримує підприємство. Характеризує ефективність менеджменту підприємства	
23.	Коефіцієнт привабливості товару (K)	$K = Bч / Z$, де Вч – чистий виторг від продажу товару; Z – повні витрати на виробництво й транспортування	Коефіцієнт розраховує питомий ефект конкурентоспроможності товару. На ринку має місце розмаїтість товарних видів. Комплекс товарів того самого споживчого призначення, але з різними споживчими параметрами	
24.	Частка ринку	$ЧР = В_{іреал.} / ВР_{загал.}$, де В _{іреал.} – обсяг реалізації і-го підприємства; ВР _{загал.} – обсяг реалізації продукції на даному ринку	Показник свідчить про частку ринку, яку займає підприємство, тобто ринковий сегмент. Використовується з метою запобігання зниження частки ринкового сегмента	

Закінчення додатку Г

25.	Частка сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості в сумі дебіторської заборгованості, %		Характеризує ефективність здійснення платіжної політики при виникненні загрози невиконання ними своїх зобов'язань	
26.	Частка постійних покупців у структурі реалізації підприємства, %		Характеризує стабільність взаємовідносин з покупцями у разі існування загрози зниження ринків збуту	
27.	Частка неритмічних поставок у загальній сумі поставок підприємства, %		Характеризує стабільність взаємовідносин з постачальниками у разі існування загрози їх недобросовісності	
28.	Коефіцієнт рентабельності продажів (R_{pn})	$R_{pn} = \Pi / B * 100$, де Π – прибуток від реалізації продукції; B – загальний обсяг продажів	Коефіцієнт характеризує ефективність поточних витрат підприємства на виробництво і продаж продукції. Має важливе значення у пошуку можливостей отримання додаткового прибутку за рахунок збільшення випуску продукції й поліпшення її асортименту. Використовується з метою недопущення загрози зниження обсягів діяльності	

Джерело: сформовано автором на підставі [46; 118; 119].

**ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ФІНАНСОВО-
ГОСПОДАРСЬКИЙ СТАН ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ
ГІРНИЧОЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» ЗА 2013 РІК**

N з/п	Показники	Фактичне значення	Примітки (висновки), нормативне значення
1.1. Загальні показники діяльності підприємства			
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	10 352 257	
2	Валовий прибуток (збиток), тис. грн.	6 076 913	
3	Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	4 712 644	
4	Середньооблікова чисельність працівників, осіб	5 634	
5	Фонд оплати праці, тис. грн.	355 995	
6	Власний капітал, тис. грн.	17 424 124	
7	Необоротні активи, тис. грн.	7 508 735	
8	Довгострокові зобов'язання, тис. грн.	1 827 252	
9	Короткострокові кредити та позики, тис. грн.		
10	Дебіторська заборгованість, тис. грн.	16 687 599	
11	Запаси, тис. грн.	430 815	
12	Власні оборотні засоби, тис. грн.	9 915 389	
13	Функціонуючий капітал, тис. грн.	11 742 641	
14	Продуктивність праці, тис. грн./ос.	1 837,5	
1.2. Показники ліквідності			
15	Коефіцієнт поточної ліквідності	3,157	1,5
16	Коефіцієнт покриття	3,157	1,0
17	Коефіцієнт швидкої ліквідності	3,078	0,6 - 0,8
18	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	0,003	0,2 - 0,35
19	Маневреність власних оборотних засобів	0,577	0 - 1
20	Коефіцієнт покриття запасів	0,000	> 1
21	Коефіцієнт фінансової автономії	0,706	0,5
1.3. Показники фінансової стійкості			
22	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,706	> 0,5
23	Коефіцієнт фінансової залежності	1,417	= 2
24	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,569	> 0,1
25	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,045	< 0,5
26	Коефіцієнт структури довгострокових вкладень	0,243	

Закінчення додатку Д

27	Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,095	
28	Коефіцієнт структури позикового капіталу	1,645	
29	Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	0,064	
30	Коефіцієнт забезпечення власними засобами	0,581	0,1
31	Показник фінансового лівериджу	0,417	< 0,25
32	Тривалість фінансового циклу	-	-
33	Поточна платоспроможність	-1 094 399	
34	Коефіцієнт Бівера	4,979	> 0,2
1.4. Показники рентабельності			
35	Рентабельність продукції, %	142,1	
36	Рентабельність основної діяльності, %	45,5	
37	Рентабельність сукупного капіталу, %	24,1	
38	Рентабельність власного капіталу, %	311,8	

Джерело: сформовано автором на підставі загальнодоступної бази даних <http://smida.gov.ua/db/emitent>

**ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ФІНАНСОВО-
ГОСПОДАРСЬКИЙ СТАН ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-
ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» ЗА 2014 РІК**

N з/п	Показники	Фактичне значення	Примітки (висновки), нормативне значення
1.1. Загальні показники діяльності підприємства			
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	11 341 151	
2	Валовий прибуток (збиток), тис. грн.	6 192 899	
3	Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	976 170	
4	Середньооблікова чисельність працівників, осіб	5 563	
5	Фонд оплати праці, тис. грн.	405 726	
6	Власний капітал, тис. грн.	11 667 130	
7	Необоротні активи, тис. грн.	13 969 250	
8	Довгострокові зобов'язання, тис. грн.	3 465 304	
9	Короткострокові кредити та позики, тис. грн.	15 851 015	
10	Дебіторська заборгованість, тис. грн.	20 067 509	
11	Запаси, тис. грн.	647 707	
12	Власні оборотні засоби, тис. грн.	-2 302 120	
13	Функціонуючий капітал, тис. грн.	1 180 500	
14	Продуктивність праці, тис. грн./ос.	2 039	
1.2. Показники ліквідності			
15	Коефіцієнт поточної ліквідності	1,074	1,5
16	Коефіцієнт покриття	1,074	1,0
17	Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,034	0,6 - 0,8
18	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	0,005	0,2 - 0,35
19	Маневреність власних оборотних засобів	-0,135	0 - 1
20	Коефіцієнт покриття запасів	26,268	> 1
21	Коефіцієнт фінансової автономії	0,376	0,5
1.3. Показники фінансової стійкості			
22	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,376	> 0,5
23	Коефіцієнт фінансової залежності	2,657	= 2
24	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,197	> 0,1
25	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,623	< 0,5
26	Коефіцієнт структури довгострокових вкладень	0,248	

Закінчення додатку Ж

27	Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,229	
28	Коефіцієнт структури позикового капіталу	0,179	
29	Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	1,656	
30	Коефіцієнт забезпечення власними засобами	-0,134	0,1
31	Показник фінансового лівериджу	1,657	< 0,25
32	Тривалість фінансового циклу		
33	Поточна платоспроможність	-19 239 449	
34	Коефіцієнт Бівера	0,103	> 0,2
1.4. Показники рентабельності			
35	Рентабельність продукції, %	120,3	
36	Рентабельність основної діяльності, %	8,6	
37	Рентабельність сукупного капіталу, %	6,3	
38	Рентабельність власного капіталу, %	6,7	

Джерело: сформовано автором на підставі загальнодоступної бази даних <http://smida.gov.ua/db/emitent>

Додаток 3

Показники	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	Абсолютне відхилення		Темпи приросту (+), зниження (-), %	
						2013-2014	2014-2015	2013-2014	2014-2015
Чистий дохід (виручка) відреалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	14507916	9986708	10352257	11341151	9489519	+988 894,00	-1851632	+9,55	-16,33
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	3654118	3799677	4275344	5148252	6534272	+872 908,00	+1386020	+20,42	+26,92
Витрати на 1 грн. реалізованої продукції, грн	0.28	0,43	0,46	0,45	0,69	+0,04	+0,24	+10,72	+53,33
Собівартість у % до виручки			41,3	45,39	68,86	+4,09	+23,47	+9,91	+51,71
Валовий прибуток, тис. грн.	10853798	6187031	6076913	6192899	2955247	+115986	-3237652	+1,91	-52,28
Грошові кошти та їх еквіваленти	763	40590	16623	76865	96820	+60242	+19955	+362,40	+25,96
Середньооблікова чисельність штатних працівників, чол.	5659	5696	5634	5563	5404	-71	-159	-1,26	-2,86
Фонд оплати праці, тис. грн.	342604	335975	355995	405726	469718	+49731	+63992	+13,97	+15,77
Середня заробітна плата одного працюючого, грн.	6054	5898	5430	5870	6243	+440	+373	+8,10	+6,35
Дебіторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги), тис. грн.	10678110	10673720	16580244	14438749	21289243	-2141495	+6850494	-12,92	+47,45
Кредиторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги), тис. грн.	6102567	4064420	4169093	5015771	7122071	+846678	+2106300	+20,31	+41,99
Чистий прибуток, тис. грн.	6584382	4767728	4712644	976170	-3498874	-3736474	-4475044	-79,29	-458,43

Основні економічні показники господарської діяльності ПАТ «Інгuleцький гірничозбагачувальний комбінат» за 2013-2015 рр.

**ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ФІНАНСОВО-
ГОСПОДАРСЬКИЙ СТАН ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ
ГІРНИЧОЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» ЗА 2012 -2013 РОКИ**

N з/п	Показники	Фактичне значення 2012р.	Фактичне значення 2013р.	Відхиленн я	Примітки (висновки), нормативне значення
1.1. Загальні показники діяльності підприємства					
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	9986708	10 352 257	+365549	
2	Валовий прибуток (збиток), тис. грн.	6187031	6 076 913	-110118	
3	Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	4767728	4 712 644	-55084	
4	Середньооблікова чисельність працівників, осіб	5696	5 634	-62	
	Працівники основної діяльності, осіб	5511	5454	-57	
	Коефіцієнт кадрового потенціалу	0,967	0,968	+0,001	
5	Фонд оплати праці, тис. грн.	335548,7	346246,9	+10698,2	
6	Власний капітал, тис. грн.	12845500	17 424 124	+4578624	
7	Необоротні активи, тис. грн.	11239942	7 508 735	-3731207	
8	Довгострокові зобов'язання, тис. грн.	3036578	1 827 252	-1209326	
9	Короткострокові кредити та позики, тис. грн.	2804	-	-2804	
10	Дебіторська заборгованість, тис. грн.	11857886	16 687 599	+4829713	
11	Запаси, тис. грн.	359995	430 815	+70820	
12	Власні оборотні засоби, тис. грн.	1605558	9 915 389	+6140169	
13	Функціонуючий капітал, тис. грн.	4672395	11 742 641	+7070246	
14	Продуктивність праці, тис. грн./ос.	1753,3	1 837,5	+84,2	
15	Собівартість реалізованої товарної продукції	3799677	4275344	+925667	
1.2. Показники ліквідності					
16	Коефіцієнт поточної ліквідності	0.162	3,157		1,5
17	Коефіцієнт покриття	0.162	3,157		1,0

Закінчення додатку К

18	Коефіцієнт швидкої ліквідності	0.157	3,078		0,6 - 0,8
19	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	0.001	0,003		0,2 - 0,35
20	Маневреність власних оборотних засобів	0.131	0,577		0 - 1
21	Коефіцієнт покриття запасів	33.947	0,000		> 1
22	Коефіцієнт фінансової автономії	0.547	0,706		0,5
1.3. Показники фінансової стійкості					
23	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0.547	0,706		> 0,5
24	Коефіцієнт фінансової залежності	1.830	1,417		= 2
25	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0.125	0,569		> 0,1
26	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	3.340	0,045		< 0,5
27	Коефіцієнт структури довгострокових вкладень	0.229	0,243		
28	Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0.167	0,095		
29	Коефіцієнт структури позикового капіталу	0.033	1,645		
30	Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	6.110	0,064		
31	Коефіцієнт забезпечення власними засобами		0,581		0,1
32	Показник фінансового лівериджу	0.830	0,417		< 0,25
33	Поточна платоспроможність	-78450980	-1 094 399		
34	Коефіцієнт Бівера	0,067	4,979		> 0,2
1.4. Показники рентабельності					
35	Рентабельність продукції, %	162,8	142,1		
36	Рентабельність основної діяльності, %	47,7	45,5		
37	Рентабельність сукупного капіталу, %	27,5	24,1		
38	Рентабельність власного капіталу, %	42,4	311,8		

Джерело: сформовано автором на підставі [48 с.11,19,158,164,201,202] .

**РОЗРАХУНКИ З ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПОКАЗНИКА БЕЗПЕКИ ПАТ ІНГУЛЕЦЬКИЙ
ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» ЗА 2012 РІК**

Розподіл показників напрямку (перспективи) «Фінанси» за зонами безпеки за допомогою методу бальних оцінок

Показник економічної безпеки (індикатор)	Еталонне Значення	Фактичне значення	Рівні забезпечення безпеки (бали)				Бал узагальнюючого показника (Uf)
			Максимальний (0,8-1,0)	Високий (0,5-0,8)	Достатній (0,2-0,5)	Критичний (0-0,2)	
1.Рівень загальної платоспроможності підприємства (Коефіцієнт покриття) (z)	2,5		> 2.5	2,0-2,5	2,0-1,5	<1,5	
Фактичне значення		1.616			0.3		0.3
2.Рівень абсолютної платоспроможності (Коефіцієнт абсолютної платоспроможності)(p)	0.2		> 0,2	0,2-0,15	0,15-0,1	<0,1	
Фактичне значення		0.0053				0	0
3.Рівень виконання своїх зобов'язання покрити за рахунок власних джерел(Коефіцієнт автономії) (w)	2		> 2	2,0-1,5	1,5-1,0	<0,5	
Фактичне значення		0.547				0,2	0.2
4.Рівень використання прибутку на розвиток (Коефіцієнт Бівера)(b)	0,45		> 0,45	0,45-0,4	0,3-0,4	<0,17	

Продовження додатку Л

Фактичне значення		0.49	1,0				1,0
5.Рівень стабільності роботи підприємства (Коефіцієнт рентабельності і активів) (<i>r</i>)	8		> 8	6-8	5-6	<4	
Фактичне значення		21.64	1.0				1.0
6.Загальна сума балів(Σ)							2,5
7.Максимально можлива сума балів(max Σ n)							5
8.Узагальнюючий Показник напрямку ($\Sigma/$) max Σ n)					0,5		

Розподіл показників напрямку (перспективи) «Кадрова складова» за зонами безпеки за допомогою методу бальних оцінок

Показник економічної безпеки (індикатор)	Еталонне Значення) 2011 рік	Фактичне значення	Рівні забезпечення безпеки (бали)				Бал узагальнюючого показника (<i>U_f</i>)
			Максимальний (0,8-1,0)	Високий (0,5-0,8)	Достатній (0,2-0,5)	Критичний (0-0,2)	
1. Продуктивність праці (ПП)	14507916/5942=2,441						
Фактичне значення		1,753		0,6			0,6
2. Коефіцієнт плинності робочої сили (<i>K_{пл}</i>)	3,98%	275/5667					
Фактичне значення		4,85%			0,5		0,5

Продовження додатку Л

3. Середня заробітна плата по підприємству(грн.)	5571						
Фактичне значення		4909		0,6			0,6
4.Середньооблікова чисельність(чол.)	5942	-					
Фактичне значення		5667		0,6			0,6
5. Коефіцієнт кадрового Потенціалу (Ккп)	5762/5942 =0,970						
Фактичне значення		0,972	1,0				1,0
6.Загальна сума балів(Σ)							3,3
7.Максимально можлива сума балів(max Σ n)				0,66			5
8.Узагальнюючий Показник напрямку (Σ /) max Σ n)				0,66			

Розподіл показників напрямку (перспективи) «Складова внутрішніх бізнес процесів» за зонами безпеки за допомогою методу бальних оцінок

Показник економічної безпеки (індикатор)	Еталонне Значення 2011 рік	Фактичне значення	Рівні забезпечення безпеки (бали)				Бал узагальнюючого показника (U_f)
			Максимальний (0,8-1,0)	Високий (0,5-0,8)	Достатній (0,2-0,5)	Критичний (0-0,2)	
1.Рентабельність реалізованої товарної продукції, % (R_n)	254,98						
Фактичне значення		132,29		0,6			0,6

Продовження додатку Л

2. Виробнича потужність(тис.т.) (В _п)	15133,1						
Фактичне значення		15276,7	0,9				0,9
3.Повна собівартість реалізованої товарної продукції (тис.грн.)	4086958						
Фактичне значення		4299224		0,6			0,6
4.Фондовіддача Основних фондів(<i>R_{онф}</i>)	3,32						
Фактичне значення		1,54			0,4		0,4
5. Надходження інвестицій (освоєння капітальних вкладень)тис.грн.	1009669						
Фактичне значення		814864		0,6			0,6
6.Загальна сума балів(Σ)							3,1
7.Максимально можлива сума балів(max Σ n)							5
8.Узагальнюючий Показник напрямку ($\Sigma/$) max Σ n)				0,62			

Розподіл показників напрямку (перспективи) «Маркетингова складова» за зонами безпеки за допомогою методу бальних оцінок

Показник економічної безпеки (індикатор)	Еталонне значення 2011р.	Фактичне значення	Рівні забезпечення безпеки (бали)				Бал узагальнюючого показника (Uf)
			Максимальний (0,8-1,0)	Високий (0,5-0,8)	Достатній (0,2-0,5)	Критичний (0-0,2)	
Коефіцієнт привабливості товару (K)	3,55						
Фактичне значення		2,32			0,5		0,5
2. Частка ринку по галузі України	22,64						
Фактичне значення		20,15		0,7			0,7
3. Частка сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості в сумі дебіторської заборгованості,% 2013	0,7	0,14					
Фактичне значення		0,63		0,8			0,8
4. Коефіцієнт рентабельності продажів (R _{pn})	7,15						
Фактичне значення		0,57				0,2	0,2
5. Частка постійних покупців у структурі реалізації підприємства,%	86,18						

Фактичне значення		83,74		0,8			0,8
6.Загальна сума балів(Σ)							3,0
7.Максимально можлива сума балів(max Σ n)							5
8.Узагальнюючий Показник напрямку ($\Sigma/$ max Σ n)				0,6			

Джерело: сформовано автором на підставі [48 с.11,19,158,164,165,201,202,247] .

Комплексний показник безпеки підприємства (КПБ) розраховується за формулою:

$$КПБ = \Sigma U_f \times n \times d, \quad (2)$$

де U_f - узагальнюючий показник (U_f) за кожним із напрямків економічної безпеки;

d - питома вага напрямків(перспектив)економічної безпеки, причому = 1;

n - кількість функціональних складових

Значущість перспектив (напрямків) економічної безпеки підприємства:

- Фінанси – 25%;
- Кадрова складова – 20%;
- Складова внутрішніх бізнес процесів – 30%;
- Маркетингова складова - 25%

$$КПБ = (0,5 \times 25\% + 0,66 \times 20\% + 0,62 \times 30\% + 0,6 \times 25\%) = 0,593$$

Комплексний показник безпеки ПАТ «Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат» за 2012р. знаходиться на достатньому рівні.

РОЗРАХУНКИ З ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПОКАЗНИКА БЕЗПЕКИ ПАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» ЗА 2013 РІК

**Розподіл показників напрямку (перспективи) «Фінанси» за зонами безпеки за допомогою методу
бальних оцінок**

Показник економічної безпеки (індикатор)	Еталонне Значення	Фактичне значення	Рівні забезпечення безпеки (бали)				Бал узагальнюючого показника (U _f)
			Максимальний (0,8-1,0)	Високий (0,5-0,8)	Достатній (0,2-0,5)	Критичний (0-0,2)	
1.Рівень загальної платоспроможності підприємства (Коефіцієнт покриття) (z)	2,5		> 2,5	2,0-2,5	2,0-1,5	<1,5	
Фактичне значення		3,157	1				1
2.Рівень абсолютної платоспроможності (Коефіцієнт абсолютної платоспроможності(p))	0.2		> 0,2	0,2-0,15	0,15-0,1	<0,1	
Фактичне значення		0,0031				0	0
3.Рівень виконання своїх зобов'язання покрити за рахунок власних джерел(Коефіцієнт автономії) (w)	2		> 2	2,0-1,5	1,5-1,0	<0,5	
Фактичне значення		0,706				0,3	0,3

Продовження додатку М

4. Рівень використання прибутку на розвиток (Коефіцієнт Бівера)(<i>b</i>)	0,45		> 0,45	0,45-0,4	0,3-0,4	<0,17	
Фактичне значення		0,76	1,0				1,0
5.Рівень стабільності роботи підприємства (Коефіцієнт рентабельності і активів) (<i>r</i>)	8		> 8	6-8	5-6	<4	
Фактичне значення		19,56	1,0				1,0
6.Загальна сума балів(Σ)							3,3
7.Максимально можлива сума балів(max Σ n)							5
8.Узагальнюючий Показник напрямку ($\Sigma/$ max Σ n)				0,66			

258

Розподіл показників напрямку (перспективи) «Кадрова складова» за зонами безпеки за допомогою методу бальних оцінок

Показник економічної безпеки (індикатор)	Еталонне Значення) 2011 рік	Фактичне значення	Рівні забезпечення безпеки (бали)				Бал узагальнюючого показника (<i>U_f</i>)
			Максимальний (0,8-1,0)	Високий (0,5-0,8)	Достатній (0,2-0,5)	Критичний (0-0,2)	
1. Продуктивність праці (ПП)	14507916/5942=2,441						
Фактичне значення		1,843		0,7			0,7

Продовження додатку М

2. Коефіцієнт плинності робочої си- ли ($K_{пл}$)	3,98%						
Фактичне значення		0,89%	1,0				1,0
3. Середня заробітна плата по підприємству(грн.)	5571						
Фактичне значення		5121			0,5		0,5
4.Середньооблікова чисельність(чол.)	5942	-					
Фактичне значення		5617		0,6			0,6
5. Коефіцієнт кадрового Потенціалу ($K_{кп}$)	$5762/5942=$ 0,970						
Фактичне значення		0,97	1,0				1,0
6.Загальна сума балів(Σ)							3,8
7.Максимально можлива сума балів(max Σn)							5
8.Узагальнюючий Показник напрямку ($\Sigma/$) max Σn)				0,76			

Продовження додатку М

Розподіл показників напрямку (перспективи) «Складова внутрішніх бізнес процесів» за зонами безпеки за допомогою методу бальних оцінок

Показник економічної безпеки (індикатор)	Еталонне Значення 2011 рік	Фактичне значення	Рівні забезпечення безпеки (бали)				Бал узагальнюючого показника (Uf)
			Максимальний (0,8-1,0)	Високий (0,5-0,8)	Достатній (0,2-0,5)	Критичний (0-0,2)	
1.Рентабельність реалізованої товарної продукції, % (R _п)	254,98						
Фактичне значення		117,52				0,2	0,2
2. Виробнича потужність(тис.т.) (В _п)	15133,1						
Фактичне значення		15353,9	1,0				1,0
3.Повна собівартість реалізованої товарної продукції (тис.грн.)	4086958						
Фактичне значення		4759218			0,3		0,3
4.Фондовіддача Основних фондів(R _{онф})	3,32						
Фактичне значення		1,57			0,3		0,3
5. Надходження інвестицій(освоєння капітальних вкладень) тис.грн.	1009669						

Продовження додатку М

Фактичне значення		792984			0,3		0,3
6.Загальна сума балів(Σ)							2,1
7.Максимально можлива сума балів(max Σ n)							5
8.Узагальнюючий Показник напрямку ($\Sigma/$ max Σ n)					0,42		

Розподіл показників напрямку (перспективи) «Маркетингова складова» за зонами безпеки за допомогою методу бальних оцінок

Показник економічної безпеки (індикатор)	Еталонне значення 2011р.	Фактичне значення	Рівні забезпечення безпеки (бали)				Бал узагальнюючого показника (U_f)
			Максимальний (0,8-1,0)	Високий (0,5-0,8)	Достатній (0,2-0,5)	Критичний (0-0,2)	
Коефіцієнт привабливості товару (K)	3,55						
Фактичне значення		2,17			0,3		0,3
2. Частка ринку по галузі України	22,64						
Фактичне значення		20,31		0,5			0,5
3. Частка сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості в сумі дебіторської заборгованості, %	0,7						
Фактичне значення		0,14		0,8			0,8

4. Коефіцієнт рентабельності продажів (R_{pn})	7,15						
Фактичне значення		0,54				0,1	0,1
5. Частка постійних покупців у структурі реалізації підприємства, %	86,18						
Фактичне значення		80,58		0,8			0,8
6. Загальна сума балів (Σ)							2,5
7. Максимально можлива сума балів ($\max \Sigma n$)							5
8. Узагальнюючий Показник напрямку ($\Sigma / \max \Sigma n$)				0,5			

Джерело: сформовано автором на підставі [48 с.11,19,158,164,165,201,202,247] .

Комплексний показник безпеки підприємства ($KПБ$) розраховується за формулою:

$$KПБ = \sum U_f \times n \times d, \quad (2)$$

де U_f - узагальнюючий показник (U_f) за кожним із напрямків економічної безпеки;

d - питома вага напрямків(перспектив) економічної безпеки, причому $= 1$;

n - кількість функціональних складових

Значущість перспектив (напрямків) економічної безпеки підприємства:

- Фінанси – 25%;
- Кадрова складова – 20%;
- Складова внутрішніх бізнес процесів – 30%;
- Маркетингова складова - 25%

$$КПБ = (0,66 \times 25\% + 0,76 \times 20\% + 0,42 \times 30\% + 0,5 \times 25\%) = 0,568$$

Комплексний показник безпеки ПАТ «Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат» за 2013р. знаходиться на достатньому рівні.

**Склад питань, що потребують визначення при розробці облікової
політики і облікових оцінок підприємства**

№ з/п	Склад основних питань облікової політики і облікових оцінок	Застосування для цілей складання		
		фінансової звітності	внутрішнього сподарської звітності	податкової звітності
1	2	3	4	5
1	Запаси			
1.1	Порядок формування первісної вартості запасів	+	+	+
1.2	Порядок обліку (ідентифіковано чи загальною сумою) і розподілу транспортно-заготівельних витрат і застосування окремого рахунку/субрахунку для цих цілей	+	+	+
1.3	Вибір методів оцінки вибуття запасів	+	+	+
1.4	Порядок визначення вартості запасів на дату балансу (чистої вартості реалізації) і проведення переоцінок (за якими критеріями визначається зниження чистої вартості реалізації, як проводиться переоцінка тощо)	+	+	-
1.5	Періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів за умов використання відповідного методу	+	+	+
2	Необоротні активи			
2.1	Порядок формування первісної вартості необоротних активів	+	+	+
2.2	Вибір моделі обліку основних заобів і нематеріальних активів – за первісною вартістю або за переоціненою вартістю	+	+	-
2.3	Встановлення вартісного критерію розмежування основних засобів і малоцінних необоротних активів	+	+	-
2.4	Вибір методів амортизації для різних груп необоротних активів (основних засобів, нематеріальних активів, малоцінних необоротних активів)	+	+	+
2.5	Порядок визначення строків корисного використання необоротних активів (склад комісії, порядок визначення при прийманні, порядок перегляду строку корисного використання за необхідності)	+	+	+

Продовження додатку Н

2.6	Підхід до проведення переоцінок у випадку вибору моделі обліку необоротних активів за переоціненою вартістю стосовно визначення криїв, періодичності переоцінки, порядку визначення справедливої вартості для цілей переоцінки, відображення її результатів, порядок перенесення сум резерву переоцінок до складу нерозподіленого прибутку тощо)	+	+	-
2.7	Вибір моделі обліку інвестиційної нерухомості – за первісною вартістю або за справедливою вартістю	+	+	-
2.8	Перелік різниць, які виникають при нарахуванні амортизації необоротних активів відповідно ст. 138 ПКУ [48]			+
2.9	Порядок оцінки і організації обліку необоротних активів, що виведені на продаж (як здійснюється виведення на продаж, визначається справедлива вартість за мінусом витрат на продаж, як переглядається питання дотримання критеріїв віднесення до складу необоротних активів, що виведені на продаж тощо)	+	+	-
3	Фінансові інструменти			
3.1	Порядок віднесення фінансових активів до категорій з урахуванням обраної бізнес-моделі із розмежуванням тих, що враховуються за методом справедливої або амортизованої вартості, а також з відображенням через фінансові результати (прибутки та збитки) чи через інший сукупний дохід	+	+	-
3.2	Методи визначення справедливої вартості фінансових активів, що враховуються за відповідною методикою	+	+	-
3.3	Методи обліку фінансових зобов'язань (за справедливою вартістю або за амортизованою вартістю)	+	+	-
3.4	Методи визначення резерву сумнівних боргів для дебіторської заборгованості як виду фінансових активів	+	+	-
3.5	Перелік різниць, які виникають при формуванні резервів відповідно ст. 139, п. 141.1 ПКУ [48]			+
4	Доходи, витрати, фінансові результати			
4.1	Порядок застосування критеріїв визнання доходів від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг	+	+	-

Продовження додатку Н

4.2	Методи, що застосовуються для визначення ступеню завершеності операцій, пов'язаних із наданням послуг (виконанням робіт)	+	+	+
4.3	Порядок визначення ступеню завершеності робіт за будівельними контрактами (договорами підряду)	+	+	+
4.4	Перелік і склад статей виробничої собівартості продукції (робіт, послуг)	+	+	+
4.5	Перелік і склад статей змінних і постійних загальновиробничих витрат, порядок вибору бази їх розподілу	+	+	+
4.6	Порядок оцінки незавершеного виробництва	+	+	-
4.7	Застосування рахунків 8 і 9 класу для цілей обліку витрат	+	+	-
4.8	Методи обліку витрат для цілей управління (директ-костінг, АВС-калькулювання, калькулювання життєвого циклу тощо)	-	+	-
4.9	Перелік різниць, які виникають при здійсненні фінансових операцій відповідно ст.140ПКУ [48]			+
4.10	Перелік різниць, які виникають при здійсненні операцій з цінними паперами, інвестиційною нерухомістю, та біологічними активами, які оцінюються за справедливою вартістю відповідно п.141.2ПКУ [48]			+
5	Забезпечення			
5.1	Перелік забезпечень майбутніх витрат і платежів, що створюються підприємством	+	+	-
5.2	Методика створення забезпечень різних видів	+	+	-
6	Знецінення активів			
6.1	Механізм ідентифікації активів, відносно яких здійснюється тестування на ознаки зменшення корисності (знецінення), порядок розмежування одиниць, що генерують грошові кошти, для цілей тестування на предмет зменшення корисності (знецінення)	+	+	-
6.2	Порядок відстеження подій і обставин, котрі призводять до зменшення корисності активів (знецінення) – методи аналізу зовнішньої і внутрішньої інформації стосовно встановлення ознак можливого знецінення	+	+	-

Продовження додатку Н

6.3	Методи визначення справедливої вартості і оцінки витрат на продаж активів для цілей встановлення збитків від зменшення корисності (знецінення)	+	+	-
6.4	Порядок визначення цінності використання активів, що тестуються на зменшення корисності (знецінення) з урахуванням прогнозів грошових потоків на встановлений період часу (не більше 5 років), темп росту, який використовується для екстраполяції грошових потоків	+	+	-
6.5	Порядок визначення ставки дисконту для цілей розрахунку цінності використання активів	+	+	-
6.6	Порядок розподілу збитків від зменшення корисності (знецінення) між активами в межах одиниці, що генерує грошовий потік з урахуванням вимог МСФЗ 36	+	+	-
7	Загальні облікові питання			
7.1	Поріг суттєвості в цілому і для окремих облікових об'єктів	+	+	-
7.2	Періодичність розрахунку відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань	+	-	-
7.3	За наявності відокремлених підрозділів і філій зазначення про складання окремого балансу та інших форм звітності для них	+	+	+
7.4	Встановлення дати підписання звітності для аналізу впливу подій після звітної дати	+	-	-
8	Загальні організаційні питання, що розкриваються в Наказі про облікову політику або в додатках до нього			
8.1	Робочий план рахунків (в якості додатку до Наказу про облікову політику) із встановленням складу субрахунків 1, 2 і наступних порядків за необхідності	+	+	+
8.2	Форма обліку із розкриттям складу програмного забезпечення, що застосовуються для автоматизації облікових робіт	+	+	+
8.3	Перелік осіб, які мають права підпису первинної облікової документації (в якості додатку)	+	+	+
8.4	Перелік посадових осіб, які входять до складу постійно діючих інвентаризаційних комісій	+	+	
8.5	Перелік осіб, що здійснюють внутрішній контроль обліку і звітності	+	+	+

Закінчення додатку Н

8,6	Склад форм облікових реєстрів та первинних документів, які використовуються підприємством під час оформлення господарських операцій, за якими відсутні типові форми, форми документів для внутрішньої бухгалтерської звітності	+	+	+
8.7	Рішення щодо незастосування коригувань до фінансового результату до оподаткування на різниці відповідно до ст. 134.1.1 ПКУ[48]			+
9	Питання системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки, які розкриваються в якості додатку до Наказу про облікову політику	+	+	-
9.1	Перелік форм документів та звітності, які застосовуються для системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки	+	+	-
9.2	Графік проведення кваліфікаційних тренінги для прийнятих працівників та щорічні атестаційні тренінги на відповідність займаній посаді	+	+	-
9.3	Заходи щодо захисту та підтримання інформаційної безпеки (захист даних користувачів, зміна паролів, нерозголошення комерційної таємниці тощо).	+	+	
9.4	Перелік показників за кожною перспективою Збалансованої Системи Показників, що використовуються на підприємстві	+	+	-
9.5	Посадові інструкції бухгалтера - аналітика, бухгалтера - менеджера підрозділу економічної безпеки підприємства	+	+	

*Напівжирним шрифтом відокремлені ті питання облікової політики/облікової оцінки, які додані автором на відміну від [110; 115;107], в т.ч. з урахуванням вимог ПКУ.

Джерело: сформовано автором на підставі [65;115;107].

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У монографіях:

1. Сугак Т. О. Бухгалтерський облік як інструмент інформаційної системи економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Кол. монографія «Інвестиційно-інноваційні аспекти економічної безпеки на різних ієрархічних рівнях національного господарства» / [В. В. Лойко, М. І. Скрипник, М. М. Чеховська, Т. Е. Беялов та ін.]; за ред. В. В. Лойко. – К. : КНУТД, 2015. – С. 137 - 146.

Статті у наукових фахових виданнях та виданнях, що включені до міжнародних баз цитування:

2. Сугак Т. О. Теоретико-методичні аспекти організації бухгалтерського обліку в системі інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК». – Вип. 37. – 2014. – С. 111 - 118.

3. Сугак Т. О. Використання інструментарію облікової політики з метою забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК». – Вип. 40. – 2015. – С. 68 - 75.

4. Сугак Т. О. Оптимізація механізму управління обліковою інформацією в системі економічної безпеки промислових підприємств / Т. О. Сугак // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. – Т. 20. – Вип. 6. – 2015. – С. 129 - 132.

5. Сугак Т. О. Удосконалення організації процесу бухгалтерського обліку у забезпеченні економічної безпеки промислових підприємств / Т. О. Сугак // Науковий вісник ОНЕУ. – Вип. 1 (233). – 2016. – С. 147 - 162.

6. Сугак Т. О. Облікова інформація в системі управління економічною безпекою підприємства / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК». – Вип. 41. – 2015. – С. 104 - 111.

7. *Сугак Т. О.* Роль організації бухгалтерського обліку в забезпеченні економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК». – Вип. 46. – 2017. – С. 131 - 138.

8. *Сугак Т. О.* Особливості інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової складової системи економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Вчені записки Університету «КРОК». – Вип. 51. – 2018. – С.52-59.

Публікації в інших виданнях;

тези доповідей та матеріали науково-практичних конференцій:

9. *Сугак Т. О.* Бухгалтерський облік в системі економічної безпеки підприємств / Т. О. Сугак // Матеріали наук.-практ. конф. молодих учених «Актуальні проблеми сучасної наукової думки», 14 листопада 2014 р., Київ / ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». – К. : Вид-во Університету економіки та права «КРОК», 2014. – С. 129 - 131.

10. *Сугак Т. О.* Актуальні підходи до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Матеріали Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. «Інвестиційно-інноваційна складова фінансово-економічної безпеки на національному, регіональному та мікрорівні в контексті сталого розвитку», 20 березня 2015 р., Київ / Київський національний університет технологій та дизайну. – К., 2015. – С. 259 - 261.

11. *Сугак Т. О.* Облікова інформація в системі управління економічною безпекою підприємства / Т. О. Сугак // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики», 18 вересня 2015 р., Одеса / Одеський національний економічний університет. – Одеса: Міністерство освіти і науки України, ОНЕУ, 2015. – С. 256 - 257.

12. *Сугак Т. О.* Обліково-економічна складова в забезпеченні безпеки суб'єктів господарювання в умовах євроінтеграції / Т. О. Сугак // Матеріали наук.-практ. конф. молодих учених «Еволюція наукової думки в контексті європейського вибору України», 21 листопада 2015 р., Київ / ВНЗ

«Університет економіки та права «КРОК». – К. : Вид-во Університету економіки та права «КРОК», 2015. – С. 133 - 135.

13. *Сугак Т. О.* Застосування ключових показників ефективності в оцінюванні рівня економічної безпеки промислових підприємств / Т. О. Сугак // Матер. Міжн. н.-практ. конф. «Методичні та практичні підходи до вдосконалення результативності політики економічного зростання», 25 - 26 грудня 2015 р., Київ / ГО «Київський економічний науковий центр». – К. : ГО «Київський економічний науковий центр», 2015. – Ч. 11. - С. 38 - 40.

14. *Сугак Т. О.* Обліково-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки як фактор впливу на зменшення підприємницьких ризиків підприємств / Т. О. Сугак // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації», 26 - 27 лютого 2016 р., Одеса / ОНУ імені І. І. Мечникова. - Одеса: Міністерство освіти і науки України, ОНУ імені І. І. Мечникова, 2016. – С. 128 - 130.

15. *Сугак Т. О.* Управлінські інновації організації системи бухгалтерського обліку в інформаційно-аналітичному забезпеченні економічної безпеки підприємства / Т. О. Сугак // Матеріали V Ювілейної міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю кафедри економіки підприємства ОНЕУ «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики», 15 - 16 вересня 2016 р., Одеса / Одеський національний економічний університет. – Одеса: Міністерство освіти і науки України, ОНЕУ, 2016. – С. 171 - 172.

16. *Сугак Т. О.* Використання комплексного підходу в формуванні облікової політики з метою забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання / Т. О. Сугак // Матеріали наук.-практ. конф. молод. учених «Українські перспективи у світовому розвитку», 4 листопада 2016 р., Київ / ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». – К. : Вид-во Університету економіки та права «КРОК». – С. 258 - 259.